

567
Nytt om

Kvinnelike FORSKNING

3/89 Forholdet
mellom kjønne:
Mer likestilling – nye motsetninger?

Nytt om kvinneforskning utgis av NAVFs sekretariat for kvinneforskning

NYTT OM KVINNEFORSKNING
fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråds
Sekretariat for kvinneforskning
Årgang 13, 1989

Redaksjonen:
Sekretariatet for kvinneforskning
Ansvarlig redaktør: Aina Schiøtz
Omslag: Harald Gulli
Opplegg for layout: Josef Leupi
Sats: Jet-Z
Produksjon: Forlagsproduksjon AS, Oslo
ISSN: 033-0265

Utkommer med 5 nummer pr. år.
Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.
Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr 35,-
Abonnement: kr 125,-
Postgiro: 5 14 71 60

Redaksjonens adresse:
NYTT OM KVINNEFORSKNING
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4
Tlf. (02) 15 70 12

SEKRETARIATETS STYRE:
Professor Liv Storstein, leder.
(repr. for NAVFs styre)
Professor Karen B. Helle
(repr. for medisin)
Professor Even Hovdhaugen
(repr. for humaniora)
Professor Tove Stang Dahl
(repr. for samfunnsvitenskap)
Førstemanuensis Berit Riddervold Heimdal
(repr. for naturvitenskap)
Rektor Wenche Barane
(repr. for NORAS)
Førstekonsulent Bente Jansen
(repr. for FAD)

I SEKRETARIATET:
Daglig leder Aina Schiøtz
Forskningsleder Berit Heløe
Fagkonsulent Inga Stener Olsen
Førstesekretær Evy Haneborg
Førstesekretær Toril Enger (permisjon)
Førstesekretær Siri Tønseth (vikar)

VARAMEDLEMMER:

Professor Trond Eskeland
Professor Jorunn Hareide
Førstemanuensis Hildur Ve
Professor Inger Nordal
Utredningsleder Jan Dybfest
Førstekonsulent Erling Strømberg
(repr. for KD)

Kjære leser!

Som en naturlig følge av 1970- og 80-årenes kvinneforskning har vi fått manns- og «gender»-forskningen. Dette betyr at menns erfaringsverden er kommet mer i søkelyset og at relasjoner og sammenligninger mellom kvinner og menn er blitt mer fokusert. Kjønnssrolleforskningen er ført opp på et «høyere» nivå. Men forskningen omkring «bare» kvinner har også endret karakter. Vi har fått flere studier som tar opp forskjeller i kategorien kvinne, som synliggjør ulike kvinneerfaringer og ser på dem i et samfunn i rask forandring. De fleste artiklene og bocomtalene i dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning* representerer disse nye trendene.

Utgangspunktet for temanummeret er et større forskningsprogram om likestilling som Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS) satte i gang i 1987. Omkring 20 forskere har midler fra programmet. Formålet med likestillingsforskningen er å rette søkelyset mot det offentlige styringsmuligheter, se på konsekvenser av endringer i menns og kvinners posisjon på ulike samfunnsområder og å ta opp spørsmål omkring dypereliggende faktorer som påvirker kjønnssrollemønsteret. Fire av

artiklene har sitt utspring i Likestillingsprogrammet. Ottill Tharaldsen redegjør for programmets målsetting, organisering, formidlingsvirksomhet og -planer, forskerne Berit Brandth, Elin Kvande, Anne-Lise Ellingsæter og Agnete Wiborg presenterer stoff fra sine prosjekter. Tidsskriftet inneholder dessuten en rekke interessante bocomtaler, mange av dem med menn i fokus.

NAVFs sekretariat for kvinneforskning er blitt evaluert av en nordisk forsker- og brukergruppe. Vi som har vårt daglige virke i Sekretariatet har all grunn til å glede oss over innholdet i evalueringen. På side 99 gjengir vi den pressemeldingen som NAVF sentralt sendte ut om rapporten. NAVFs likestillingsutvalg har stått for utarbeidelsen av en handlingsplan for likestilling, som omfatter hele Forskningsrådets organisasjon. Planen er omtalt på side 88. Ønsker du å lese evalueringsrapporten og/eller handlingsplanen, kan du henvende deg til NAVF og få dem tilsendt.

Daglig leder og redaktør av *Nytt om kvinneforskning*, Aina Schiøtz, skal ha permisjon fra sin stilling i ett år fra 1. oktober 1989. Cand.psychol. Tove Beate Pedersen skal vikariere i denne perioden.

Innhold

<i>Ottill Tharaldsen: Forskning for likestilling. Et NORAS-program</i>	side 3
<i>Berit Brandth og Elin Kvande: Like barn deler best!</i>	side 8
<i>Anne Lise Ellingsæter: «Menns yrkesroller»</i>	side 18
<i>Agnete Wiborg: Nasjonalt arbeidsmarked også for distriktsjenter.</i> Om distriktsjenters tanker om utdanning og fremtiden	side 23
<i>Jorun Solheim: Kvinnepolitiske nøkketekster –</i> <i>Dorothy Dinnersteins The Mermaid and the Minotaur</i>	side 28
BOKOMTALER	
<i>Øystein Gullvåg Holter: Menn</i>	side 38
<i>Annick Prieur og Arnhild Taksdal: Å sette pris</i> <i>på kvinner. Menn som kjøper sex</i>	side 44
<i>Marina Gambaroff: Kærlighedens billeder</i>	side 47
<i>Else Viestad: Kjønn og ideologi</i>	side 50
<i>Dorothy E. Smith: The Everyday World as Problematic.</i> <i>A Feminist Sociology</i>	side 53
<i>Tania Ørum: Pamelas døtre</i>	side 57
<i>Karin Lützen: At prøve lykken</i>	side 61
<i>Elisabeth Piene: Vilkår og verdier. Om kvinner og menn</i> <i>i informasjonsteknologisk orientert forskning</i>	side 63
<i>Astrid Sandaa: Det lønner seg (også) i fiskeindustrien</i>	side 66
<i>Margaretha Järvinen og Annika Snare (red.):</i> <i>Kvinnor, alkohol och behandling</i>	side 68
LITTERATURKOMMENTARER	side 70
MØTER, SEMINARER OG KONFERANSER	side 76
MØTER SOM KOMMER	side 78
LITT AV HVERT	side 80
NYTT FRA LIKESTILLINGSUTVALGENE	side 89
STIPEND	side 91
PUBLIKASJONER	side 93
EGNE PUBLIKASJONER	side 97

Forskning for likestilling

Et NORAS-program

Forskningsprogrammet *Forskning for likestilling* kom i gang i Norges råd for anvendt samfunnsforskning i 1987 etter initiativ fra Forbruker- og administrasjonsdepartementet, og som en oppfølging av Handlingsplanen for likestilling (1986-89). Sekretær for programmet, Otil Tharaldsen, redegjør her for programmets bakgrunn, organisering og planer for formidling.

Departementet ønsket gjennom et eget forskningsprogram å få belyst sider ved likestillingsprosessen som er generelle, sektorovergripende eller av allmenn interesse. Forøvrig het det i Stortingsmelding 69 (1984-85) «Om tiltak og virkemidler i likestillingspolitikken» at likestillingsspørsmål bør være et aspekt ved alle de forskningsprogrammer der det er relevant. (Handlingsplanen var en oppfølging av Stortingsmeldingen.)

Formålet med et eget likestillingsprogram måtte, etter Departementets vurdering, være å rette søkelyset mot det offentlige styringsmuligheter, se på konsekvenser av endringer i menns og kvinners posisjon på ulike samfunnsområder, og å ta opp spørsmål omkring dypereliggende faktorer som påvirker kjønnsrollemønsteret.

Vårt samfunn er ikke organisert med tanke på de utfordringer økt likestilling skaper, f.eks. ivaretaking av omsorgsfunksjoner. Departementet sier det slik i brev til forskningsrådet:

«Skal både kvinner og menn kombinere yrke med familieliv, dreier det seg om mer enn arbeidstidsbestemmelser og permisjonsrettigheter. Spørsmålet om arbeidsplasslokalisering, arbeid tilpasset økt utdanningsnivå, kommunikasjoner, tiltak på den enkelte arbeidsplass, utformingen av den enkelte sektor, inntekts- og lønns-spørsmål m.v. og sist men ikke minst, – at kvinner og menn dypest sett sosialiseres til en kjønnsidentitet tilpasset et endret samfunn.»

Likestillingsprogrammet har fått finansiell støtte fra flere kilder. Kommunal- og arbeidsdepartementet, Samferdselsdepartementet og Sosialdepartementet. Programmets samlede ramme er likevel ikke blitt så stor som opprinnelig planlagt. Alle de ambisjoner og prioriterte områder som programmet fra starten la opp til og som ble nedtegnet i et eget programnotat, har derfor ikke kunnet bli oppfylt. Når det er sagt, er det likevel ikke tvil om at programmet har satt igang en rekke prosjekter som tar opp

aktuelle problemstillinger i likestillingsdebatten. (Vi viser til oversikt over prosjekter.)

Programmet har også ønsket å skape et miljø rundt virksomheten og har i tillegg til åpningskonferansen høsten 1987, arrangert et nordisk arbeidsseminar om velferdsstatsforskning i et likestillingsperspektiv, (våren 1988), en idedugnad om kjønn og utdanning (høsten 1988), et seminar om teoriutvikling innen kvinneforskning (våren 1989). Deltakerne på konferansene har vært forskere i og utenfor programmet og aktører fra kommunalt og statlig nivå.

Programmets siste periode

Det meste av programmets prosjektmidler er nå bundet opp i pågående prosjekter, mens støtte til nettverksarbeid og miljøer vil bli prioritert i tiden fremover.

Kontaktflaten mellom likestillingsprogrammet og andre programmer i NORAS og NAVF vil bli videreutviklet.

Nordisk forskningssamarbeid innen likestillingsforskning skal styrkes, og i den hensikt vil det bli arrangert en bred nordisk konferanse som avslutning av programperioden, våren 1991.

En plan for formidling

For NORAS er det et sentralt mål at det utvikles et nettverk mellom de som utfører forskningen og de som skal bruke resultatene. Programstyret for Likestillingsforskning er derfor i ferd med å utarbeide en egen *formidlingsplan* i slutfasen av programperioden.

Formidlingsplanen omfatter en tett oppfølging av de enkelte prosjektene til finansieringspartnere og en evaluering av den formidlingen som er utført. Med dette ønsker programmet både å formidle forskning direkte til brukerne, samtidig som

man vil forsøke å kartlegge eventuelle barrierer i formidlingsprosessen, både fra forskeren selv til mottakeren og videre inn i mottakersiden. Ved siden av dette evaluerings- og formidlingsprosjektet vil det bli formidlet fra prosjektene gjennom konferanser, seminarer, intervjuer m.m.

Faglig oppsummering og ny debatt?

Programstyret planlegger å utgi en egen bok som skal oppsummere virksomheten rundt programmet og søke å skape ny debatt og dialog om selve grunnlaget for likestilling, nemlig kvinner og menn. Det har i programperioden vokst fram en gryende interesse for forskning om menn i et likestillingsperspektiv. Det synes derfor som det er rom for å fokusere på to «delområder», både «kvinneforskning» og «mannsforskning» med det siktemål å skape en diskusjon rundt den kunnskap vi etter hvert har fått om kvinners og menns levekår sett i forhold til likestilling.

Programmets organisering

Programmet ledes av et programstyre med følgende medlemmer:

Direktør Liv Hatland, Bergens Tidende, leder

Vit.ass. Agnes Andenæs, Sosiologisk institutt, Univ. i Oslo

Amanuensis Dag Seierstad, Oppland distriktshøgskole

Forsker Anne-Marie Støkken, Nordlandsforskning

Utredningsleder Are Cato Skjerpen, Kommunal- og arb.dep.

Underdirektør Gerd Vollset, Forbruker- og adm.dep.

Liv Andersen, Kommunenes Sentralforbund

(Grethe Karusbakken, 1987 – sommer 1989)

Kari Skrede var forskningsleder i oppstartingsperioden 1987-88. Runa Haukaa er ansatt fra august 1989 og skal lede den faglige oppsummering og formidling av programmet fram til sommeren 1991.

Fagkonsulent Ottill Tharaldsen, NORAS administrasjon, er programmets sekretær.

Det var Forbruker- og administrasjonsdepartementets ønske at Rådet for samfunnsvitenskap i NAVF (RSF) og NORAS skulle

samarbeide om likestillingsprogrammet og at det skulle være nær kontakt med Sekretariat for kvinneforskning (SKF). Dag Seierstad representerer SKF i programstyret og Agnes Andenæs RSF.

*Ottill Tharaldsen
fagkonsulent
Norges Råd for anvendt
samfunnsforskning (NORAS),
Oslo*

Prosjektoversikt

Tone Ødegaard, Hjeltestad-klinikken, Hjeltestad
Individuell kvinnelighetsdefinering med utgangspunkt i felles ytre betingelser.
Tidsrom: 1987-1989.

Målsettingen med prosjektet er å studere individuelle kvinnelighetsdefinisjoner med utgangspunkt i ytre utviklingsbetingelser, i ulike faser av livsløpet, og med vekt på relasjons- og kapasitetsutvikling. Sentrale problemstillinger er knyttet til hvordan selvdefinering og verdighetssøking påvirker egen ferdighetsutvikling og relasjonsutvikling til menn.

Elin Kvande/Berit Brandth, Institutt for industriell miljøforskning, Trondheim.
Norske fedres bruk av omsorgspermisjoner.
Tidsrom: 1987-1990.

I Norge var det i 1984 112 fedre som delte omsorgspermisjon med mødrene. Det samme året var det 26000 mødre som hadde fødselspermisjon. Prosjektet tar sikte på å finne hvilke betingelser som må være til stede for at menn tar omsorgspermisjon, og hvordan misforholdet mellom rettigheter og bruk kan forklares. Hvilke faktorer er viktige for at fedre velger å benytte seg av sin rett til omsorgspermisjon? Hvordan virker utformingen av selve permisjonsrettighetene inn på menns bruk av omsorgspermisjoner og hvilke erfaringer gjør menn seg som bruker slike permisjoner? Fedre til alle fødte barn i 1987 i en kom-

mune svarer på et spørreskjema og et mindre, strategisk utvalg blir gjenstand for mer intens intervjuing.

Randi Kjeldstad, Institutt for sosialforskning, Oslo.
Uførepensjon: fordelingsvirkninger i et generasjons-, livsløps- og likestillingsperspektiv.
Tidsrom: 1988-1989.

Prosjektet skal kartlegge hvilke konsekvenser endrete livsløpsmønstre har for fordeling av individens økonomiske rettigheter etter folketrygdens kapittel om stønad ved uførhet. Prosjektet beskriver og kartlegger inntektsmønsteret over livsløpet til ulike fødselskohorter kvinner og menn. Mønstrene vil bli sammenholdt med tilsvarende kartlegging av personer som mottar ytelser ved uførhet i folketrygden, med særlig vekt på uførepensjonistene.

Rune Nybakk, Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
Likestilling i informasjonssamfunnets jobber.
Tidsrom: 1988-1989.

Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan strukturer og prosesser slår ut i forhold til kvinners kvalifikasjoner og arbeidsmarkedstilknytning, og hvilke endringer som skjer i forholdet mellom menns og kvinners jobb og karrieresjanser i arbeidslivet ved framveksten av de «nye» jobbene og innføring av informasjonsteknologi. Datagrunnlaget vil i stor grad være NIBRs vedlegg til Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1986.

Anne-Lise Ellingsæter, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Mannsrolle-kvinnerolle: Tidsorganisering og kjønnskonflikter.

Tidsrom: 1987-1989.

Hovedtema for prosjektet er å belyse menns yrkesroller, hovedsakelig ved å studere menns arbeidstidsmønstre. Vi vet at det til dels er store variasjoner i menns arbeidstid. Mertidsarbeid, eller en arbeidstid som overstiger normalarbeidstid, er ganske utbredt blant menn. Prosjektet vil belyse endringer i menns forhold til arbeidsmarkedet de siste årene, samt kartlegge hvilke faktorer det er som har størst betydning for at noen menn arbeider svært mye. Det vil også bli undersøkt om det er fruktbart å studere menns forhold til arbeidsmarkedet i et livsløpsperspektiv. Søkelyset i denne sammenhengen vil bli spesielt rettet mot betydningen av den familieintensive fasen for menns yrkesroller.

Olaf Ljones, Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Arbeidstilbud, inntektsfordeling og likestilling.

Tidsrom: 1987-1988.

Prosjektet kan sees som en videreføring av et større analyseprosjekt om tilbud av arbeid, skatt og inntektsfordeling. I dette prosjektet er det utviklet et estimert en modell for tilbud av arbeidstid som er velegnet til analyser av tilpasningen for gifte, og sammenlignende analyse av ektefellene. Resultatene så langt viser virkningene av skattesystemet og arbeidstidsreguleringer på fordelingen mellom kjønnene. Målet er å utnytte modellen med tanke på å belyse likestillingsproblemstillinger.

Randi Hjorthol, Transportøkonomisk institutt, Oslo.

Kvinnens arbeidsreiser – en viktig premisse for offentlig planlegging.

Tidsrom: 1987-1989.

I transport- og trafikkplanlegging har kjønnsforskjeller i reisemåte vært lite påaktet. Mangelen på transporttilbud kan være en av barrierene som hindrer kvinner i å få lønnet arbeid. Prosjektet tar opp følgende problemstillinger: Hvordan ser kvinners og menns arbeidsreiser ut i dag? Hvordan varierer arbeidsreisen mellom ulike kvinnegrupper? Hvordan fordeler ektefeller eller samboere oppgaver og tilgjengelige transportressurser mht. til arbeidsreisen? Har kvinners og menns arbeidsreiser endret seg fra 70-årene til 80-årene? Hvilke transportmessige konsekvenser og tiltak har dette ført til?

Øystein Gullvåg Holter, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.

Menns livssammenheng.

Tidsrom: 1989-1990.

Studier av menn har gjort det klart at menns bevissthetsformer er ett viktig punkt i forhold til likestilling. Menns ytringer i meningsmålinger og i «prinsippet» om likestilling tilsvarer ikke deres reelle livsmønstre, og splittelsen i mannlig erkjennelse er et tema for prosjektet. Samtidig har prosjektet et mer praktisk siktemål, en kvalitativ utprøving av spørresett som alt har vært stilt gjennom spørreskjemaintervjuer og som kan bli aktuelle i liknende opplegg i framtida. Den røde tråd i intervjuene som vil bli foretatt vil være mennenes forhold til kvinner og til likestilling, og deres forhold til andre menn.

Arnlaug Leira, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Mor og far – stat og marked.

Tidsrom: forprosjekt 1989, prosjekt 1990.

I prosjektet drøftes spørsmål om hvordan den offentlige politikken for reproduksjonens organisering påvirker realiseringen av likestillingspolitiske mål, f.eks. i familie og yrkesliv. Det legges vekt på å analysere:

- Motstridende hypoteser om betydningen av reproduksjonspolitikken i likestillingsarbeidet
- modeller av familie og moderskap som ligger til grunn for den offentlige politikken for barnetilsynet, og konflikten mellom modeller og virkelighetens verden
- spørsmål om den sosiale reproduksjonens plass i samfunnsplanleggingen.

I videreføringen av prosjektet blir norske data sammenholdt med materiale fra EF-området, og Norge blir plassert i forhold til EFs «profil».

Hege Skjeie, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Effekten av kjønn. Om kvinnerepresentasjonens betydning for politiske prioriteringer.

Tidsrom: 1987-1990.

Kvinnens faktiske betydning som politiske aktører, og deltakere i utforming av politiske beslutninger, er i liten grad empirisk kartlagt. Samtidig har kvinners politiske deltakelse i Norge på midten av 1980-tallet nådd et nivå som gjør det mulig å gjennomføre en omfattende studie av hvilke konsekvenser kvinnes deltakelse faktisk har for politikken innhold.

Undersøkelsen konsentrerer seg om den politiske eliten: Kvinnelige statsråder, stortingsrepresentanter og eventuelt også medlemmer av statlige utvalg. Datagrunnlaget er en kombinasjon av intervju materiale og offentlige dokumenter. Og siktemålet er altså å kartlegge under hvilke betingelser, og for hvilke saksområder, «kjønn» manifesteres som politisk skillelinje.

Tove Stang Dahl, Institutt for offentlig rett, Univ. i Oslo.

Likestilling og fødselsrett.

Tidsrom: 1987-1990.

Prosjektet tar sikte på å kartlegge den rettslige situasjon som inntreffer når kvinners fødselsrettslige vern skal innpasses i likestillingshensynet. Denne situasjon analyseres på basis av en forventet utvidelse både av likestillingspolitikken og av fødselsrettighetenes anvendelsesområde. Formålet er å kunne gi en bakgrunn for valg av rettslige virkemidler – i første rekke lovgivning – i utbyggingen av kvinners og menns likestillingsmessige og fødselsrettslige stilling. Prosjektet vil ta utgangspunkt i to sett av fødselsrettigheter – som begge kan antas å bli utvidet i årene som kommer – de sosial/økonomiske og de medisinsk/behandlingsmessige rettigheter. Disse vil bli analysert ut fra overordnede problemstilling om *barn som individuell rettighet* og *barn som samfunnsmessig fellesgode*. Biotechnologiske konsekvenser vies en særlig oppmerksomhet.

Agnete Wiborg, Arbeidsforskningsinstituttet, Bodø.

Kvinnekår og flytting.

Tidsrom: 1987-1990.

prosjektet vil rette søkelyset mot kvinners levekår i distrikts-Norge mot slutten av 1980-årene. Studien vil være mikroorientert i det en ønsker å analysere enkeltpersoners og husholds tilpasningsmønstre. Det vil i særlig grad bli kartlagt og analysert hvordan ulike offentlige sektors tiltak og virkemåte, enkeltvis eller i samvirke, nedfeller seg på individ/husholdsplan.

Valg av bosted/flytting blir brukt som innfallsvinkel for å kartlegge individuelle/husholds beslutningspremisser og de rammene aktørene handler i forhold til.

Marit Hoel, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Kjønnssoialisering og yrkessoisialisering.

Tidsrom: 1987-1988.

Den overordnede problemstilling i prosjektet er å belyse om og i hvor stor grad kvinner bærer med seg og formidler kjønnsbestemte verdier og interesser i

arbeidslivet. Prosjektet bygger i det vesentlige på foreliggende materiale fra tre yrkesområder som strekker seg fra tradisjonelt omsorgsarbeid via servicearbeid og til industriarbeid.

Hildur Ve, Sosiologisk institutt, Univ. i Bergen.

Likestillingsprosjektet i 1.-3. klasse i grunnskolen.

Målet med prosjektet er å fremme likestilling og likeverd mellom jenter og gutter fra og med 1. klasse i grunnskolen. Dette skal skje gjennom ulike typer av tiltak som kan bygge opp en kjønnsmessig likeverdig sjøloppfatning og motvirke befestingen av uheldige kjønnsrollemønstre.

Tiltakene drøftes og utformes i samarbeid mellom lærere som skal ha 1. klasse i grunnskolen høsten 1987 og forskere med samfunnsvitenskapelig bakgrunn og erfaring fra forskning om endring av holdninger og om kjønnsroller. Det skal foregå en løpende diskusjon mellom lærere og forskere etter at lærerne begynner å sette tiltakene i verk høsten 1987. Det tas sikte på å teste virkningen av tiltakene ved hjelp av metoder utviklet på prosjektet, og klassene som deltar i prosjektet, samt et tilsvarende antall kontrollklasser skal undersøkes. Etter at virkningen er undersøkt, skal lærere og forskere samarbeide om evalueringen av innsatsen, og formidlingen av resultatene. Skoledirektøren i Hordaland har tatt initiativet til prosjektet og deltar i administrasjon og finansiering, og vil ivareta en del av formidlingen av forsøks- og utviklingsarbeidet som foregår på prosjektet.

Anne Kathrine Broch-Due, Sosiologisk institutt, Univ. i Bergen.

Ungdom, utdanning og livsløp.

Formålet med prosjektet er å få bedre forståelse av og innsikt i jenters og gutters valg av yrkesutdanning som prosess over tid. Den teoretiske tilnærmingen bygger på sosiologisk utdannings- og livsløpsforskning, og knytter an til perspektiver og teorier kvinneforskningen har bidratt med både innen psykologi og sosiologi.

Utdanningsvalg foretas i nåtid ut fra erfaringer i fortid og forestillinger og forventninger om framtiden. Individets tolkning av erfaringer tidligere i livet vil være utgangspunkt for hvordan det ser sine muligheter i framtiden. Forskning om ungdoms valg av utdanning har vært basert på kvantitative data, og gitt innsikt i hvordan strukturelle eller samfunnsmessige forhold setter ulike begrensninger for jenter og gutter. Man vet derimot lite om hvilken forståelse og opplevelse jenter og gutter selv har av sin framtid og sine muligheter. I prosjektet prøver man å belyse dette.

Like barn deler best!

Norske fedre har i 12 år hatt rett til å dele omsorgspermisjonen i barnets første leveår med barnets mor. I ei tid hvor det diskuteres om menn skal ha en lovfestet kvotert rett til omsorgspermisjon, er det betimelig å se på hvordan menns rett til *frivillig* deling av denne permisjonsrettigheten har fungert. Forskerne Berit Brandth og Elin Kvande ser her nærmere på fedres bruk av sine rettigheter til omsorgspermisjon.

Hvordan få menn til å delta mere i barneomsorgen har vært et av de mest sentrale spørsmål innenfor kvinneforskningen og den moderne kvinnebevegelsen. Et likestilt foreldrepar deler ansvaret både for forsørgelse og omsorg, mao. de praktiserer «foreldreskap» (Moxnes 1989). Dette utgjør det ene utgangspunktet for vårt prosjekt.

Et annet utgangspunkt vi har for å studere menns bruk av omsorgspermisjonene, er bildet av «den nye faren» som er skapt i massemedia og i samfunnsdebatten. Der blir vi forestilt at «den nye faren» er veldig tilstede og at vi dermed har kommet langt mot likestilling.

Reklamebilder kan ofte være et godt barometer på hva som betraktes som viktige trender i samfunnet. I reklamen brukes bilder av far-barn-forholdet til å reklamere for alt fra bleier til datamaskiner. Pleck (1987) registrerer det samme i USA. Han kaller det en eksplosjon i interessen for mann/barn og spesielt farsrollen i amerikansk TV, ukeblader osv. Barn har fått en ny status for menn. Far og barn er blitt moderne. Babies er også «in» kan vi lese i

Business Week's 1988 Hip Parade. Kanskje er det slik at når barn blir et knapphetsfenomen, får de høyere status, og når de får høyere status, vil fedre komme mer inn? Mannsrolleutvalgets undersøkelse som viser at tre av fire menn under førti år ville ha tatt tre måneders omsorgspermisjon dersom de hadde rett til det (Holter 1989), føyer seg også inn i dette mønsteret.

Det er uklart hva «den nye faren» består i, men større nærhet og kontakt med barnet ser ut til å være viktige dimensjoner. Det fokuseres primært på relasjonen mellom far og barn, og denne relasjonen framstilles svært positivt og romantisk. I bildet av «den nye faren» er imidlertid relasjonen mellom far og mor forsvunnet. De hverdagslige arbeidsoppgavene som har med arbeidsdelingen mellom mor og far å gjøre, ser vi ikke framstilt. Når Trondheimsavisen *Ukeadressa* har et temaoppslag om «den nye faren», så er det en firebarnsfar i full jobb med hjemmeværende kone som er gjennomsangsfiguren. Det er de positive følelsene ved far-barn-relasjonen som beskrives.

Vi stiller derfor spørsmål om hva som er forbindelseslinjen mellom foreldreskapet i form av arbeidsdelingen mellom kjønnene på den ene siden og far-barn-forholdet på den andre. Er utvikling av et nært forhold mellom far og barn et resultat av et likestilt foreldreskap? Kan man tenke seg et nært forhold mellom far og barn uten at det får konsekvenser for arbeidsdelingen i hjemmet? Eller, kan vi tenke oss en mulig polarisering mellom moderskapet og faderskapet? Med utgangspunkt i en beskrivelse av hva vi på dette trinn i vår undersøkelse kan si er typiske trekk ved permisjonsbrukere, er dette noen av de spørsmål vi vil diskutere.

Datagrunnlaget

Omsorgspermisjonen består av forskjellige deler. **Fars-** eller **pappapermisjonen** er de to ukene som er forbeholdt faren like etter

fødselen. **Foreldrepermisjonen**, består av en **lønnet** og en **ulønnet** del. Etter de seks første ukene etter fødselen, da permisjonstiden er forbeholdt moren, kan foreldrene dele begge disse permisjonene.

Menns bruk av disse permisjonsrettighetene er et av de feltene der tall i seg selv er interessante, og det er derfor blitt etterlyst pålitelig tallmateriale. Det er i dag ingen systematisk offentlig registrering av den totale permisjonsbruken blant menn (og kvinner). Det er tidligere blitt gjort beregninger av menns bruk av den lønna permisjonen på basis av Rikstrygdeverkets registreringer. Det er imidlertid aldri tidligere vært framskaffet tall som viser menns bruk av pappapermisjonen og den ulønna delen av omsorgspermisjonen. Første del av prosjektet har derfor hatt som hovedsiktemål å frambringe tallmateriale på feltet.

Et viktig datainntak i prosjektet er derfor en spørreskjemaundersøkelse som henverder seg til alle menn i Trondheim kommune

Foto: Ann Christine Eek, Mira/Samfoto

som fikk barn i 1987 (Trondheimsundersøkelsen). Her var svarprosenten 60. Ved hjelp av dette materialet har vi opplysningsom bruken av alle typene permisjonsrettigheter som fedre har i barnets første leveår. Vi kan således tallfeste omfanget av bruken i forhold til en populasjon.

Opplysninger om de fedre som har benyttet seg av sin rett til lønnet omsorgspermisjon, har vi også på grunnlag av et spørreskjema sendt til fedre som har fått utbetalt fødselspenger fra trygden i 1987 og 1988. Statsansatte er ikke inkludert i utvalget. Utvalget dekker også bare de som er registrert gjennom datasystemet Info-trygd, dvs. halvparten av landets kommuner, bl.a. de største byene. Totalt sett teller utvalget 261 personer, og svarprosenten er på 75. Dette materialet gjør at det i større grad er mulig å foreta sammenligninger mellom fedre som **har** benyttet betalt permisjon og de som **ikke har** gjort det.

Det som er viktig å merke seg, er at permisjonsbruken blant Trondheimsfedrene sannsynligvis er et maksimumsanslag, en «best practice» rapport. Spørreskjemaet er laget primært med tanke på å få fram permisjonsbruken. Vi holder det for mest sannsynlig at det er de som har noe å rapportere, som i størst grad har svart, og at frafallet er størst blant ikke-brukerne. At permisjonsbruken er underrapportert, er derfor lite trolig.

Før prosjektet er avsluttet, vil dybdeintervjuer med et mindre utvalg fedre og mødre (par) være en del av datamaterialet. Kvantitative data vil for det meste gi et overflatisk bilde av kjennetegn ved brukerne. Intervjuer er en nødvendig metode for å få fram beslutningsprosessen bak valget om å ta permisjon. Intervjuer er også viktig for å få fram forhandlingsprosessen, og ikke minst hvilke erfaringer fedrene har gjort. Gjennom denne tilnærmingen vil vi få tatt hensyn til det at sosial atferd generelt, og

faderskap spesielt, skapes, får sin form og betydning i en sosial sammenheng.

Farspermisjon brukes mye

Farspermisjon er en selvstendig rett som menn har. Den er hjemlet i Arbeidsmiljøloven og ikke betalt av Folketrygden. Likevel er det mange som har lønn i denne permisjonstida gjennom tariffavtaler.

Blant de menn som besvarte vårt spørreskjema var det 79% som hadde vært hjemme sammen med barnet og moren de første ukene etter fødselen. Dette er et høyt tall. Det kan imidlertid ikke bare tilskrives bruk av rettigheten. Det viser seg at det er ulike måter å ordne seg på for å få fri i denne første tiden etter fødselen. 61% av de som var hjemme denne tiden har benyttet farspermisjon med eller uten lønn. Av de som har ordnet seg på annet vis, har den største gruppen tatt ut ferie.

Vi ser med andre ord at nesten 80% av et representativt utvalg fedre i Trondheim kommune var hjemme i forbindelse med sitt barns fødsel. Kan det så taes til inntekt for at adgangen til eller retten til permisjon virker positivt inn på omsorgsinteressen? Her vil vi svare et betinget ja.

Som nevnt har menn hatt denne rettigheten siden 1977. Det er tydelig at den muligheten som de da fikk, har nedfelt seg som vanlig praksis hos flertallet av de som blir fedre i dag. Flertallet tar fri fordi de har retten, men det er også mange som ikke har rettighetene (studenter, selvstendig næringsdrivende), som likevel er hjemme. Dette tyder på at det er etablert en svært virksom norm på dette feltet og at dette trolig kan tilskrives at det er en lov hjemlet rett. Det «normale» er blitt at far skal være hjemme i forbindelse med at han har fått

barn. Det sier med andre ord noe om den generelle samfunnsmessige innstillingen. Det er ikke flaut lenger å begrunne fravær fra jobben med at en skal gjøre omsorgsarbeid når en har fått barn. Det er blitt *legitimt*, og det gir grunn til beskjeden optimisme.

Det at denne praksisen er så utbredt, sier imidlertid lite eller ingenting om hvilke virkninger den har på far-barn-forholdet og på arbeidsdelingen mellom foreldrene. Når det gjelder det siste, så er det opplagt at moren har hovedansvaret for barnet i denne første tiden etter fødselen og at far må innta en avlasterolle. Det kan bare i sjeldne tilfeller være snakk om et rollebytte. Det viste seg dessuten at en fjerdedel i tillegg hadde annen hjelp i denne perioden. I hovedsak er dette mor eller svigermor. Mannen blir derfor en «hjelpetil-pappa» i denne situasjonen. Dette avspeiler seg også i de grunnene de oppgir til at de tok fri. Her er det ønsket eller behovet for å avlaste eller hjelpe mor som er den hyppigst nevnte grunnen.

Denne høye andelen av menn som tar fri i forbindelse med fødselen, trenger med andre ord ikke være noe tegn på radikale endringer i farsrollen. Fjorten dager er meget kort tid, og vi vet fra andre undersøkelser at menn oppviser en positiv vilje til å benytte seg av ordninger som innebærer *kortvarige* omsorgsforpliktelser (Sandquist 1987). De to neste ordningene som vi skal se nærmere på, betalt og ubetalt permisjon, er i så måte bedre mål på rollebytte og arbeidsdeling.

Bare 1 av 100 fedre tar betalt foreldrepermisjon

Den betalte foreldrepermisjonen er i dag (1989) 24 uker. I 1987 da mennene i vårt utvalg fra Trondheim kommune ble fedre,

økte den fra 18 til 20 uker midt i året. De første 6 ukene av denne permisjonen var da som nå forbeholdt moren, resten kan foreldrene selv bestemme hvem som skal benytte. Retten til denne permisjonen opp tjenes av kvinnen gjennom hennes yrkesaktivitet. Faren har en såkalt «avledet» rett. Det betyr at menn som har hjemmевærende partnere, ikke har denne retten.

Blant de menn som ble fedre i Trondheim i 1987, benyttet bare 7 (sju) stykker betalt foreldrepermisjon. Dette utgjør 0,9% av de som hadde rett til denne permisjonen (dvs. de som hadde yrkesaktiv kone før fødselen og som selv hadde et arbeid å ta permisjon fra). Den gjennomsnittlige lengden på permisjonen er 8,5 uker.

Sammenlignbare tall fra Rikstrygdeverket over de som har fått utbetalt fødselspenger i 1988, viser at 0,6% av fedrene det året benyttet denne permisjonen. Dette er en økning på 0,2% fra 1984. Når vi får et høyere tall i vår undersøkelse, kan det skyldes at forskjeller på privatansatte og statsansatte slår ut. I Rikstrygdeverkets tall er ikke de statsansatte med. Mer tro har vi imidlertid på at tallene fra vårt utvalg er et uttrykk for «best practice» (se avsnitt om datagrunnlaget).

De fedre som benytter betalt foreldrepermisjon er dermed en meget liten gruppe. Det som karakteriserer fedre som har valgt en så uvanlig løsning, er for det første at de i stor grad har høy utdanning og god lønn i høystatusjobber. 55% av dem befinner seg i statusgruppe en etter Skredes indeks (1971). Vi ser også at 85% av dem har fått full lønnskompensasjon under permisjonstiden. De har mao. gode avtaler i arbeidslivet.

Vi har fram til nå fokusert på faktorer knyttet til far. Siden det har vært så liten bruk av permisjon blant fedrene, har en vanlig forestilling vært at dette er helt spesielle tilfeller, og at det er mors sykdom eller død som er forklaringen. Dette viser

seg ikke å holde stikk. Bare i 4% av familiene er dette tilfelle.

Det er når vi ser på «parene», og ikke minst på mor, at vi finner momenter som helt klart påvirker fedrenes bruk av permisjoner. Det er gjennomgående slik at de kvinnene som er gift med permisjonsbrukerne, avviker fra andre kvinner når vi ser på den gjennomsnittlige fordelingen av en del faktorer.

Det mest slående eksemplet på dette er disse kvinnes fordelling på statusindeksen. Her finner vi at så mange som 49% tilhører den høyeste statusgruppen. Det er dobbelt så mange som i Trondheimsundersøkelsen, og som må sies å være representativ for ikke-brukerne av permisjon. Eksempellene til de menn som har brukt betalt permisjon har faktisk en statusfordeling som ligner på mennenes. Et typisk trekk for parene som har valgt å dele den lønnede permisjonen, er med andre ord at **de er lik i høy status.**

Hvis vi går inn i de forskjellige faktorene som denne indeksen er bygd opp av, så finner vi igjen det samme mønsteret. Når det gjelder **inntekt**, så har partnerne til permisjonsbrukerne en inntektsprofil som er klart forskjellig fra inntektsprofilen hos kvinnene i ikke-bruker-gruppen (Trondheimsundersøkelsen). Tyngdepunktet for brukergruppen ligger mellom 100 og 200.000 kr., mens den for ikke-brukergruppen ligger mellom 50 og 150.000 kr. Her igjen gjentar det samme seg: Blant parene som har valgt å dele permisjonen, har kvinnene en inntektsprofil som ligger nærmere mennenes når en sammenligner med andre foreldrepar.

Ikke bare inntekt, men også hva slags yrke mødrene har og hva det betyr for dem, har stor betydning for fedrenes bruk av denne permisjonen. Mange av mødrene har akademiske yrker, er i lederposisjoner, eller de er selvstendig næringsdrivende. Å være lenge borte fra sin blomsterbutikk

eller skjønnhetssalong får store konsekvenser når man er alene om den. Det er derfor ikke bare høy utdanning og status som slår ut, men også hva de betyr for arbeidet, og arbeidet betyr for dem. Det er også vist i andre undersøkelser (Sandquist 1987, Kaul og Brandth 1987) hvordan mødrenes ansvar i jobben og vansker med å være borte fra den i en lengre periode, fører til at fedrene i større grad må benytte sin permisjonsrett. Kaul og Brandth fant også at mødrenes involvering i yrket, gjorde at de ønsket å vende tilbake til arbeidet før permisjonstiden var over.

Benytter fedre sin rett til ulønnet permisjon?

Retten til ubetalt permisjon gjelder barnets første leveår og begge foreldre kan benytte seg av denne. Enkelte har ment at det sannsynligvis vil være atskillig flere fedre som benytter seg av denne rettigheten ettersom moren trenger den første tida, og dermed den betalte permisjonen, til å restituere seg og amme barnet. Tall fra Sverige viser at fedrene kommer inn relativt sent i permisjonstiden (Riksförsäkringsverket 1985). En annen forestilling går ut på at fedre i hvertfall ikke kan benytte den ulønna permisjonen, ettersom den økonomiske belastningen vil bli for stor.

I vårt utvalg var det i alt 20 personer som hadde benyttet seg av ubetalt permisjon. Det blir 2,7%. Prosentueringsgrunnlaget her er alle menn som har yrkesaktive koner. Studenter, trygdede og menn med hjemmeverende koner er holdt utenfor. Det er altså over dobbelt så mange av fedrene som tar ulønnet omsorgspermisjon sammenlignet med de som har tatt lønnet permisjon. Regner vi på denne måten, så holder antakelsene om at flere fedre vil benytte ulønnet permisjon. Men, tallene er mindre enn ventet. Det er blant disse at potensialet for

en utvidelse av permisjonsbruken skulle ligge.

Når det gjelder yrkesbakgrunnen, finner vi liten spredning. Hele 80 %, eller 16 av de 20, er akademikere, og de vanligste yrkestitlene er lege, (sivil)ingeniør og konsulent. De øvrige befinner seg blant de faglærte (snekker, telemontør).

Hva med lønssituasjonen til disse parene? Det viser seg at mennene i denne gruppen har omtrent samme fordeling i lønn som hele utvalget. De fleste tjener mellom 100.000 og 250.000. Det er imidlertid en viktig forskjell, nemlig at det er relativt flere menn med inntekt under 100.000.

Ser vi på konas lønn for denne gruppen menn, så viser det seg at den har en helt annen fordelingsprofil sammenlignet med resten av utvalget. Hele 70 % av kvinnene i resten av utvalget tjener enten under 100.000 eller mellom 100.000 og 150.000, mens kvinnene som er gift med de mennene som har tatt ulønna permisjon har samme inntektsprofil som mennene generelt i undersøkelsen. Det vil mao. si at de har en mye høyere gjennomsnittsinntekt enn resten av kvinnene i undersøkelsen. Det er nærliggende å anta at dette må ha virket inn på beslutningen om at mannen skulle ha ulønna omsorgspermisjon. Den vanlige situasjonen er jo at kvinnes inntekt er såpass lav at de vanskelig kan forsørge en familie.

Argumentet om at kvinnens inntekt må ha bevirket at mannen skulle være hjemme, styrkes av et annet funn. Hos 8 av disse 20 parene var det kvinnene som hadde den høyeste inntekten, og som derfor må regnes som hovedforsørger. Følger en «høyestelønn»-logikken, må det i slike tilfeller ha vært bortimot opplagt at det var mannen som skulle være hjemme på ulønna permisjon. Likevel er det mange av kvinnene som tjener så bra at familien kunne ha greid seg på deres inntekt, og i tillegg ha redusert forbruket, benyttet oppsparte midler slik de

fleste brukerne likevel må gjøre. Det er derfor et spørsmål om *tilstrekkelig lønn*. Blant ikke-brukerne av ulønnet permisjon er det både flere kvinner som tjener mer enn sine menn, og det er flere kvinner som har tilstrekkelig stor lønn. Økonomi er derfor ikke hele forklaringen på den lave bruken av ulønnet permisjon.

Like barn deler best

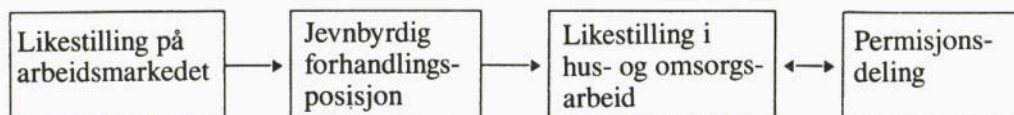
Vår hovedkonklusjon kan oppsummeres i følgende spissformulering: *Når kvinners arbeidssituasjon ligner på menns arbeidssituasjon, øker sjansen for at fedre benytter sin rett til lønnet og ulønnet foreldrepermisjon.* Det er et gjennomgående trekk ved mødrene i de familiene hvor de deler på permisjonen, at de som gruppe har en sterk tilknytning til arbeidslivet. På mange måter ligger de nærmere opp til menns arbeidstilknytning generelt. Det er mange faktorer som fører til at disse båndene blir sterkere for disse kvinnene:

- **Inntekt.** Vi har i vår gjennomgang sett at de tjener godt. De har en annen inntektsprofil enn kvinner generelt har.
- **Utdanning.** De har som gruppe et høyere utdanningsnivå sammenlignet med kvinners generelle utdanningsprofil.
- **Arbeidstid.** De arbeider i langt større grad heltid (sammenlignet med kvinnene i Trondheimsundersøkelsen).
- **Uunnværlighet.** Vi finner f.eks. flere som er sjølstendig næringsdrivende og som derfor vil ha problemer med å være lenge borte fra jobben.

Det er samtidig viktig å påpeke at det også er andre faktorer som fører til at kvinnene får en sterk arbeidstilknytning. Det er ikke slik at de nødvendigvis på høy utdanning og inntekt for at jobben skal bety mye for dem.

Vi kan utlede av dette at fedres permisjonsbruk har klare forbindelseslinjer til vårt kjønnsdelte arbeidsmarked der kvinner generelt har en mer marginal plassering. Jo sterkere mødrenes tilknytning til arbeidsmarkedet er, jo større er sannsynligheten for at også den kjønnsmessige arbeidsdelinga hjemme endres eller løses

opp. Dermed vil også sjansen for permisjonsdeling mellom foreldrene øke. Dette bildet forsterkes når vi ser på parene i vår undersøkelse. De framstår som mer likestilt i arbeidslivet sammenlignet med ikke-brukerne av permisjon. Denne påvirkningslinjen kan illustreres slik:

Figur 1. Sammenhengen mellom permisjonsbruk og likestilling i arbeidslivet.

Mors tilknytning til arbeidslivet vil være avgjørende for hvilke styrkeforhold som kan utvikles i forhandlingene om arbeidsdelingen i heimen. Hvis mor f.eks. jobber heltid og tjener omtrent like mye som far, vil det i utgangspunktet gi dem en jevnbyrdig forhandlingsposisjon når de skal organisere hus- og omsorgsarbeid. Det er selvsagt mange andre faktorer som påvirker det likestillingspolitiske klima. Men, i vår sammenheng er det viktig å framheve at parene må ha kommet et langt stykke på veg når det gjelder likestilling for at det skal bli aktuelt å sette spørsmålet om permisjonsdeling på dagsorden.

I den omvendte situasjonen hvor mor har svake bånd til arbeidslivet, vil sannsynligvis arbeidet på hjemmearenaen framstå som mer tiltrekkende (Brandth og Kaul 1988). Både kvinner og menn vil orientere seg mot andre livsfelt enn arbeidet dersom det ikke oppleves som tilfredsstillende (Blomquist og Hiller 1989). I tillegg vil

familien tape økonomisk hvis f.eks. hun har arbeidet deltid og de skal dele den lønnede permisjonen, eller hvis hun har mye dårligere lønn og han skal ta av den ulønnede permisjonen.

Vår konklusjon kan oppsummeres slik: Jo mer likestilt kvinner blir i arbeidslivet, jo mer likestilt blir de heime og dermed øker sannsynligheten for permisjonsdeling.

Likestilling eller kjønnskamp

På bakgrunn av det vi har funnet om betydningen av mors yrkestilknytning for fedrenes bruk av permisjon, er det interessant å se på hva fedrene selv oppgir som den viktigste begrunnelsen for at de tok permisjon.

Det fedrene legger størst vekt på, er relasjonen til barnet. Nærmere 60% oppgir dette som den viktigste begrunnelsen.

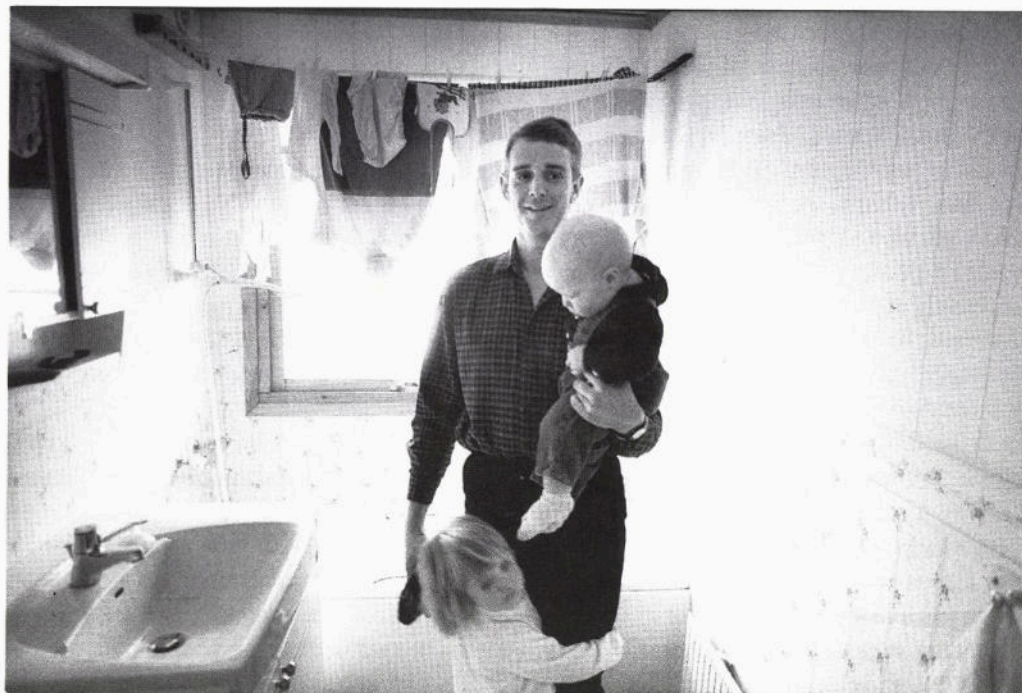

Foto: Tommy Olofsson, Mira/Samfoto

Noen av disse fedrene hadde lenge ønsket seg barn, og var derfor opptatt av å få med seg denne første tiden. Andre følte de hadde gått glipp av noe ved tidligere barns fødsel. Felles for dem er at de ønsker å utvikle et nært forhold til barnet sitt.

Det er betydelig færre som oppgir morens arbeid og hennes ønske om å vende tilbake til det, som viktigste grunn. Enda færre er det som har ønsket om å være mest mulig likestilt som viktigste grunn.

Ser vi på de fedre som tok ulønnet permisjon, finner vi det samme mønsteret. Det er ingen overensstemmelse mellom hennes sterke tilknytning til arbeidsmarkedet og de begrunnelsene fedrene selv gir for at de tok fri. Også her er det begrunnelser som går på far-barn relasjonen som oppnår flest avkrysninger. Fars ønske om å utvikle et nært forhold til barnet oppgis som hovedbegrunnelsen for at det ble far og ikke mor som tok ulønnet permisjon.

På bakgrunn av dette, kan vi se for oss to

mulige utviklingslinjer: Den ene er en *polarisering* mellom moderskapet og faderskapet. «Kampen om barnet» er det det dreier seg om, og far-barn relasjonen brukes her som et element i konkurransen. Den andre utviklingslinjen går i retning av foreldreskapet, likestillingen, der samarbeid mellom mor og far om både forsørgelse og omsorg er viktig. Et nært forhold mellom far og barn tas her som et tegn på at likestillingen har kommet langt.

Det vi mener, er for det første at far-barn trenden er et tegn på en polarisert utvikling. Det kan være uttrykk for et *ideologi*-skifte der far-barn forholdet er blitt moderne, og likestilling er blitt umoderne og avskrevet (av menn) som kvinnekamp. Far-barn trenden kan mao. være en reaksjon mot kvinnekampen. I dette perspektivet blir fedres forhold til barnet et helt annet fenomen enn likestilling, et fenomen som enten ikke berører likestillingen eller som står i motsetning til den.

Et uttrykk for dette ser vi i utspill som Mannsrolleutvalgets leder Arne Wam har hatt, og der permisjonsrettighetene betraktes som et spørsmål om privilegier og makt. Ifølge Wam gjelder det for menn å få sin del av privilegiene på hjemmearenaen. Det er kvinnene, mener han, som ved å holde på sine «privilegier», ikke slipper menn til på dette området. Derfor er det nødvendig at kvinnene gir slipp på privilegiene sine for at menn skal få delta i barneomsorgen. Det kjøres her en konfrontasjonsstrategi. Det er samme logikken som fra barnefordeling i skilsmisssaker – en logikk vi mener har lite for seg i denne fasen av foreldreskapet.

En annen tolkning av den sterke vekten som legges på far-barn forholdet, er at det er uttrykt et likestilt foreldreskap og dermed en *ny praksis* hos menn: Forholdet til barnet er det de faktisk og reelt er opptatt av. Noen menn gjør mer enn å ønske seg tid med barnet. De tar seg permisjon fra arbeidet for tidlig å etablere et nært forhold til det.

Fedrenes sterke betoning av relasjonen til barnet kan i denne sammenheng betraktes som et **resultat** av kvinnenens kamp for likestilling. Likestillingskampen har nedfelt seg som en *ny praksis* for noen menn i forhold til sitt barn. For i det hele tatt å kunne vurdere å ta permisjon, er det med andre ord sannsynlig at likestillingsideologien har et skikkelig feste i disse fedrene fra før. Den har bl.a. kommet til dem via mødrenes tilknytning til arbeidslivet. Med andre ord, disse parene er likestilt på arbeidsmarkedet og hjemme. At fedrene tar permisjon, er et uttrykk for det.

Vår foreløpige konklusjon blir at for den lille gruppen fedre som tar permisjon, er det ikke snakk om faderskapet som en reaksjon mot likestillingen. Tvert imot er farspermisjon et uttrykk for et likestilt foreldreskap.

Kan fedre tvinges til å være fedre?

Vi har i vår undersøkelse og i denne artikkelen fokusert på sentrale kjennetegn ved *brukerne* av lønnet og ulønnet permisjon. Vi sier således bare indirekte noe om hva som kan forklare «normal-tilstanden», nemlig at fedre *ikke* benytter sine rettigheter til lønnet og ulønnet omsorgspermisjon.

I vår gjennomgang har vi lagt stor vekt på å trekke forbindelseslinjene til det kjønnsdelte arbeidsmarked og kvinners manglende likestilling på den arenaen. Dette betyr selvsagt ikke at de som ikke deler permisjonen *ikke* er likestilt. Det er mange flere par i vår undersøkelse som ut fra deres stilling på arbeidsmarkedet kunne ha delt på permisjonen. I samfunnsdebatten omkring menns manglende bruk av sine permisjonsrettigheter har det vært fokusert på forskjellige sider ved *utforminga* av og *kjennskap* til permisjonsrettighetene både som forklaring og som virkemiddel.

Når vi spør ikke-brukerne i vår undersøkelse om de kjente til sine permisjonsrettigheter da de fikk barn, så finner vi at det store flertallet faktisk kjente til at de hadde mulighet til å dele på permisjonen. Det var imidlertid bare et mindretall som kjente til at det er en øvre grense for hva Folketrygden refunderer og at de bare har en såkalt avledet rett. Disse økonomiske begrensningene har vært antatt å være viktige barrierer mot fedres bruk av permisjon. Våre data tyder på at dette ikke har spilt noen stor rolle. Det er med andre ord andre forhold som er viktigere for at parene vil vurdere permisjonsdeling. Vi tror imidlertid at de par som først er kommet så langt at de overveier deling av permisjonen, har en lang og lite oppmuntrende veg å gå gjennom regelverket og det spinkle informasjonsmateria-

let som foreldre (mor!) får utdelt. Mye kan og må gjøres på informasjonsfronten.

Spørsmålet om permisjonens **lengde** er blitt tillagt stor vekt når det gjelder å forklare bruken av den lønnede delen. Den lønnede permisjonen er så kort at mor kan trenge denne tida til å restituere seg og det er dessuten i denne første tida at barnet ammes. Det har derfor vært antatt at en økning av den lønnede permisjonen ville føre til at flere fedre tar permisjon. Erfaringene fra Sverige kan gi oss et delvis svar på dette. Der er permisjonen lengre, og ca. 20% av fedrene tar foreldrepermisjon i løpet av barnets første leveår (Statistisk Rapport 1985:4). Men, de er bare hjemme i en svært kort periode, nemlig 1 1/2 måned i gjennomsnitt. Det var dessuten slik at når foreldrepermisjonen økte med 3 mnd. i 1980 så var det mødrene og ikke fedrene som først og fremst økte sin permisjonstid. Dette tyder på at det er *noe* å hente i en forlengelse. Men det viser samtidig at det er en meget begrenset effekt, og at det er nødvendig å kople inn andre faktorer for å få fedrene til å benytte retten.

Det mest «utålmodige» reformforslaget på dette feltet er framsatt av Mannsrolleutvalget som foreslår at menn skal ha en kvotert rett til permisjon slik at denne delen av permisjonstida faller bort hvis den ikke benyttes (Mannifest 1989). Som vi har vist, har fedre i liten grad benyttet den retten til frivillig deling som de har hatt i mange år nå. Dette tyder helt klart på at det trengs sterkere lut på dette feltet. Kvotering blir i dette perspektivet rimelig, spesielt når det knyttes sammen med en forlengelse av foreldrepermisjonen. Spørsmålet er imidlertid om fedre kan tvinges til å være «gode» fedre? Det er mulig at det «tvangselementet» som ligger i kvoteringsforslaget underminerer «oppdragelseselementet», som jo må være hensikten. Vi vil også påpeke at slike reformer heller ikke griper inn i det som ifølge vår undersøkelse må betraktes

som kjernen i problemet, nemlig kvinners manglende likestilling på arbeidsmarkedet.

Berit Brandth
Forsker

Institutt for industriell miljøforskning
7034 Trondheim

Elin Kvande
Forsker

Institutt for industriell miljøforskning
7034 Trondheim

Referanser

- Blomqvist, M. og C. Hiller: *Kvinnor i nya arbetsmiljöer*. Paper til Den 15. Nordiske Sociologkongress, Aalborg 1989.
- Brandth, B. og H. Kaul: Bruk av barneomsorgspermisjoner i lys av kvinners arbeidsvilkår og arbeidstilknytning. *Sosial Trygd*, nr. 1, 1988.
- Business Week's 1988 Hip Parade. *Business Week*, Jan. 18., 1988.
- Holter, Ø.G.: *Menn*. Oslo, 1989.
- Kaul, H. og B. Brandth: *Lov og liv. En sammenligning mellom omsorgspermisjoner i Norden*. IFIM, Trondheim, 1987.
- Pleck, J.H.: «American Fathering in Historical Perspective». I M.S. Kimmel (ed.): *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*. London, 1987.
- Mannsrolleutvalget: *Mannifest*. Førebels statusrapport frå mannsrolleutvalet. Oslo, 1989.
- Moxnes, K.: *Kjernesprengning i familien?* Avhandling for graden dr.polit. Trondheim, 1989.
- Riksförsäkringsverket, *Statistisk rapport 1985:4*, Stockholm, 1985.
- Sandquist, K.: «Swedish family policy and the attempt to change paternal roles». I C. Lewis og M. O'Brien (eds.): *Reassessing Fatherhood*, London, 1987.
- Skrede, K.: *Sosialøkonomisk klassifisering av yrker i Norge*. INAS, Oslo 1971.
- Ukeadressa: *Mannen født på ny*. Tillegg til *Adresseavisen*, nr. 5, 1989.

«Menns yrkesroller»

Internasjonalt er forskning om menn og maskulinitet i ferd med å bli etablert som et eget forskningsfelt. I Norge er mannsforskningen i sin spede begynnelse. Anne Lise Ellingsæter argumenterer i denne artikkelen for at det er viktig å fremskaffe ny kunnskap om menns livsbetingelser for å bli kvitt stereotype mannsbilder. I studier av menn står forholdet til arbeidet sentralt, og i artikkelen drøfter forfatteren forklaringer på at fedre rent tidsmessig fremdeles prioriterer lønnsarbeidet svært høyt.

For ikke så altfor mange år siden var menn de selvfølgelege forskningsobjekter. I samfunnsforskningen var menns atferd det normale som man generaliserte ut fra. Kvinners atferd ble sett på som avvikende, om de i det hele tatt ble gjort til gjenstand for forskernes interesse. Menn var det normative kjønn.

Dette var utgangspunktet for den nye kvinneforskningen som vokste fram i Norge på 70-tallet. Kvinnene skulle synliggjøres, og ulike sider av kvinners levkår ble gjort til gjenstand for studier. Hovedtyngden i denne forskningen ble lagt på rene kvinnestudier, noe som blant annet ble begrunnet med at kvinners og menns situasjon er så forskjellig at man ikke kan bruke de samme begreper og teorier i analyser av kvinner som i analyser av menn. Den nye kvinneforskningen uttrykte også et ønske

om å komme lengre enn «kjønn som variabel»-tilnærmingen, dvs. at ethvert kjønnsrelevant fenomen behandles symmetrisk, uttrykt gjennom statistiske kjønnsforskjeller.

Fra kjønnsroller til sosialt kjønn

«Normalvitenskapen» har altså tradisjonelt hatt et dominerende mannsperspektiv, og det er en av grunnene til at forskning om menn og mannlighet ikke har stått på kvinneforskernes dagsorden. Menn og mannlighet har i liten grad blitt problematisert forskningsmessig. Menn har blitt en restkategori, menn er det som kvinner *ikke* er.

Internasjonalt er forskning om menn og maskulinitet i ferd med å bli etablert som et eget forskningsfelt, gjerne omtalt som «men's studies». Enkelte representanter for den nye mannsforskningen ser menn som problematiserte forskningsobjekter, og perspektivene er inspirert av kvinneforskningens teori og metode: «...Men's studies... attempts to treat masculinity not as the normative referent against which standards are assessed but as a problematic gender construct. Inspired by the academic breakthroughs of women's studies, men's studies addresses similar questions to the study of men and masculinity» (Kimmel 1987:10).

Kvinneforskningen er en historisk forutsetning for mannsforskningen. Det er kvinneforskningen som har brakt inn forståelsen av kjønn som en grunnleggende kategori for sosial organisasjon. «...Fra å være forskning som gjorde kvinner synlige er kvinneforskning også blitt forskning som gjør sosialt kjønn til en fundamental analytisk kategori. Det er forskning som viser når og hvordan sosialt kjønn er økonomisk, sosialt, kulturelt og psykologisk meningsbærende» (Holter 1989:24). Holter hevder at dette kan gi grunnlag for en ny mannsforskning.

Felles for nyere strømninger innen kvinneforskningen, og også innen den nye mannsforskningen, er utviklingen av forståelsen av at kjønn er et sosialt konstruert begrep. Dette innebærer en kritikk av den tradisjonelle kjønnsrolle-modellen. Kjønnssrolle-paradigmat kritiseres for å være ahistorisk, psykologisk reduksjonistisk og apolitisk (se f.eks. Kimmel 1987, Bengtsson & Frykman 1987). Maskulinitet og femininitet må sees som relasjonelle begreper, dvs. at kjønnsrelasjoner er historisk og sosialt betinget. Man kan ikke forstå hverken mannlighet eller kvinnelighet uten referanser til det motsatte kjønn.

Stereotype mannsbilder

Forskning om menn og mannlighet i Norge er i startfasen. Hvordan denne forskningen kommer til å utvikle seg, f.eks. når det gjelder hva slags teoretisk grunnlag den vil bygge på, og hva slags posisjon forskning om menn vil få i forhold til den etablerte kvinneforskningen, er foreløpig uklart.

Utgangspunktet for min egen forskning er at jeg mener det er nødvendig å få en bedre innsikt i betingelsene for menns livsvilkår. Mens kvinneforskningen har gitt oss en mer nyansert forståelse av kvinners liv, har vi ganske stereotype forestillinger om hvordan menn føler, tenker og handler, og hvorfor. Mer empirisk forskning er nødvendig for å bli kvitt disse stereotypiene. Jeg tror at økt kunnskap om menn også er en forutsetning for å studere kjønn i et relasjonelt perspektiv. Man kan ikke forstå kjønnsrelasjoner hvis man bare har tilstrekkelig forståelse av livsbetingelsene for det ene kjønn i relasjonen.

Menns forhold til arbeid

Menns forhold til arbeid må stå sentralt i forståelsen av mannlighet. Studier av maskulinitet kan ikke frikoples fra studier av arbeidslivet (Bengtsson & Frykman 1987). På samme måte som femininitet konstitueres maskulinitet gjennom den kjønnsmessige arbeidsdelingen.

Menns yrkesroller har i liten grad vært problematisert. Menn oppfattes som en homogen gruppe arbeidskraft med relativt stabil og høy yrkesdeltakelse gjennom hele den yrkesaktive perioden. Det er viktig å fremskaffe kunnskap som kan bidra til å gi et mer nyansert bilde av menns forhold til arbeidslivet. Yrkesaktive menn er ingen homogen og privilegert gruppe, men representerer stor variasjon med hensyn til

hvilke betingelser de arbeider under. Jeg har i mitt prosjekt valgt å belyse menns yrkesroller ved å studere variasjon i menns arbeidstid, fordi jeg tror arbeidstid er en viktig indikator på menns engasjement i yrkeslivet.

Jeg tror det er fruktbart å anvende perspektiver fra kvinneforskningen i studiet av menns forhold til arbeid. Ett sentralt perspektiv i kvinneforskningen har vært at kvinners tilpasninger til arbeidslivet må forstås i forhold til kvinners hovedforankring i familien, og ses i et livsløpsperspektiv. Vår innsikt i samspillet mellom menns forhold til yrke og familie over livsløpet er mer mangelfull. Som en parallell til at forståelsen av kvinner tar utgangspunkt i kvinners hovedforankring i reproduktivt arbeid, vil jeg ta utgangspunkt i at menns hovedforankring ligger i produktivt arbeid. En bedre forståelse av menns forhold til arbeidet kan avdekke viktige betingelser for menns liv, noe som bl.a. vil ha stor betydning for utforming av politikk som tar sikte på endring i menns rolle i familien. Jeg vil i det følgende belyse forholdet mellom menns yrkesroller og familieroller, ved å diskutere alternative forklaringer på at småbarnsfedre rent tidsmessig fremdeles prioriterer lønnsarbeidet meget høyt.

Hvorfor jobber fedre mest?

Jeg skal ta utgangspunkt i et faktum som etterhvert er ganske godt kjent, nemlig det at småbarnsfedre er den gruppen av menn som arbeider mest. I 1987 hadde 40 prosent av alle fedre en arbeidsuke på 45 timer eller mer (Ellingsæter 1988). Å få menn til

å bruke mer tid i familien har vært en viktig likestillingspolitisk målsetting. Lang arbeidstid må nødvendigvis redusere den tiden menn har for familien. Økt yrkesaktivitet blant mødre har tydeligvis ikke frigjort menns tid til lønnet arbeid. Hvordan kan man så forklare at utviklingen i fedres arbeidstid går i motsatt retning av det som er ønskelig i et likestillingsperspektiv?

En vanlig tolkning er at dette skyldes barnefamilienes vanskelige økonomiske situasjon. Store utgifter gjør det nødvendig med to inntekter i de fleste familier, og dersom kvinnen ikke er yrkesaktiv eller arbeider deltid må mannen kompensere med ekstraarbeid. Dette er en tolkning basert på gjennomsnittstall for menn og kvinner som grupper. Den viser seg å ikke holde stikk når vi undersøker hvordan *ektepar* har innrettet seg. Ekteparanalyser viser nemlig at de fedrene som arbeider mest, ofte har en kone som arbeider på heltid, og ikke en kone som er hjemmeværende eller i deltidsarbeid, som man ville vente hvis den tradisjonelle tolkningen var riktig.

Enkelte har også forklart fedres lange arbeidstid med at menn er familieskulkere. Menn flykter vekk fra familiestrevet og forsøker seg i jobbene sine. Dette er en tolkning som vanskelig lar seg etterprøve empirisk, men det er ikke rimelig å tro at dette er en hovedforklaring.

Jeg tror at forklaringene kan være forskjellige for ulike grupper av menn, og jeg tror også at vi vil finne samspill mellom faktorer på flere nivåer, f.eks. samspill mellom forhold i familie, bedrift og arbeidsmarked. Det er viktig å huske at småbarnsfedre er en lite homogen gruppe. Noen vil være helt i starten av familiedanningen, andre vil være på vei over til neste familiefase. Dette faktum alene sannsynliggjør at årsakene til fedres lange arbeidstid er et sammensatt fenomen. Jeg skal nå drøfte noen alternative forklaringer på at fedre er den gruppen som arbeider mest.

Ulike krav fra yrket

Visse former for det vi kan kalle merarbeid er klart etterspørselsregulert. Bruken av betalt overtid er i stor grad bestemt av utviklingen på arbeidsmarkedet og bedriftenes organisering av arbeid. Bruk av betalt overtid varierer da også sterkt mellom ulike sektorer og næringer (Ellingsæter 1988). Enkelte bedrifter kan tenkes å utvikle en overtidskultur, der et fast innslag av overtid er normalt og forventet. Det at vi finner spesielt mye overtid blant fedre som gruppe, kan skyldes at vi har et alderssegregert arbeidsmarked, der yngre menn er overrepresentert i de delene av yrkeslivet der overtidsarbeidet er mest utbredt.

Vi finner også påfallende forskjeller i menns arbeidstid i ulike yrker. Lang arbeidstid finner vi først og fremst blant funksjonærer på høyere nivåer (Ellingsæter 1988). Betalt overtid er mest utbredt i typiske arbeideryrker, mens funksjonærer har mye ubetalt overtid. Ubetalt ekstraarbeid kan være en selvvalgt karriereinvestering som betaler seg på lang sikt.

Vi får bekreftet at arbeidet har ulik betydning for ulike yrkesgrupper. På det ene ytterpunktet finner vi de profesjonelle yrkene, hvor den historiske modellen bygger på kallstanken. Presteyrkets hellige kall er et klassisk eksempel. På det andre ytterpunktet finner vi yrker som blir valgt mer tilfeldig, hvor yrkesutøveren ikke har noen forventninger om et livslangt engasjement. Noen yrker startes tidlig i livet, andre senere, etter ulike faser av forberedelser. Noen yrker innebærer en forventet progresjon gjennom avansement, mot en fjern topp-posisjon, mens andre er relativt udiffereensierte, og arbeidstakeren forventes bare å «ha en jobb» til oppnådd pensjonsalder eller død. Profesjonelle yrker krever særlig høye investeringer i de tidligste årene, i form av engasjement og lange

arbeidsdager. Denne fasen sammenfaller ofte med den perioden menn får omsorg for barn.

Grådige institusjoner

Den profesjonelle karrieren kan karakteriseres som en «grådig institusjon», der det kreves en udelt lojalitet fra yrket. Dynamikken i slike institusjoner vil virke slik at den vil presse i retning av et stadig økende engasjement, noe som ofte vil føre til en uløselig konflikt med andre arenaer som konkurrerer om tid og oppmerksomhet. En profesjonell karriere vil fungere som en grådig institusjon uavhengig av yrkesutøverens kjønn. Familien kan også karakteriseres som en grådig institusjon, men det er grunn til å tro at den fungerer slik i størst grad for kvinner. Kvinner i karriereyrker blir i større grad enn menn skviset mellom kravene fra to grådige institusjoner.

Man kan også tenke seg at økt tid til lønnet arbeid blant grupper av menn kan ha forbindelseslinjer til mer dyptgående holdningsendringer i samfunnet. Man kan stille spørsmål om det er slik at arbeidets mening og verdi er i ferd med å endres. Er arbeidet i ferd med å bli en av mange mulige livsstilsvalg? Er det slik at arbeidet betyr mindre og mindre for noen grupper, men mer og mer for andre? Enkelte hevder at mennesker i dag i mye større grad enn tidligere finner tilfredsstillelse i selv-realisering framfor å oppfylle sosiale roller eller institusjonelle krav. Lang arbeidstid blant yngre menn kan muligens avspeile nye tidsprefranser blant en ny generasjon av menn, bl.a. i den voksende nye middelklassen.

Kjønn og tid

Det er altså ikke nødvendigvis bare menns gode eller dårlige vilje som avgjør hvor mye tid som bindes opp i yrkeslivet. Det er mange sider ved arbeidslivets organisering som virker inn på hvor mange timer menn jobber.

Analysen av menns yrkesroller er en del av et større prosjekt, der den overordnede problemstillingen er hva kjønn betyr for tid og tidsorganisering. Dette vil vi studere blant annet gjennom å analysere preferansemønstre når det gjelder valg av ulike arbeidstidsreformer. Analyser av forskjeller i preferanser mellom menn og kvinner, mellom ulike grupper av menn og mellom ulike grupper av kvinner, og mellom ektepar, vil gi et inntak til å forstå hvordan kjønn virker inn på prioritering av tid. Kunnskap om betingelser for menns arbeidstid vil danne et viktig grunnlag for analysen.

Arbeidstidsreformer er lansert som virkemidler for å skape en tidsstruktur som bedre ivaretar likestillingshensyn. Men man kan godt tenke seg en situasjon der visse sider ved arbeidstidsordningene kon-

trolleres, f.eks. normalarbeidstida og bruk av betalt overtid, samtidig som det ubetalte ekstra-arbeidet blir mer og mer vanlig i enkelte yrker. Dersom en mer individualistisk arbeidstidkultur innen yrker og bedrifter vinner terreng, står vi overfor et problem som det er vanskelig å regulere eller avtale seg bort fra. Det vil kanskje bli nødvendig å ta i bruk andre strategier for å oppnå et mer likestilt samfunn.

Anne Lise Ellingsæter

Forsker

Institutt for samfunnsforskning
Oslo

Litteratur

- Bengtsson, M. & J. Frykman: *Om maskulinitet. Mannen som forskningsprosjekt*. Rapport nr. 11, Delegationen för Jämställdhetsforskning, Stockholm, 1987.
- Ellingsæter, A.L.: *Merarbeid. Om arbeid utover ordinær arbeidstid*. Rapporter 88/25, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1989.
- Holter, H.: Teoriutvikling i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. *Nytt om kvinneforskning*, 1/89.
- Kimmel, M.S. (ed.): *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*. Sage Publications, London 1987.

Nasjonalt arbeidsmarked også for distriktsjenter

Distriktsjentes tanker om utdanning og fremtiden

Unge jenter i distriktene møter andre utfordringer og stiller andre krav til arbeidsmarkedet enn sine mødre. Men jentenes ønsker om utdanning, jobb og opplevelser synes ofte ikke å være forenlige med det distriktene kan tilby. Forsker Agnete Wiborg ser her nærmere på noen av de forholdene som er med på å prege ungjentenes tanker og beslutninger om framtida. I denne sammenhengen er flytting en viktig faktor i bestrebelsene mot det gode liv.

Folketallsnedgang og en skjev alders- og kjønnsfordeling i mange distriktskommuner har gjort at det er blitt rettet mye oppmerksomhet mot de unge kvinnene i distriktene. Mange av dem flytter til større steder for å få utdanning og jobb, og få flytte senere tilbake til små kommuner. Dette fører til kvinneunderskudd og fødselsunderskudd, og dermed bekymringer for planleggere og politikere.

Unge kvinner i distriktskommuner er langt fra noen homogen gruppe, og de forholdene som fører til flytting varierer. Jeg har i et lengre forskningsarbeid sett nærmere på hvordan en gruppe unge jenter fra noen distriktskommuner i Nordland tenker og planlegger sin fremtid, en fremtid som for manges vedkommende vil innebære flytting (Wiborg 1989).¹

Jenter som er ferdige med videregående

skole, synes de står overfor et vanskelig valg. Hva skal de gjøre til høsten, hva slags utdanning skal de satse på? Hittil i livet har de stått overfor mer eller mindre klare alternativer når det gjelder utdanning og bosted, men nå må de selv finne ut hvilke alternativer de skal velge mellom.

For distriktsjentene betyr valg av utdanning, og i mange tilfeller også jobb, at de må flytte fra hjemstedet ettersom de fleste utdanningstilbud og jobber er konsentrert til tettsteder og byer. I distriktpolitisk sammenheng er et viktig spørsmål om de kommer til å flytte tilbake til distriktene igjen.

Sosialisering og rollemodeller

Dagens samfunn er preget av endringer i næringsstrukturen og sosial og geografisk mobilitet. Samtidig er det oppmykninger i grensene for hvordan menn og kvinner kan spille ut sine roller. Dette stiller kanskje særlig jenter i utkantsområder overfor store utfordringer. Sosialantropologen Ingrid Rudie sier det slik:

«Grensene for hvordan menn og kvinner kan tilpasse seg å spille sine roller blir tilsynelatende utvidet, men kravene til den enkeltes målrettethet og bevissthet blir større. Slik blir identitetsforvaltning krevende i et samfunn under rask endring» (Rudie 1984).

Sosialisering skjer i ulike fora, både formelt og uformelt. Gjennom de nære sosiale omgivelsene, gjennom skole, media, fritidsaktiviteter, arbeidslivet etc. foregår formidling av ulike verdier, normer og regler. Mye av sosialiseringen foregår via læring fra rollemodeller, helst av samme kjønn.

Jentene kan ikke og vil heller ikke bruke den forrige generasjonen som modeller for hvordan de skal utforme sine liv. Det er ikke bare de lokale kvinnene som utgjør modeller for jentenes valg. Nå er også

byens rollemodeller relevante for distriktenes unge jenter. Når jentene planlegger sin fremtid, skjer det ikke bare ut fra en lokal, men like mye ut fra en nasjonal kontekst. Utdannelsene de velger gir adgang til et nasjonalt arbeidsmarked.

Som vi skal se, fungerer de lokale kvinnene i stor grad som negative modeller, det vil si at de representerer tilpasninger som jentene ser på som lite attraktive. Jentene forsøker å velge vekk slike tilpasninger. Det er ikke hele rollen de tar avstand fra, men aspekter som særlig går på tilknytning til arbeidsmarkedet, forhold til utdanning og uavhengighet.

Det synes som om jentene legger stor vekt på selvstendighet i form av det å skaffe seg en utdanning som kan gi dem en jobb og dermed økonomisk frihet. Å være yrkeskvinne og selvforsørgende ser de som et sentralt aspekt ved det å være voksen. Dette får konsekvenser for hvordan de planlegger sine liv.

«Jeg vil ikke bli som min mor»

Ved å ta tre år på videregående skole staker de ut en annen vei enn mødrene, som i mange tilfeller ikke har utdanning utover grunn- eller realskole. Mange mødre er hjemmевærende eller har deltidsjobber som ufaglærte. Døtrene er nokså klare i sine oppfatninger: De vil ikke bli lik mor som fikk barn tidlig og som ikke fikk seg noen utdanning. Døtrene selv ser seg som yrkesaktive i fremtiden, ikke som husmødre. «De hjemmевærende husmødrene dør ut med min mors generasjon», sier en. En annen sier: «Jeg vil ikke bli som min mor, for hun er ikke noe. Jeg vil ha meg en utdanning for å kunne bli til noe».

Mødrene advarer også på sin side mot å

gjøre det samme som dem. De unner døtrene en bedre fremtid og oppfordrer dem til å ta utdanning.

Jentene på allmennfaglig studieretning (AF) i den videregående skolen har en klar formening om at de ikke har som mål å finne seg en partner, få barn og bli hjemmeverende husmor. «For meg ville det vært helt forferdelig å sitte hjemme med en liten unge uten å ha noen utdanning. Jeg ville gått på veggene etter kort tid».

Jentene som går på AF har ikke bare tatt et første skritt mot høyere utdanning, men kanskje også ut av utkantene. Tre år på allmennfag gir i praksis ingen yrkeskompetanse som markedet er villig til å betale for, særlig ikke i distriktene. Uten videre utdanning står jentene i praksis som ufaglærte i forhold til arbeidsmarkedet. Dette vet de, og nettopp det at de *ikke* vil forbli ufaglærte er en viktig grunn til at de fleste har mer eller mindre konkrete planer om å ta videre utdanning. Ut fra den kjennskap de har til det lokale arbeidsmarkedet via mødres, venninners og egne erfaringer, vet de at som ufaglært får de de dårligst betalte, minst interessante og mest usikre jobbene.

Hvilken utdanning tenker jentene på?

De aller fleste har planer om å ta videre utdanning, men de er usikre på hvilken utdanning de skal velge. Mange finner valget vanskelig.

Slik som jenter ellers i landet, har flertallet ikke valgt naturfaglinjen. Det innebærer at de også har orientert seg bort fra en del utdannelse innen f.eks. teknikk og naturvitenskap. Begrunnelsene for ikke å velge naturfaglinjen, er at de mener linjen er vanskelig og at fagene interesserer dem lite. I stedet tar de heller språklig eller samfunnsfaglig linje.

Foto: Rune Lislørud, Samfoto

Jentene orienterer seg i stor grad mot utdannelse som kan gi dem jobb innen offentlig sektor (Kjeldstad 1986). Disse studiene er som regel av 4-5 års varighet. Å bli lærer, førskolelærer, sosionom, økonom fra DH eller BI, jobbe innen post, politi eller fengselsvesenet er planer som går igjen på fleres ønskelister. Dette er noenlunde konkrete utdannelse som fører frem til yrker som de har en eller annen forestilling om hva er. Universitetsutdannelse utenom jus og medisin er det få som tenker på. Noen vurderer språkstudier, men da med sikte på å bli lærer. Jentene er ikke lystne på å satse på noe ukjent.

En måte å håndtere sin usikkerhet på, er å helgardere seg ved å søke flere utdannelser. Flere av jentene søker f.eks. ikke lærerskolen fordi de gjerne vil bli lærere,

selv om de ikke har noe imot det, men for å minske risikoen for å bli stående uten utdanningsplass.

En annen måte å håndtere usikkerheten på, er å utsette det endelige valget ved å ta et «friår» som de bruker til å ta en midlertidig jobb eller gå på folkehøgskole. Disse jentene ønsker å få vite om flere utdannelser og å fatte sine valg på et noe bredere grunnlag.

Ikke sykepleier!

Det er også interessant å se hvilke utdannelser jentene velger bort. Kun tre av 45 nevner at de kunne tenke seg å bli sykepleier. Faktisk er det like mange som planlegger å bli lege eller tenker på å ta utdanning i Forsvaret. At jentene orienterer seg bort fra de typiske kvinneyrkene i helse- og sosialsektoren, er noe som også Dagrunn Grønbeck (Grønbeck 1988) har funnet blant ungdomsskoleelever i Nord-Norge og Aslaug Dyrberg blant unge jenter i Oslo (Dyrberg 1988).

Det synes å være flere grunner til at de ikke fristes til å bli sykepleiere. Noen av dem har erfaring fra sommerjobber på sykehjem og har på den måten funnet ut at de ikke ønsker slikt arbeid. Flere har også mødre som fraråder dem å gå inn i helsesektoren.

En av dem som har tenkt å bli sykepleier, forteller at hun får negative reaksjoner fra klassevenninnene på at hun vil bli sykepleier. De mener hun heller bør satse på noe annet. Som sykepleier mener de hun vil få dårlig lønn, arbeidet er tungt og det er et typisk kvinneyrke. Yrket har lav prestisje i de klassene jeg har hatt kontakt med. Årsaken til slike holdninger kan være mange. Den lave prestisjen kan være uttrykk for en generell nedvurdering av omsorgsykker blant ungdom, men samtidig kan den også være knyttet til en spesiell skolekontekst, slik at flere faktisk vil komme til å velge sykepleien senere.

Utdanningsønskene i lys av arbeidsmarkedet på hjemstedet

Jentene bruker i liten grad lokale jobber og yrker som forbilder når de velger utdanning. Som svar på spørsmålet om hvilke jobber det er mulig å få på hjemstedet, nevner de stort sett ufaglært arbeid i helsesektoren, på kontor, i butikk og rengjøringsarbeid. Lærer, førskolelærer og sykepleier ser de som de eneste mulighetene for dem som vil ta utdanning. Tradisjonelle mannsyrker i lokalmiljøet ser de ikke som mulige alternativer. Om de har lyst til å bli boende på hjemstedet er lærer- og førskolelæreryrket eneste mulighet.

Oppfatningen blir at det lokale arbeidsmarkedet er delt etter kjønn og kompetanse, og de ser få eller ingen muligheter for den type jobb de ønsker.

De vil velge ut fra interesser og lyst, og ikke ut fra hvilke utdannelser som kan gi dem jobb på hjemstedet. Selv om flere sier at de ikke hadde hatt noe imot å bosette seg på hjemstedet, er det få som planlegger sin utdanning i forhold til det lokale arbeidsmarked. Utdanning og jobb kommer foran valg av bosted. Bostedet vil altså være avhengig av hvor de får jobb. Det å prioritere bosted, eventuelt å flytte tilbake til hjemstedet, kan komme i en senere fase av livet, f.eks. i forbindelse med etablering av egen familie.

Utdanning eller kjæreste og familie?

Et dominerende trekk er at jentene ikke planlegger sin yrkesframtid med mann og barn i tankene. Det de først og fremst tenker på, er å skaffe seg en utdanning og deretter en «jobb de kan trives med». Barn

passer ikke inn i livet deres nå. De tenker derfor heller ikke på å skaffe seg en utdanning som lar seg kombinere med omsorgsforpliktelser.

På samme måte som de ikke planlegger å få barn med det første, tenker de også forholdsvis lite på å tilpasse seg det kjæresten gjør eller har tenkt å gjøre. Slik de presenterer seg, er de lite «kjæresteorienterte». På spørsmålet om de hadde en kjæreste, var det mange som svarte: « Nei, slikt har jeg ikke tid til ». De prioriterte andre fritidsaktiviteter.

Rundt halvparten har fast følge, men det at de har en kjæreste betyr langt fra at de tror at han kommer til å bli deres partner for «livstid». Av dem med fast følge tenker flere på å ta en utdanning som gjør at de ikke kommer til å bo på samme sted som kjæresten. Mange uttrykker klart at de ikke vil ofre sin utdanning til fordel for forholdet, det er for usikkert å satse sin fremtid på en mann.

Jentene tenker livet sitt i etapper. Nå er de opptatt av utdanning og jobb. De vil skape seg et grunnlag for å bli uavhengige, både fra foreldre og en eventuell partner. De vil være fri til å reise, oppleve nye steder og mennesker. Etablering av egen familie må komme i neste omgang.

Blir planene til virkelighet?

De jentene jeg har snakket med, har forholdsvis lik oppfatning om hva de skal gjøre etter at de er ferdige med skolen. De vil ta en utdanning som kan gi dem en god jobb. Kjæreste og egen familie nedprioriteres. Sannsynligvis vil variasjonen mellom jentene tre tydeligere frem når de ikke lenger

er knyttet sammen via en felles skolekonstekt. Spørsmålet blir hva som skjer når de virkelig må velge. Vil de velge utradisjonelle alternativer, eller vil kjønnsroller knyttet til utdanning og hensyn til parforhold bli avgjørende for hva de kommer til å gjøre? Uansett hva som skjer, er det tydelig at det å få en attraktiv jobb, er en klar betingelse for valg av bosted. Uten tilbud om jobb som jentene synes er attraktive, vil distriktene ha få muligheter til å rekruttere denne gruppen jenter tilbake.

Agnete Wiborg
forsker

Arbeidsforskningsinst. avd. Bodø

Litteratur

- Grønbeck, D. «Et hav av muligheter, men hva så?» *Nytt om kvinneforskning* 4/1988
- Dyrberg, A. «Fremtiden – slik jenter og gutter på østkanten og vestkanten ser den». *Jenteliv og likestillingslære*. Red. H. Bjerrum Nielsen. Cappelen 1988
- Kjeldstad, R. «Velferdsstaten – det er kvinnene». *Den norske kvinnerevolusjonen*. Red. K. Skrede og K. Tornes, Universitetsforlaget 1986
- Rudie, I. «Innledning» i *Myk start, hard landing*. Red. I. Rudie, Universitetsforlaget 1984
- Wiborg, A. *Jenters utdanning – énveisbillett ut av utkantene?* Notat nr.1/89 Arbeidsforskningsinst. avd. Bodø.

Note

1. Materialet til artikkelen er samlet inn i forbindelse med prosjektet «Kvinnekår og flytting» finansiert av KAD og NORAS' Likestillingsprogram. Artikkelen er basert på intervjuer med 45 jenter i avgangsklassene på allmenfaglig studieretning ved to skoler i Nordland. I tillegg har jeg snakket med rådgiverne, lærere og enkelte foreldre.

Kvinnepolitiske nøkkeltekster

Dorothy Dinnersteins: The Mermaid and the Minotaur

Gjennom en seminarserie ved Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo, presenterer kvinneforskere bøker som både faglig og personlig har betydd noe spesielt for dem. I dette andre bidraget i *Nytt om kvinneforskning* presenterer sosialantropologen Jorun Solheim boka *The Mermaid and the Minotaur* fra 1976.* – En meget provoserende og ubehagelig bok sier hun, men den «...forandret min virkelighetsforståelse og dermed min selverkjennelse.» Solheim sier videre at boka bidrar til at vi kan klare å se på den «indre» og «ytre» virkelighet, eller det private og det politiske, som to sider av samme sak. Det materielle og det symbolske opprettholder hverandre og er uløselig knyttet sammen, sier Dinnerstein, og hun forsøker slik å belyse og forstå fundamentet for vårt kulturelle kjønnsarrangement. Et arrangement som både kvinner og menn bidrar til å opprettholde og som gjør vår sivilisasjon forrykt – er Dinnersteins sterke påstand.

Denne boken kom ut i 1976. Den gangen leste jeg den ikke, og det var sikkert like bra. Den ville ikke nådd meg den gangen, fordi den ville brutt så fundamentalt med

hva slags feministisk teori, eller forsåvidt teori overhodet, som jeg da – midt i de politiserte 70-åra – var rede til å akseptere. Boken fokuserer for det første, på tross av

at jeg idag vil kalle den dypt politisk, på et felt som jeg den gang var lært opp til å tenke på som *det private*, og som det bare var legitimt å befatte seg med dersom man kunne henføre det til overordnede økonomisk/politiske realiteter. For det andre behandler den *bevissthets- og erkjennelsesformer*, for ikke å snakke om noe så «uvitenskapelig» som følelser, m.a.o. alt det som vi den gang hadde delegert til restkategorien «overbygningen», og som det igjen bare var legitimt å befatte seg med som refleksjon av den såkalt «materielle» virkelighet. En av de tingene denne boken betyr for meg, er derfor også et selvkritisk oppgjør med hva jeg idag vil kalle min egen vulgær-materialisme – denne naive tro på (som kanskje var et håp om?) at våre mest intime følelsesmessige realiteter på en underlig måte skulle være ikke-materielle, for ikke å si ikke-sosiale, og dermed uvirkelige og uviktige. Denne forunderlige oppfatning av det sosiale og det materielle, som jeg idag ikke lenger forstår, representerer en åpenbar flukt fra og en represjon av den *levende sosiale materialitet* (eller materielle sosialitet) som ligger i vår sanselighet, til fordel for den tingliggjorte, fremmede, objektiviserte materialitet som (tilsynelatende) ligger i våre økonomiske relasjoner. Den representerer vår kulturs fremmedgjøring og fetisjering av hva sosialitet er.

Denne *spлтtelse* mellom det erotisk/sanselige og det objektivt/økonomiske, mellom begjær og arbeid, kropp og samfunnsmessighet, som uttrykk for en grunnleggende kulturell patologi, er ikke minst ett av bokens hovedtemaer. Da jeg omsider ga meg i kast med den, var det på et tidspunkt (begynnelsen av 80-åra) hvor denne splittelse var begynt å bryte sammen i min egen bevissthet, hvor *mistanken* var født om at det var noe fundamentalt galt med vår/min måte å tenke basis/overbygning, materialitet/identitet, samfunn/individ, og objek-

tivt/subjektivt på. Som en kvinnelig antropolog ved navn Delaney så treffende har uttrykt det: «Intimate facts speak about ultimate realities». Det er ikke tilfeldig at min lesning falt sammen med min våknende interesse for og (gjen)oppdagelse av det som faktisk alltid har vært mitt fags – antropologiens – spesialer, men som i min egen faglige karriere hadde vært delvis tabubelagt som farlig idealisme: studiet av kultur, symbolisme, *mening*. Jeg nevner dette fordi jeg både tror og vet at denne spesielle tabuiseringen av den symbolske dimensjon ikke bare har vært mitt eget teoretiske og eksistensielle dilemma. Dette tabu ligger fremdeles som en svøpe over hele vår samfunnsvitenskapelige tradisjon, ikke minst den norske (og det til de grader at jeg er begynt å lure på om det ikke også er noe særegent *norsk* i denne angsten for det symbolske, og den tilsvarende utvisning av enhver symbolsk realitet til avdelingen for det innbilte, det mystiske, det useriøse). Dette er en del av grunnlaget, tror jeg, for at feministisk teori nå er i ferd med å skifte tyngdepunkt fra de samfunnsvitenskapelige fag til de humanistiske. Den sterile, objektiviserte (og ufarlige?) virkelighetsoppfatning som samfunnsfagene i stor grad forvalter, kan ikke lenger imøtekomme de krav til kunnskap og forståelse som feministisk teori og praksis stiller. Kropp, følelser, sanselighet, erkjennelse, og ikke minst de underliggende realiteter som Freud dømte for *det ubevisste* tvinger seg fram i forgrunnen for det feministiske teoriprojektet, som en altomfattende «return of the repressed», for å forbli i den freudianske terminologi.

Boken traff meg på et tidspunkt da jeg var moden, og den gjorde det på den måte som den åpent tilkjennegir at den har som prosjekt å gjøre: den forandret min virkelighetsforståelse, og dermed også min selverkjennelse. Den *brakte sammen* en rekke hoveddimensjoner som jeg nok lenge

hadde strevd med å få til å snakke sammen, men ikke helt fått til. På det mer generelle plan bidro boken til å kunne tenke den «indre» og den «ytre» virkelighet, det «private» og det «politiske», som to sider av samme sak. Og videre: det materielle og det symbolske som bærere av hverandre, uløselig forbundet. Men bokens grunnleggende betydning var at den viste meg hvordan disse interavhengigheter i seg selv hviler på, eller gjennomsyres av, en mer fundamental integrasjon: mellom *kjønn og kultur, seksualitet og samfunn*.

Kjønnsarrangementets mange sider

Den særegne betydning ved Dinnerstein er etter min mening ikke bare at hun tar mål av seg til å forstå fundamentet for det hun kaller vårt kulturelle *kjønnsarrangement*. Dette er en hovedside ved boken, men hvis den «bare» hadde handlet om å forstå dette, ville den likevel (etter min vurdering) hatt en mer avgrenset interesse. Det nye, og revolusjonerende, ved Dinnerstein (og det som gjør denne boken helt annerledes – tror jeg, og mye farligere – enn f.eks. Chodorow, som ellers har et svært liknende argument), er i hovedsak tre ting. Det ene er at hun legger dette *kjønnsarrangement* i bunnen av hele vårt sosiale og kulturelle system, som en fundamental *erkjennelsesstruktur*, som ordner ikke bare forholdet mellom kjønnene, men som strukturerer hele vår virkelighetsforståelse, inkludert vårt forhold til arbeid, kreativitet, kropp, liv og død, og den ytre natur. Eller rettere sagt: hun gjør denne generelle virkelighetsforståelse til *en del* av vårt *kjønnsarrangement*. Hun legger kjønn i *sentrum* av kultur.

Det andre hun gjør, er å bruke dette utvidede og generaliserte kjønnsperspektiv til å argumentere for at vår kjønnskultur er

patologisk, en kollektiv *nevrose*. Hun beskriver denne nevrose som «en kostbar strategi for å bevare innbyrdes motstridende følelser, som vi mangler styrke til å forene, i en foreløpig likevekt». Hele boken er et forsøk på å vise hvordan denne strategi vedlikeholder og utdyper det problem som den er ment å løse, dvs. hvordan løsningen blir selve problemet, som har brakt oss til det punkt hvor vi står i fare for å sette hele vår kollektive eksistens på spill.

Det tredje hun gjør, er å framstille dette patologiske *kjønnsarrangement* som en *sybiose*, en kollaborasjon mellom menn og kvinner, eller snarere mellom kulturell mannlighet og kvinnelighet. Det er selve *kjønnsrelasjonen* som legges under lupen, som en tvers igjennom komplementær institusjon, hvor det kvinnelige er mannlighetens vrengebilde, og vice versa. Her finnes ingen idealisering av det kvinnelige, ingen dyrking av noen slags feminine verdier som skal frelse verden. Tvertimot, denne utskilte og helliggjorte kvinnelige frelserposisjon er en uatskillelig del av den patologi hun beskriver, den splittelse i sensibilitet og ansvar i forhold til felles menneskelighet som gjør både kvinner og menn til halv-mennesker, havruer og minotaurer, mytiske vesener, *monstre*.

Det er denne siste eksponeringen av *sybiosen*, kollaborasjonen, *samarbeidet* over *kjønns grensene* om å holde *kjønnsarrangementet* intakt, og dermed også vår sivilisasjon forrykt, som jeg opplever som bokens mest provoserende bidrag til feministisk teori. Og jeg lurar på om det er på grunn av dette at boken er halvveis fortiet, mindre kjent og mindre brukt enn f.eks. Chodorow, og at når den brukes, er det først og fremst selve sosialiseringsargumentet, med fokus på morsrelasjonen (som i stor grad likner på Chodorows argument), som trekkes fram, og ikke de videre kulturelle implikasjoner som Dinnerstein drar ut av dette argumentet.

Det finnes nemlig ikke, dersom man aksepterer Dinnersteins analyse, noe privilegert ståsted – eller hvilested – for kvinner. Det åpnes ikke her for noen mulighet til å spise kaken og samtidig beholde den, ta vare på en del av kjønnsarrangementet og forkaste en annen. Kampen mot kjønns-systemet blir i hennes perspektiv en kamp for å overleve som menneskehet, og dette betyr med nødvendighet, og til og med kan-skje først og fremst, en kamp mot den *kvinnelighet* som vår kjønnskulturelle patologi hviler på og forutsetter. Kvinnen, sier hun, er ikke som Freud antok, «sivilisasjonens fiende». Hun er *den lojale opposisjon*. «Her...sabotage is harmless to what it purports to assault. Indeed it dissipates what could be explosive feeling, discharges potentially subversive energy in frivolous and impotent, homey and comfortable, ways. It farts away internal pressure that would otherwise shatter the social system. She is not civilization's enemy: she is its court jester, without whose jibes the court would collapse» (s.225).

Dette er jo ganske sterke ord. Og hennes pessimisme, som gjennomsyrrer boken parallelt med den tro på frigjøring som også løper gjennom den, skyldes nettopp dette: Hele hennes argument er basert på at *både* kvinner og menn har sterke følelsesmessige bindinger til det kjønnsarrangement vi er en del av. Å forlate det er på en måte å tre ut av sin egen hud. Og hun setter det som et åpent spørsmål om det i det hele tatt er mulig.

For at en diskusjon om dette skal bli meningsfull, må jeg gå inn i selve argumentet. Dette er ikke spesielt lett, fordi argumentet er uhyre tett, og på tross av at det på mange måter i sitt grunnlag er enkelt, inneholder det i sin helhet svært mange snirkler. Det er en slags fuge, et sett av variasjoner over et grunntema, og hvert element i fugen vever seg inn i de foregående, tar opp grunnmelodien og utvikler den videre. På

denne måten blir boken tildels tung å lese, den inneholder utvilsomt mye redundans og gjentakelser. Samtidig er det ikke så lett å se hvordan denne redundans helt kan unngås, fordi hun hele tiden må tilbake til tidligere temaer for å dra dem ut i en ny variasjon. Jeg må her nøye meg med å antyde noen av de viktigste temaene, nærmest bare slå akkordene, så får dere som ikke allerede har gjort det, gå hjem og lese boken og spille gjennom verket selv.

Teoretisk tilnærming

Først noen ord til orientering. Dette er i følge henne selv ikke noen «akademisk» bok. Den inneholder få referanser, men bygger på teorier av Freud, Norman Brown, Solomon Asch (som jeg ikke kjenner), Melanie Klein, Simone de Beauvoir – teorier som hun bruker som *inspirasjon* for videreutvikling av sitt eget argument. Hennes måte å bruke teori på, er etter mitt syn forbilledlig. Her er hverken dogmatisk etterlikning eller steril polemikk, hun viser en generøs evne til å gi andre teoretikere kreditt for å ha åpnet dører inn til nye rom av erkjennelse, selv om hun ikke er enig i deres konklusjoner. Hun går inn i et argument, vurderer det, kritiserer det, og bygger det videre ut fra egne formål. Dette er også måten jeg ønsker at vi skal bruke hennes bok på.

Tidlig barndom – kvinnelig monopol

Grunntemaet er det hun kaller *kvinnelig monopol på tidlig barneomsorg*. Hun ber oss om å «consider what it means that for every human, the central infant-parent relationship, in which we form our earliest intense and wordless, feelings toward existence, is a relation with a women» (s.33).

Denne *eksistensielle* relasjon, hvor den opprinnelige grunnkontakt med verden formidles gjennom kvinnelighet (eller det som senere vil bli oppfattet som kvinnelighet) er utgangspunktet for analysen, og resten av boken er en gjennomgang av de meningsstrukturer, de betydninger, som følger av dette så å si universelle sosiale faktum. (Hun har en slags evolusjonshistorisk innledning om hvordan dette historiske faktum kan ha oppstått, som jeg skal la ligge, jeg tror det inneholder en del feil, men det berører forsåvidt ikke selve utgangspunktet.)

Med andre ord: det er kvinneligheten som *det første objekt*, det første *andre*, som gjør den til en grunnleggende betydningsstruktur. Det som gjør denne betydningsstruktur så fundamental, er videre at vi er *kulturelle* vesener, med et utviklet instinktuelt repertoir, alt vi «er» er kulturelt tilært, vår sanselighet er innvevd i en kompleks mental prosess, med hukommelse, bevissthet, symbolsk kompetanse. Dette betyr at våre sanselige reaksjoner «have for us a peculiar human intensity, suffused as they are with the uniquely wide, deep, and temporally extended content of human consciousness» (s.14). *Vi glemmer ikke*, i motsetning til andre dyr. Og i motsetning til andre dyr fødes vi hjelpeløse, med en lang barndom i nærmest total avhengighet. Samtidig fødes vi med en kapasitet for det hun kaller «self creation», eller «enterprise» – en (erotisk) orientering mot verden. Det er denne motsetning mellom avhengighet og selvkreasjon, mellom passivitet og aktivitet, eller for å bruke de Beauvoirs begreper: mellom immanens og transcendens, som utgjør det spesifikt menneskelige dilemma. Dette dilemma spilles for alle «mother-raised humans» ut med referanse til *mor-kvinnen* som den første representant for verden. Det betyr at både kvinners og menns *subjektivitet* – som jo ikke er annet enn vår bevisste relasjon til

verden – skapes med referanse til et *kvinnelig objekt*.

Denne første referanse vil – og dette er selve tyngdepunktet i argumentet – alltid (for)følge oss. Barndommen gir resonans i oss, med alle de *pasjoner* som først tok form i dens språkløse tilstand. Eller for å bruke hennes egne ord: argumentet handler om «the way in which adult feeling resonates with the emotional atmosphere of infancy; the overwhelming power, attractiveness and hatefulness of the person or persons who tend the body, and support the emerging personality of the pre-verbal child; and the ways in which men and women differ emotionally, and evoke different emotions from others, as a consequence of the fact that the persons who provided this crucial early care for all of us were female» (s.xiii).

Disse konsekvenser – og nå kommer vi til alle variasjonene over grunntemaet – kretser rundt en rekke former for identifikasjon av morsfiguren. Hun er 1) den første kjærlighet, 2) det første vitne, 3) den første autoritet, 4) det første møte med natur og ytre omgivelser, 5) den første representant for «kjødet», kroppen (the flesh). Alle disse møter med det kvinnelige farger ikke bare vår senere oppfatning av kvinner vs. menn som *personer*, men de farger «all our later reactions to the environment ... our stance towards nature, our response to the authority of social leaders and societal proscriptions, our relation to work and to play, our religious feelings» (s. 31). Og ikke minst: vårt forhold til kjærlighet, kropp og seksualitet.

Den fundamentale ambivalens

Det er hvordan alle disse fenomener blir *metaforiseringer av det kvinnelige* (mitt uttrykk) som utgjør bokens videre tematikk. Til grunn for disse metaforiseringer ligger den fundamentale *ambivalens* overfor morens kropp og person som barnet er

nødt til å oppleve: hun er ikke bare det godes kilde, men også det ondes, hennes vesen personifiserer ikke bare begjæret, men også begjærets frustrasjon, hun er den fundamentale «caretaker» og beskytter, men også den fundamentale fiende av det gryende selvet, det man må vende seg fra for å bli et eget subjekt. Disse splittede følelser måtte, dersom de i utgangspunktet rettet seg like mye mot begge kjønn, på en eller annen måte bli integrert i hvert enkelt individ som et generelt *menneskelig* dilemma. Men fordi de kan *inkarneres* i begrepet om moren/kvinnen – i motsetning til en mannlighet som er fristilt fra denne ambivalens, så skjer det ikke noe press i retning av en slik integrasjon. Splittelsen projiseres i stedet videre til selve kjønns skillet. Kvinner blir «the most acceptable... victims of the human need for a quasi-human source of richness and target of greedy rage. If this were not the case, if there did not exist a special category of human being who seems on an infant level of thought naturally fit to fulfill this infantile need, our species might be forced to outgrow it» (s.101).

Med andre ord: kvinner blir mottakere av en grunnleggende uforløst infantil ambivalens, og det er det at de blir dette *alene*, til forskjell fra menn, som gjør at ambivalensen forblir uforløst. Denne «kulturelle tautologi» er et nøkkelledd i Dinnersteins argument. Den innebærer framfor alt at «women can be defined as quasi persons, quasi humans; and unqualified human personhood can be sealed off from the contaminating atmosphere of infant fantasy and defined as male» (s.93).

Et hovedaspekt ved denne ikke-menneskelighet er at moren, som kilde til og mottaker av, denne ambivalens, ikke framtrer for det gryende subjektet som en *avgrenset person*. Hun er i utgangspunktet et «det», et grenseløst, udiffereinsierte *annet*, «a still unarticulated region within which the child

labours to define itself. She is this global, inchoate, all-embracing presence before she is a person, a discrete finite human individual with a subjectivity of her own» (s.93). Når hun omsider blir en person, og en kvinne, beholder hun fremdeles disse kvaliteter, og «femaleness comes to be the name for, the embodiment of, these global and inchoate and all-embracing qualities» (s.93).

Natur = kvinne

Herav kvinnelighetens identifikasjon med *natur*, og vår personifisering av naturen som kvinne. Denne identifikasjon ligger ifølge Dinnerstein til grunn for vår kulturelle oppfatning av naturen som uuttømmelig, «that her treasure is infinite, and can if necessary be taken by force» (s.109). Herav også kvinnelighetens identifikasjon med *ikke-væren*, og en trussel mot væren, negasjonen av selvet, «the one who beckons her loved ones back from selfhood, who wants to engulf, dissolve, drown, suffocate them as autonomous persons» (s.112).

Og herav også kvinneligheten som representasjon av det *kroppslige* prinsipp, «the mystical joys and the humiliating constraints of carnality» (s.130), og dermed av de fundamentale realiteter som knytter oss til liv og død. Denne representasjon kobles hos Dinnerstein – og her bygger hun videre på Norman Brown – til en grunnleggende angst omkring kroppen, som ifølge henne utgjør et grunntrekk ved den menneskelige tilværelse. Kroppen er vår kontakt med verden, vår kilde til all lyst, men samtidig vår kilde til uendelig smerte og tap. Kroppens opplevde endelighet og begrensning, dens hjelpeløshet og sårbarhet, utgjør kilden for vår dødsangst. Mennesket er det eneste dyr som vet det skal dø, sier Dinnerstein, og denne viten er allerede foregrepet gjennom det første tapet, den første separasjon fra morens kropp, hvor vi oppdager vår *endelighet*. «In the body's pain, which it is up to

the mother to prevent, is all the terror of annihilation» (s.131). Vår angst for kroppens utslettelse, som også blir vår forakt for dens svakhet, projiseres inn i kvinneligheten, som kommer til å representere det forhatte kroppslige tyranni, «the rule of the flesh».

I dette ligger mannlighetens *renhet*, «free of the chaotic carnal atmosphere of infancy, uncontaminated humanness... the integrity of this artificially pure, artificially simplified male humanness is preserved by projecting the magical charms and joys of the body, and its mucky, humbling limitations, onto the ambiguous goddess of the nursery» (s.133). Herav kvinnelighetens doble karakter som *hellig* og *uren*, «the carnal scapegoat-idol» eller «the dirty goddess» som et av hovedkapitlene heter. Som antropolog kan jeg bare bekrefte at denne type kjønnsmetaforisering ser ut til å vær felleskulturelt tankegods. Kvinnekroppen er, i nesten alle kulturer jeg kjenner til, bærer av farlige og «besmittelige» egenskaper som truer menns «rene» menneskelighet.

Den skitne gudinnen er skitten, ikke bare fordi hun representerer vår uforløste ambivalens mot det kroppslige, men fordi hun representerer fortrengt kroppslyst, undertrykt begjær. Denne fortrengte lyst blander seg med avsky, i en «ashamed eruption of a dirty interest in this rejected body, an interest that is a deformed version of our original delight, dirtied and deformed by the crooked paths that a feeling must take to break through repression...» (s.135). Kvinneligheten, sier Dinnerstein, bærer en byrde av *skam* og *hellighet*. Her er vi ved Kristeva's *abjection*, som vi har diskutert her på senteret tidligere i vår. Og vi er i nærheten av, og kanskje i bunnen av, det voldsomme og ambivalente kvinnehat som bryter gjennom og manifesterer seg i fenomener som voldtekt, mishandling, pornografi, prostitusjon.

Ambivalensens konsekvenser

Hittil har jeg ikke sagt noe om hvordan dette kvinnebilde, denne representasjon av kvinneligheten, får forskjellige konsekvenser for sosialiseringen av de to kjønn, og symbiosen mellom dem. Det er med hensikt at jeg har lagt dette mot slutten, fordi dette hos Dinnerstein nettopp er en konsekvens, det primære er denne allmenne konseptualisering av kvinneligheten som *felles* for «all mother-raised humans». Differensieringen består i at gutter kan beholde og forsterke denne voldsomme ambivalens overfor det kvinnelige, i kraft av at deres egen subjektivitet i stor grad utformes gjennom en negasjon av det moderlige, og en identifikasjon med den «rene» farsfiguren. Jenter kan ikke splitte ut sine følelser for det kvinnelige på samme måte, de tvinges til å projisere denne ambivalens tilbake på seg selv, som «små kvinner». Dette *kan* innebære en større integrasjon av de splittede følelser, men det innebærer også som regel en større grad av *splittet selvfølelse*, en inkorporasjon av den ambivalente morsfiguren i eget selvbilde. Dinnersteins framstilling av det heteroseksuelle arrangement er derfor i stor grad en beskrivelse av hvordan *både* kvinner og menn kontinuerlig gjenopplever det infantile drama omkring kvinneligheten *gjennom hennes kropp*.

Dette er derfor kjernen av symbiosen: at begge kjønn innerst inne deler en felles oppfatning av kvinnelighetens vesen, og at begge kjønn både ærer og straffer den allmektige mor gjennom *henne*, han direkte overfor hennes kropp, hun mer indirekte via ham overfor seg selv. Og videre: for begge står mannligheten som *friheten fra det kvinnelige*, en tilflukt, en overordnet samfunnsmessig makt som kan temme den farlige og kaotiske kvinneligheten og holde den under kontroll. Fordi begge kjønn frykter kvinners makt og vilje, sier Dinner-

stein, er vi rede til å akseptere selv det verste mannlige despoti som en slags lettelse, en rasjonell ordning som kan holde det fryktelige i sjakk. Menn framstår som *skyldfrie* i forhold til vår mest primitive angst, kvinneligheten blir bærer av skylden, som representant for den en gang omnipotente morsfiguren.

Den ulykkelige symbiose

Med andre ord: den patriarkalske makt har dype følelsesmessige røtter, både hos menn og kvinner. Derfor ønsker også «the mother-raised woman» – om enn med større ambivalens – at menn skal styre verden. Slutten av boken er en gjennomgang av hvordan denne splittelse i *ansvar* overfor samfunnets utvikling og menneskehetens skjebne blir et dødsløp, med en livsfornektenne mannlighet som representant for selvkreasjonsprinsippet, med monopol på «enterprise», skapelse, historie-making, og med kvinner som den ultimate *virkelighetsgaranti* for dette dødsløp, som bindeleddet til det menneskelige. Eller som det heter i Bob Dylan's vise:

«I came in from the wilderness,
a creature void of form;
come in, she said, I'll give you
shelter from the storm».

Det er denne splittelse i *sensibilitet* – på den ene side en steril og brautende transcendens (minotauren), på den annen side en like steril og klynkende immanens (havfruen), som for Dinnerstein utgjør «the male-female collaboration to keep history mad» (s.225). Det er hele det Faustiske prosjekt som her fokuseres, med Gretchen

som nødvendig fundament. Under overskriften «Mama and the Mad Megamachine» utvikler hun teorien om kvinneligheten som *sikkerhetsventil* – gjennom en kritikk og en videreutvikling av de Beauvoirs begreper om transcendens og immanens, og hvor hovedpoenget er å vise «the interdependence between the deathliness of the male realm and woman's place without it» (s.224).

Jeg skal slutte gjennomgangen av boken her. Det er mye jeg ikke har nevnt, f.eks. hennes fortolkning av den seksuelle dobbeltstandard, og andre sider ved det heteroseksuelle parforholdet, ikke minst de besnærende fristelser som ligger i å holde dets orden intakt. Eller sluttkapitlet, hvor hun har en ganske interessant gjennomgang av etterkrigstida og 60-åra som en forutsetning for det nye kvinneopprøret, og hvor hun gjør en helt annerledes analyse enn jeg har sett tidligere. Dette får dere lese selv. Det jeg vil gjøre som avslutning, er å si noe om hvordan jeg mener denne boka kan og bør brukes.

Bokens «bruksverdi»

Det er, som hun selv sier, en meget provoserende bok. Den er ytterst *ubehagelig*. Det er da tre feller man kan gå i, tror jeg. Det ene er å avvise hele argumentet i utgangspunktet, fordi man ikke liker det. Det andre er å spise alt hun sier, bruke boken som sannhetsvitne, kanskje nettopp fordi den er provoserende. Det tredje er å ta til seg de deler av argumentet som passer, og glemme resten. (Det siste er hva jeg opplever for en stor del har vært bokas skjebne?) Alle disse tre reaksjonene er for meg en variant av en *holdning til teori* som jeg opplever som ganske utbredt: alt eller ingenting-modellen – enten skal det være

helt sant, eller så er det helt galt. Jeg tror dette henger sammen med en forveksling av argument og virkelighet: dersom man kan finne svakheter i argumentet, så er det heller ingenting i de realiteter som argumentet forsøker å si noe om.

Måten å bruke denne boken på, er etter min mening å *jobbe med den*. Det betyr for det første å åpne seg for selve argumentet, gjennom å kjenne etter hvor og hvordan det treffer. Men det betyr også å videreutvikle hennes analyse, kritisere og forbedre den. Og det betyr kanskje ikke minst å forsøke å bruke denne analysen til også å si noe om andre ting, utvikle nye problemstillinger som hun selv ikke tar opp. Boken danner et godt utgangspunkt for en slik videreutvikling. Den er uhyre rik på ideer, assosiasjoner, bilder – den åpner for tanken. Denne rikdom oppdaget jeg egentlig først da jeg leste den for annen gang. Da oppdaget jeg også hvor komplisert hele argumentet hennes er, og hvor lett det er å forflute det.

Dette betyr likevel ikke at jeg er villig til å akseptere hele hennes argumentasjonsrekke, i den form hun selv presenterer den. For meg er det fremdeles huller i resonnementet, åpne rom, ting som tas for gitt og forblir uforklart, sammenhenger jeg ikke blir overbevist om, fenomener som kan fortolkes annerledes enn hun gjør. Jeg vil ikke gå så mye inn på disse innvendingene her, men overlate dette til diskusjonen etterpå. Jeg vil imidlertid kort antyde noen spørsmål og problemstillinger jeg selv er opptatt av.

For det første har jeg en del problemer med hennes universalisering – eller den *entydighet* hun synes å tillegge symboliseringen av det kvinnelige. Her tror jeg det finnes en større variasjonsbredde enn den hun tillater, ikke bare mellom ulike kulturer, men også innen vår egen. Et av kjennetegnene ved symboler er nettopp deres *polysemi*, deres flertydighet, og det spør om hun ikke lukker for en del av denne fler-

tydighet, ved å unnlate å problematisere mulighetene for variasjon. Dette er en av de retninger jeg ser for videre teoretisk arbeid.

Et annet problemfelt er hele det uavklarte området som gjelder forholdet mellom *personlig symbolikk* og *kollektiv kultur*. Dette er en problematikk som hun selv ikke eksplisitt tar opp, men som andre kan og bør gjøre. For meg er dette kanskje et av de viktige områdene å jobbe videre med: å videreutvikle hennes analyse til, eller integrere den i, en mer omfattende teori om kultur som symbolstruktur.

Personlig har jeg også en del problemer med å gripe en del av argumentet i forbindelse med hennes gjennomgang av Norman Brown omkring det ontologiske ved vår livsangst og dødsangst. Men det betyr ikke at jeg vil avvise selve problemstillingen. For det er noe fundamentalt her som jeg gjenkjenner, som jeg synes vi ser gjentatt og utspilt i hele vår kulturelle konfigurasjon, og som går tilbake til det Freud forsøkte å gripe i sin «Civilization and its Discontents». Dinnersteins grunnleggende bidrag er at hun forsøker å knytte disse motsigelser i hele vår kulturform sammen med kjønns-motsigelsen. Hun har neppe sagt det siste ord i denne sammenheng. Men det går an å gjøre med henne som hun selv gjør med Freud, nemlig å ta imot det begrepsmessige verktøy som hun utvikler, og bruke det til å grave videre.

For meg som antropolog, og opptatt av den symbolske struktur som ligger i kjønns-motsigelsen, blir Dinnerstein en veiviser, en lykt å lyse med. Ikke minst fordi jeg gjenfinner henne i så mye av den kultur- og symbolteori jeg jobber med. Det finnes noen dyp-kulturelle strukturer, eller opposisjoner, som ser ut til å gå igjen på samme måte i så mange kulturformer at det neppe kan være noen tilfældighet. De er knyttet til det hellige og det urene, til det ondes kontroll og samfunnets grenser, til vold og offer, ære og skam, gud og menneske,

renselse og synd. De har alltid en eller annen referanse til *distinksjonen mellom kjønn*, og til *kontroll over kropp*. Å kretse inn disse strukturer, synliggjøre deres mangfoldige og underfundige kryssreferanser, og nærme oss deres mulige grunnstruktur, deres mulige felles utgangspunkt, forekommer meg å være et verdig prosjekt.

Dinnerstein er kanskje en av dem som er kommet nærmest der det virkelig brenner.

Jorun Solheim

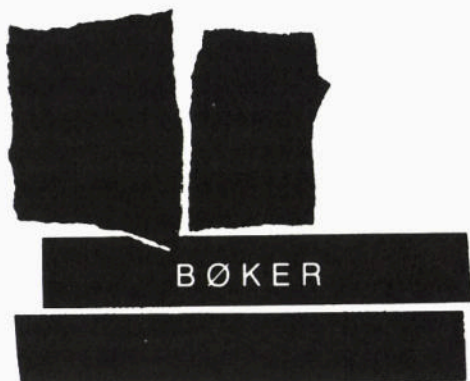
Forsker

Arbeidsforskningsinstituttet

i Oslo

Boks 8171 Dep.

0034 Oslo 1

Menn

Ved Knut Holtan Sørensen

Forsider på bøker er ofte forsøk på å tolke innholdet i dem. Den som holder Øystein Gullvåg Holters *Menn* i hånden, møter en forside der ordet menn er skrevet 37 ganger med forskjellig typografisk utforming. Budskapet virker interessant: Forskningen om menn må frambringe forskjellige små teorier (eller fortellinger) om kjønnet. Forsøket på å lage en illustrasjon i tråd med den postmodernistiske dekonstruksjonen av den store fortellingen om KJØNNET, er imidlertid halvhjertet. Visuelt domineres forsiden av *Menn*, skrevet med digre, modernistiske typer. Samlet antyder dette en bok med et uavklart eller spenningsfylt forhold til modernistisk og postmodernistisk forståelse av kjønn og kjønnssystemer.

Forsiden er imidlertid lite representativ for en meget betimelig bok. På oppdrag av Mannsrolleutvalget har Øystein Gullvåg Holter gått løs på en viktig og interessant oppgave: Med utgangspunkt i en sterk norsk kvinneforskningstradisjon å gjennomføre en bredt anlagt studie der *menn* står i søkelyset. I nasjonal sammenheng er dette et pionerarbeid. Det finnes heller ikke mange internasjonale forbilder (men litt flere enn litteraturlisten tyder på). Denne mangelen på mannsfokuserte kjønns-systemanalyser kan betraktes som et paradoks. Kvinneforskere har i en årrekke kritisert samfunnsforskningen for å være mannsvridd. De (vi) har pekt på at forskningen har vendt seg mot områder og

problemstillinger som er mer relevante for menns enn for kvinners liv, og vist hvordan undersøkelser som bare har omfattet menn, også er blitt generalisert til å gjelde kvinner. Kvinneforskerne har så selv forsøkt å bøte på dette ved å frambringe et vell av undersøkelser der kvinners liv og vilkår har stått i sentrum. I denne omfattende litteraturen er selvsagt også menn underkastet analyse, men ofte i en indirekte og kulissepreget form. Som Karin Widerberg (1989) har påpekt, har kvinneforskningen i stor grad forsøkt å være kvinnespesifikk. Menn er likevel blitt tatt med i analysene fordi det sosiale kjønnnet kvinne bare eksisterer i kontrast til og i vekselspill med det sosiale kjønnnet mann.

Kvinneforskning som grunnlag for mannsforskning

Det finnes altså teorier om menn i samfunnsvitenskapene, både i kvinneforskningen og i den tradisjonelle forskningen. De er i begge tilfeller problematiske, men av forskjellige årsaker og med ulike konsekvenser. I tradisjonell samfunnsvitenskap ble kunnskap om den biologiske kategorien menn frambragt uten tanke på at menn kan og bør studeres som sosiale kjønnsvesener. Fraværet av kvinner i undersøkelsene usynliggjorde ikke bare kvinner, men også menns eksistens som sosialt kjønn. Når det gjelder kvinneforskningen, har den som nevnt i stor grad ønsket å være kvinnespesifikk. Det har ikke vært viktig å produsere kunnskap om menn, og den frambragte kunnskapen har dessuten for ofte blitt «avledet» av teori og empiri om det kvinnelige kjønnnet. En kritisk drøfting av mannsbildene i kvinneforskningen kunne derfor vært spennende.

I *Menn* viser imidlertid Gullvåg Holter hvordan kvinneforskningen er et svært nyt-

tig enn si nødvendig utgangspunkt for forskning om menn. Selv om jeg mener det ville vært en styrke for boka om dette utgangspunktet var blitt bedre presisert og drøftet, er det ingen tvil om at *Menn* er et produkt av norsk kvinneforskningstradisjon. (Noe annet ville også vært overraskende.) Kvinneforskningens innflytelse viser seg sterkt i valg av tema og teoretiske «samtalepartnere» så sterkt at det virker paradoksalt når Arne Wam i sin innledning forteller at det for mannsrolleutvalget var viktig at oppdraget om å studere menn ble utført av en mannlig forsker.

For meg virker denne innflytelsen naturlig og fruktbar, ikke minst fordi det innebærer erkjennelsen av at menn må studeres i sammenheng med kvinner, dvs. som dialektiske relasjoner. På den andre siden ville det vært spennende og berikende om Gullvåg Holter i litt større grad hadde beveget seg utenfor kvinneforskningens tematiske hovedstier og inn i «menns verdener». Omsorg og arbeidsmarked er blitt for dominerende, i forhold til å skape innsikt om maskulinitetenes mange fasetter. Jeg synes for eksempel det er en forsømmelse å ikke diskutere menns militærtjeneste fordi avtjening av militær verneplikt spiller en helt sentral rolle i den kollektive kjønnsidentiteten til norske menn. Dette er en av meget få felles erfaringer som menn har, på tvers av sosiale og geografiske skiller. Fritidssyssler som jakt og fiske eller idrett er også interessante arenaer i en slik sammenheng, for ikke å snakke om forholdet til teknikk og teknologi. På det sistnevnte området finnes det faktisk innsiktsskapende undersøkelser som blant annet forteller om forvaltning av maskulinitet på mannsdominerte arbeidsplasser. De kunne ha tilført *Menn* litt andre og annerledes perspektiver. Jeg tror dette ville gitt et bedre grunnlag for å forstå norske menn enn uforpliktende spørsmål om vilje til deltakelse i omsorgsarbeid.

Frihet og likhet

Menn inneholder også – jeg hadde nær sagt selvfølgelig – noen kritiske randbemerkninger til kvinneforskning og kvinnebevegelse. Den mest vidtgående og kjønnspolitisk betydningsfulle er Gullvåg Holters kritikk av det han kaller «likestillingsmodellen». Denne modellen, som karakteriseres som dominerende, hevdes å beskrive forholdet mellom menn og kvinner slik at menn framtrer som frie og privilegerte. Likestilling innebærer dermed at menn må tape for at kvinner kan vinne. Den konkurrerende, «maskuline» modellen i norsk ideologisk virkelighet kaller Gullvåg Holter for «frihetsmodellen»: Mannlighet er frihet, og slik bør det fortsatt være.

Det er åpenbart en didaktisk gevinst i å kunne framstille en forandring som fordelaktig for begge parter. Gullvåg Holter bruker pornokampen som eksempel. Han påstår at det var først «gjennom paroler av typen 'porno gir dårlige elskere' at menn begynte å skifte syn, for dermed var ikke lenger 'frihet' et opplest og vedtatt trekk ved pornoen» (s. 22). Vi får imidlertid ikke noe belegg for påstanden som for meg virker søkt. Det viktige spørsmålet er likevel om det overhodet er rimelig å framstille diskursene om likestilling, kvinnefrigjøring og kjønnskamp på denne måten og forvandle dem til didaktiske utfordringer for den sosialdemokratiske fellesfornuften.

Jeg er ikke uenig i at det kan stilles spørsmålsteget ved offisiell norsk likestillingspolitikk, og at dens regulerings- og påbudsforsøk fungerer dårlig i dagens liberalistiske klima. Likestillingspolitikken er imidlertid her i godt selskap med omtrent hele det ideologiske fundamentet for «velferdsstaten» (som i parentes bemerket ikke ble utviklet under et røykteppe av «til beste for alle»-argumentasjon). Jeg tror altså ikke at likestilling kan markedsføres overfor menn

som et frihetsgode, rett og slett fordi det ikke er det. Den tradisjonelle maskuline friheten til å være mobil begrenses klart ved aksept av felles, like omsorgsforpliktelser, ikke minst når en har små barn. Dette er i hvertfall min personlige erfaring. At dette frihetstapet kompenseres rikelig, er selvsagt også riktig. Jeg synes likevel ikke at frihetsbegrepet er en god betegnelse på det menn kan vinne på denne måten. Friheten forsvinner ikke, men den begrenses og livsutfoldelsen tar andre former.

Det finnes selvsagt eksempler på kvinnepolitiske utspill som har fungert dårlig overfor både kvinner og menn. Gullvåg Holters kritikk av «likestillingsmodellen» blir imidlertid for firkantet og unyansert til å fungere. Når han hevder at «Likestillerne har strøket både frihet og frigjøring fra kartet» (s. 23), skjønner jeg faktisk ikke hvem eller hva han sikter til. Generelt synes jeg at Gullvåg Holter i kritikken av «likestillingsmodellen» nærmer seg noe av det jeg misliker aller sterkest ved «Mannsrolleutvalget» (i hvertfall i uttalelsene fra dets leder, Arne Wam): Kvinnene får ansvaret for å utvikle en politikk som menn kan akseptere. Når likestillings- eller kvinnefrigjøringspolitikken strander, er det kvinnebevegelsens feil.

Tankegangen om at både kvinner og menn må «få» rettigheter i hverandres «verdener» (jfr. intervju med Arne Wam i Dagbladet 1. august 1989) strider mot all historisk erfaring. Ingen sosiale grupper har fått rettigheter, de har slåss for dem. Likestillingslov, abortlov, m.v. er ikke kommet gratis til kvinner. Dersom menn føler seg utestengt fra eller tilsidesatt i omsorgsarbeid, burde de (vi) vel være i stand til å kjempe for nye rettigheter på dette området – ikke bare sutre om at de (vi) ikke får dem uten videre?

Det er forøvrig interessant å se hvordan Mannsrolleutvalget har forsøkt å gjøre menns (manglende) deltakelse i omsorgsarbeid til samme type problem som kvin-

ners (manglende) deltakelse i for eksempel ledelse. Utvalgets utestengningsforklaring kan også hente støtte i Gullvåg Holters data om menns ønsker om å gjøre mer omsorgsarbeid. Noen av mine egne erfaringer som nybakt far kunne vært tolket i samme retning. For eksempel er all litteratur om stell av spe- og småbarn orientert mot mødrene. Nesten alle illustrasjoner viser mor og barn. Bilder av far og barn forekommer nesten ikke. Den empiriske støtten for utestengningsforklaringen er imidlertid når alt kommer til alt pinlig liten, men det kan tenkes at andre, beslektede forklaringstyper fra kvinneforskningen, er aktuelle. Betydningen av mangel på rollemodeller, svake nettverk og liknende minoritetsproblemer bør undersøkes.

Mellom kvinne og kapital?

En samfunnsvitenskapelig behandling av menn som sosialt kjønn møter forventninger om forklaringer: Hvorfor er menn slik de er, hva er det som frambringer problemfylte, ja voldspregede, relasjoner mellom kvinner og menn? Siden kvinneforskningen gir mange og til dels uforenlige svar på denne typen spørsmål, er det kanskje ikke så overraskende at Gullvåg Holter her er uklar. Det vil si, han er strengt tatt ikke uklar. Han har valgt å teoretisere på det som sosiologer kaller mellom-nivå: Hvert problemfelt sin teori.

På sine premisser er dette en fornuftig strategi. Den tillater Gullvåg Holter å behandle temaer som sosialisering, partnervalg, seksualitet, levekår, vold m.v. uten å måtte skue til en mer generell teori som kanskje kunne virke som en tvangstrøye. På den annen side virker det som om denne «åpenheten» har ført til en konsentrasjon om sosialpsy-

kologiske undersøkelser i merkverdig stor grad av anglo-amerikansk opphav på bekostning av historisk-sosiologiske tilnærminger.

Det viktigste unntaket fra denne tendensen er Gullvåg Holters bruk av kvasi-marxistiske resonnementer omkring vare, verdi og utbytting for å karakterisere forholdet mellom menn og kvinner i familiene og i samfunnet. Hovedpoenget fra denne delen av analysen er svært viktig: Det eksisterer tunge, materielle hindringer mot likestilling/frigjøring. Ulikelønnen og den eksisterende utformingen av rettigheter til fødselspermisjon er gode eksempler på dette. Gullvåg Holters karakterstikk av mannen som stående i en mellomstilling mellom kvinner (som utfører ubetalt reproduksjonsarbeid) og kapital (som akkumulerer profitt) er imidlertid både gal og lite innsiktsskapende.

Et hovedproblem med de politisk-økonomiske analysene er at de er ahistoriske. Gullvåg Holter hevder for eksempel (s. 284 f) at kapitalismen innebærer en prioritering av produksjon (menns domene) framfor reproduksjon (kvinner domene). Følgelig må menn nødvendigvis få høyere lønn enn kvinner fordi de er ansatt i vareproduksjon og ikke i omsorgsarbeid. Både historisk og kapitallogisk er det imidlertid vanskelig å begrunne denne påstanden. Begge tilnærminger til analysen av lønnsforholdene viser nemlig at årsakssammenhengen er omvendt: Omsorgsarbeid er dårlig betalt fordi det utføres av kvinner. Strategien for å heve kvinners lønninger blir dermed ikke å satse på en oppvurdering av omsorgsarbeidet, men på en økning av den kvinnelige arbeidskraftens pris. Her er det unektelig en betydelig politisk forskjell.

Begrensningene i å argumentere allment ut fra det kapitalistiske systemets grunntrekk kan også illustreres tydelig med henvisning til et akutt problem for småbarnsforeldre som påvirker forholdet mellom

menn og kvinner: Mangelen på barnehageplasser. Hvorfor har Norge så mye dårligere dekning enn de fleste andre europeiske land? Svaret finnes verken i det økonomiske eller patriarkalske systemet som allment sett er felles for alle disse landene. Vi må (i tillegg) se på spesielle forhold i norsk historie der vi i et komparativt lys kanskje vil ende opp med distriktpolitikken og overføringene til jordbruket.

Det ustabile kjønnssystemet

Valget av forklaringer på kjønnsystemets karakter er ikke noe abstrakt akademisk problem. Å framheve kapitalismens allmenne kvinnefiendtlighet har historisk ført til at kvinnekampen er blitt «utsatt». Sosialpsykologiske/mikrososiologiske forklaringer ser ut til å frambringe enten moralisering eller terapi. I begge tilfeller ender man opp med å beskrive et relativt stabilt kjønnsystem.

Det kjønnsystemet og de kjønnsroller som vi finner i standardbeskrivelsene i kvinneforskningslitteraturen, beskriver relasjoner mellom kvinner og menn som vi fant i den mest rendyrkede formen i 1950-årene. Enten vi vender oss til Talcot Parsons eller til ulike utgaver av «Skikk og bruk», beskrives en gjennomtrengende komplementaritet i menns og kvinners atferd. Denne komplementariteten ble også institusjonalisert i mange forskjellige former, for eksempel i skoledagens og skoleferiens lengde, eldreomsorg, lønnsvurderingssystemer, osv.

Kjønnsystemet har imidlertid aldri vært stabilt. Det har hele tiden vært både «indre» og «ytre» forhold som har frambragt ustabiliteter og forandringsimpulser, etter hvert i form av kvinnekamp og mannsrolleutvalg. Gullvåg Holter er inne på noen slike

endringer, blant annet i sin påpekning av en sammenheng mellom arbeidsdeling og kjønnsidentitet. Jeg tror det ville vært en styrke for *Menn* om han hadde lagt større vekt på disse forandringene. Da ville boka fått større politisk betydning. Det skyldes at vi trenger mer kunnskap om forandringene i kjønnsystemet for å utforme bedre og mer realistiske kjønnspolitiske strategier.

Et eksempel på en slik forandring er avviklingen av forsørgerlønnssystemet som tildelte menn rollen som familieforsørger. Dette er resultatet av en meget dramatisk økning i gifte kvinners lønnede sysselsetting. Bare et lite mindretall av gifte menn kan idag forsørge en familie på sin inntekt. Denne forandringen har ikke opphevet lønnsforskjellen mellom kvinner og menn, men den innebærer at to-inntektsmodellen er institusjonalisert.

Vi vet lite om hva etableringen av to-inntektsmodellen har betydd for menns identitet, men det ville ikke være urimelig å anta at avviklingen av den tradisjonelle forsørgerrollen er blitt forsøkt kompensert med andre identitetstrekk og handlingsmønstre. Blir for eksempel frihet viktigere enn ansvar? (Jfr. Jaques Donzelots (1979) påpekning av at forsørgerrollen ble etablert for å binde menn til familie og sikring av barnas oppvekstvilkår.) Det er grunn til å tro at ulike utviklingsretninger er mulige. For å forholde seg til dette, trenges mer kunnskap om forandringene.

Fra menn til mann

Jeg synes det er bra at Gullvåg Holter har kalt boka si for *Menn* og i sine analyser jevnlig understreker betydningen av å differensiere den biologiske kategorien «mann». Det er neppe noe begrep som brukes oftere i dagliglivsforklaringer på forskjeller i tenknings- og handlingsmønstre enn mann- kvinne. Argumentasjon som ender i

«Typisk mannfolk!» eller «Typisk kvinnfolk!» forfølger imidlertid også samfunnsvitenskapen i form av en sterk tendens til å dikotomisere i analyser av kjønnssystemet.

Etter hvert som framstillingen skrider framover, synes jeg imidlertid at også Gullvåg Holter blir fanget av dikotomiene. Ulikhetene mellom menn og kvinner blir så dominerende at variasjoner mellom menn virker betydningsløse. Dette fører blant annet til en mangelfull evne til å komme på sporet av forandringer (forbedringer) i forholdet mellom menn og kvinner og årsakene til dette. Er for eksempel fordelingen av positiv likestillingsorientering (eller hva vi nå skal kalle det) blant menn tilfeldig? Generelt er dikotomiseringen et farlig resultat av mangelfull teori om kjønnssystemets grunnstruktur og dynamikk. Før var det et av kvinnebevegelsens og kvinneforskningens viktigste mål å undergrave reduksjonen av kvinner til hunkjønn. Situasjonen for kvinner blir neppe bedre om menn på samme måte skal reduseres til hankjønn?

Debattskapende

Jeg har altså en del innvendinger mot *Menn*. I en enda mer omfangsrik omtale ville det blitt enda flere. Dette viser at *Menn* ikke er noen likegyldig bok. Tvert om er den konstruktivt debattskapende, noe jeg synes er en svært viktig funksjon. Med andre ord har ikke Gullvåg Holter etter mitt syn frambrakt et verk om menn som vil bli stående, men han har skrevet ei bok som kan fungere som en god stimulans til fortsatt forskning om menn, kvinner og

kjønnssystemer. Leserne av *Nytt om kvinneforskning* bør derfor oppfatte *Menn* som obligatorisk stoff. Det er også grunn til å være takknemlig over at vi har fått ei bok som endelig gjør det mulig å begrave det reaksjonære våset om «den myke mannen». Gullvåg Holter har vist at det er både mulig og spennende å diskutere menn og maskulinitet på en seriøs måte.

På den mer formelle siden synes jeg at *Menn* lider av to alvorlige skjønnhetspletter. Den ene har forlaget hovedansvaret for: At boka i for stor grad er blitt en uforløst kryssning mellom vitenskapelig avhandling og populær fagbok. Den andre ligger hos forfatteren. Det er den ukritiske anvendelsen av surveydata i mange av kapitlene i boka. Mannsrolleutvalgets egen undersøkelse blir aldri presentert, bare benyttet som om den var vel kjent og generelt akseptert. Spriket mellom holdning og handling er en gammel historie, men den aktualiseres når holdningsdata dominerer så sterkt over handlingsdata som tilfellet er i *Menn*. Metodisk sett oppstår det dermed en svært uheldig diskrepans mellom kvinneforskningstradisjonen og det første større forsøk på mannsforskning. Neste gang: Også kvalitative data!

Henvisninger

- Donzelot, J: *The policing of families*, London: Hutchinson, 1979.
Widerberg, K: «Korsvägar inom samhällsvetenskaplig kvinneforskning», *Nytt om kvinneforskning*, nr. 1, 1989, s. 35-43.

Øystein Gullvåg Holter

Menn

Aschehoug 1989

Menn som kjøper sex

Ved Gunnar Ringheim

Annick Prieur og Arnhild Taksdal åpner nye dører med sitt forskningsprosjekt om norske menns kjøp av sex. Undersøkelsen er gjort tilgjengelig for alle etter at den tidligere i år ble utgitt som bok med den salgbare tittelen *Å sette pris på kvinner* med undertittel *Menn som kjøper sex* (Pax, 1989).

De to forskerne følger sporet fra Liv Finstad og Cecilie Høigårds banebrytende prostitusjonsprosjekt, presentert i boka *Bakgater* (1986). Finstad/Høigård høstet mye og velfortjent ros for sitt arbeid. Det fortjener Prieur/Taksdal også; deres faglige styrke er åpenbar. Språket er lettfattelig. Det er en fornøyelse når forskere våger å spissformulere, når de skriver for andre enn fagmiljøet sitt.

1001 menn

Annick Prieur og Arnhild Taksdal har intervjuet 74 menn som har kjøpt sex. Enslige menn, unge ektemenn og eldre ektemenn svarer åpent om sine besøk hos prostituerte. Noen er telefonintervjuet, andre ansikt-til-ansikt. I tillegg har forskerne gjennom MMI sendt ut et spørreskjema om sexvaner til 1001 menn. 112 nektet å ta i mot skjemaet. Ytterligere 325 nektet svare. Undersøkelsen bygger dermed på svarene fra 564 menn.

92 oppga at de en eller flere ganger hadde «betalt for seksuell kontakt/samleie med en prostituert». De 92 utgjør 13 % (hver sjet-

sjuende) av svarerne, men forskerne peker selv på at den lave svarprosenten gjør det vanskelig å vurdere hvor godt anslaget er.

Hvem kjøper sex?

Hvem er så sexkunden? Finnes det felles trekk? Alder? Økonomi? Bosted? Samlivssituasjon? Yrke?

– Nei, fastslår Prieur/Taksdal:

– Menn som har kjøpt sex finner vi i alle aldre, stillinger og landsdeler, blant gifte og enslige, på alle inntektsnivåer. (...) Vi har ikke funnet noe skarpt skille mellom de med og uten prostitusjonserfaring. Likheten er det mest slående. Verken bakgrunnsforhold, spørsmålene om seksualitet eller grunnene til avslag kan forklare hvorfor akkurat de 92 mennene hadde kjøpt sex, og de andre 472 ikke. Det er et viktig funn. Ganske sikkert fins det menn som aldri ville komme til å kjøpe sex. Men det fins også helt sikkert menn uten prostitusjonserfaring som godt kunne hatt det – det er bare ikke blitt sånn. Og omvendt – en del av de med prostitusjonserfaring kunne like gjerne vært uten. (...) Noen kunder har villet få med seg den erfaringen, andre har følt seg overrumplet. Noen har angret. Motforestillingene finner vi blant både kunder og ikke-kunder. Prostitusjon spiller på mange menns fantasier. For noen er spranget fra fantasi til virkelighet dramatisk, for andre er det kort og greit. Det handler også om tilfældigheter.

67% hadde partner

De 74 kundene som Prieur/Taksdal intervjuet personlig er i alderen 22-65 år. Gjennomsnittlig alder er 38 år. 10% har kjøpt sex tre ganger eller færre. Over halvparten har mer enn 20 turer bak seg, og over en tredjedel mer enn 50. To av tre kunder var i faste forhold da de gikk til prostituerte. Mens nesten halvparten av spørreskjema-kundene debuterte som kunder mens de var sjømenn eller soldater, var 16% av de intervjuede kundene sjømenn første gang, en var soldat. Ti av de intervjuede kundene debuterte også seksuelt med en prostituert.

Befriende

Vi nevnte innledningsvis Prieur/Taksdals befriende evne til å spissformulere, til å vekke interesse for sitt materiale. Når forskerne for eksempel deler opp sine informanter i grupper etter familiestatus, sammenfatter de kjapt – men samtidig dekkende – essensen i kapitlet:

«Det fins ingen andre kvinner her.»

(Kunder til sjøs)

«Det fins ingen andre kvinner for meg.»

(Enslige kunder)

«Min kone vil ikke noe.» (Eldre ektemenn)

«Min kone vil ikke alt.» (Unge ektemenn)

Sjømannskundene

Ingen av sjømannskundene hadde prostitusjonserfaring før de reiste ut. Samtlige debuterte som tenåringer, fra 15 til 19 år. For Petter fortonte opplevelsen seg nærmest som et rituale: «De andre betalte, alt i orden. Jeg stritta i mot så godt jeg kunne, men hva har en førstereisgutt på 16 å stille opp mot et par matroser, en røslig båtsmann og noen flere som hadde bestemt seg. De fulgte meg til døra, og ga jenta beskjed

om at hun skulle sørge for at jeg ikke var jomfrumann når jeg kom ut igjen. (...) I den grad man kan snakke om å voldta en guttunge, så var det det som skjedde. Da jeg kom ut etterpå, og gutta sto og klappa – da hadde jeg mest lyst til å spy.»

Prieur/Taksdal undres ikke over at tenåringer bukker under for et så sterkt press, men stiller seg spørsmål om hvorfor det må være slik:

– Fellesskapet om bord på en båt er skjørt, og viktig. Det må bygge på overflattisk likhet snarere enn nærhet, personlige vennskap. Kanskje handler det også om å beskytte mot egne motforestillinger. Det fins sterke motforestillinger mot å kjøpe sex, også innenfor en tradisjonell mannsrolle. Så blir det lettere å feie disse under teppet, dersom miljøet stadig får bekrefteelse på at alle gjør det. Egne synder er lettere å bære dersom alle er medskyldige. Derfor forbyr Janteloven andres prektighet.

Enslige kunder

25 av de intervjuede kundene er enslige. Seks debuterte seksuelt med en prostituert. Kjøp av sex dreier seg om erstatning for drømmer om et fast forhold. Slik beskriver Tor sine forsøk på å oppnå kontakt med det annet kjønn:

«Jeg har litt problemer med å sjekke damer til vanlig. Jeg veit ikke hva jeg gjør gærnt, men tipper at jeg kaster bort sjansen ved å spille litt for tøff, spesielt når jeg har drukket. Jeg har vanskelig for å være meg selv når jeg har drukket, og jeg tør ikke ta initiativ uten.»

Eldre ektemenn

Ektemennene i utvalget oppgir forskjellige grunner for å oppsøke prostituerte. De eldre oppgir mangel på nærhet, ømhet og sex i ekteskapet som årsak:

«Før vi gifta oss, sa hun at sex tilhørte ekteskapet. Etter 10-15 år hørte det ungdommen til. (...) Etter tre barn, da hadde det gått ni år, virket det som om hun mistet lysten.» (Anton) Fire av de sju eldre ektemennene debuterte seksuelt med kona. Samtlige hevder at sexkjøpene først begynte etter mange år med dårlig seksualliv hjemme.

Unge ektemenn

For de yngre ektemennene forholder det seg anderledes. Bjørn er stort sett fornøyd, men går til prostituerte fordi kona «ikke er med helt ut». Håkon er sammen med ektefellen så ofte han vil, omtrent tre ganger i uka. Begge tar initiativ, og hun er stort sett med på de ønskene han måtte ha. Ei uke en gang i blant er han i Oslo: «Jeg kjenner ikke folk der, så da blir det på den enkleste måten. Det er det som gjør det. Så når du går ned i gata og ser de står der, så, i hvert fall jeg da, jeg får veldig lyst på det.»

Kriminalisering?

Prieur og Taksdal har gått grundig til verks. De analyserer sexkjøp-markedet: prostitusjon på gata, via annonseblader, på restau-

rant eller i klubber. De tar for seg seksualitetens kår i 80-åras Norge, drøfter mannsrolle og kvinnebilde. De setter forslaget om å kriminalisere kundene under lupen, men nøler med å slutte seg til det. Med en begrensning:

– Dersom et forbud er det eneste som virkelig kan begrense prostitusjonen så det monner, kan vi vanskelig forsvare å la det være.

Når det gjelder annonseprostitusjonen, er imidlertid forskerne ubønnhørlige: Den bør stoppes umiddelbart og rammes allerede av straffelovens paragraf 206.

Gjennom utdrag av sine samtaler med kundene belyses bakgrunnen for sexkjøpet. Kommentarer knyttes til, konklusjoner trekkes. Annick Prieur og Arnhild Taksdal legger ikke skjul på sitt ståsted. Mange vil ganske sikkert være uenig i enkelte av deres sammenfatninger. Men likegyldig kan ingen forholde seg til verken innhold eller presentasjonsform. Det tjener forskerne til ære.

Annick Prieur og Arnhild Taksdal

Å sette pris på kvinner

Menn som kjøper sex

Pax Forlag 1989

«Fortell meg, hvor høyt elsker du meg?»

ved Berit Heløe

Sag mir, wie sehr liebst du mich er originaltittelen på en ny bok av Marina Gamaroff. Den foreligger nå i dansk oversettelse og heter *Kjærlighedens billeder*. Tidligere har hun utgitt en bok som på dansk heter *Troskabens utopi*.

Originaltittelen til denne nye boken er et sitat fra riddertidens kjærlighetsdiktning. Dronning Guinevra bruker replikken om og om igjen. Hun egger sin tilbeder, Ridderen Lancelot, til å beskrive sin kjærlighet til henne.

For den som i likhet med undertegnede måtte ha vage forestillinger om denne litteraturen:

Historien om Lancelot og Guinevra er nedtegnet i høymiddelalderen, da riddertiden var i full blomstring, korstogene på marsj og jakten på Den hellige gral et alvorlig anliggende. Da som nå, brukte forfatterne gjerne motiver fra forgangne tider. Historier fra hoffet til den sagnomsuste bretonerkongen Arthur (han med ridderne og det runde bord i 600-tallets England) inneholdt temaer som passet godt inn i den tyske og franske riddertiden. (Tydeligvis også i vår tid, jfr. Det norske teatret som setter opp «Merlin» i høst.)

Det dreide seg om unntagelsesmennsker av høy byrd og om evige, dype konflikter slik de opplevdes av edle menn. Den

som ville utføre en hellig oppgave, måtte forsake kjærligheten til jordiske kvinner. Sir Lancelots gudegitte oppgave var å erobre Den hellige gral, men hans kjærlighet til kong Arthurs dronning, Guinevra, dominerte hans tanker og krefter. Guinevra forlangte stadig verbale prov på Sir Lancelots kjærlighet:

«Fortell meg, hvor høyt elsker du meg?»

Sir Lancelots prestasjoner kjente ingen grenser. Han overgikk seg i poetiske uttrykk, hans kjærlighets billedbruk tok makten og rykket ham ut av den harnisk han var avhengig av for å vinne Gralen. Det endte med krig mellom ham og kong Arthur.

Marina Gamaroff forteller at hun i sin ungdom aldri kunne få nok av riddertidens litteratur og Sir Lancelots kjærlighetserklæringer.

Hun er psykoanalytiker med egen praksis i Frankfurt a M. Hun er født i 1943, og må altså ha hatt sin oppvekst i Tyskland parallelt med fremveksten av «Das deutsche Wunder». Om noen har opplevd forandringer i levekår og brytninger mellom livsanskuelser i etterkrigstidens Europa, antar jeg hennes generasjon i Vest-Tyskland er blant de fremste. Kanskje ikke så rart at hun i ungdommen ble fascinert av en litteratur der normene var klare og utvetydige.

Hennes bok bærer preg av at den er skrevet av en søkende intellektuell.

Så er det spørsmål om den fungerer. Til det vil jeg si både ja og nei. Forfatteren har bokstavelig talt laget en collage av en bok. *Kærlighedens billeder* rammes inn av en pro- og en epilog, begge med hennes egne kjærlighetserklæringer til den høystemte kjærlighetslitteratur av verdenshistoriens store poeter. Innenfor denne rammen har hun så godt som delt sitt lerret i to like store deler. Den første delen kalles «Kvinder om Mænd. En samtale». Den andre heter «Manden i forvandling. Essay.»

Jeg har lyst til å omtale essayet først. Det er den delen jeg synes fungerer, ved at den er spennende å lese og gir meg impulser til å betrakte viktige spørsmål fra nye sider. Marina Gambaroff sier selv at et av formålene med boken er å bidra til en utvidelse av det psykoanalytiske bilde av mannen. Hun tar utgangspunkt i klassisk psykoanalytisk tankegang. Hun setter opp hypoteser av yngre forskere og forfattere mot Freuds konsepter og diskuterer dem. Dels bruker hun også erfaringer fra sin egen praksis, der hun åpenbart bl.a. har mange kvinnelige pasienter. Deres forestillinger om seg selv som kvinner og samlivspartnere, om Kjærligheten, – både den med stor K og alle de andre som begynner med liten k, – og om menn, setter hun opp for å få frem nyanser og avvik i forhold til Freuds teorisett. Hun ender med en lovprisning av kjærlighetsopplevelsen der begge parter er modne nok til uforbeholdent å gi seg hen og dermed åpne stengsler i seg selv. På veien har hun fått frem

- at intet av kjønne er mer predisponert for slike fullbyrdende opplevelser enn det andre,
- at våre indre stengsler ofte hindrer oss i å få del i dem,

- at de samme stengslene fører med seg behov for makt og kontroll i kjærlighetsforhold,
- at behovet for makt og kontroll er likelig fordelt mellom kjønne,
- men
- at kvinner og menn nok har forskjellige bilder av seg selv og av partneren, forskjellige forestillinger om makt og kontroll og dermed forskjellige måter å manipulere seg til makt på.

Den første delen av boken er annerledes. Den illuderer en slags samtale i en trio bestående av tre kvinner. Det oppgis et fornavn på hver av dem, men personene forblir påstander. Antagelig skal de være i 30-40-årsalderen.

De tre skal liksom fortelle hverandre åpenhertig om sine sanselige erfaringer i samvær med et annet kjønn. Denne delen fungerer ikke. Til tross for at temaet er noe av det mest spennende som tenkes kan, er denne delen av boka død og kjedelig. Jeg tror årsaken ligger i mangelen på dramatik. Personene har ikke liv, de bare snakker i en strøm som altså fyller halve boken. Her og der forekommer noen glitrende vakre drømmebilder, men de ville ha gjort seg bedre bearbeidet til enkeltstående prosadikt, trukket ut av talesausen. Det virker som om forfatteren forsøker å lage en syntese av meddelelser hun har samlet opp i sin praksis. Hun presser dem inn i tre fingerte personer. Det er synd at personene selv ikke slipper ut i det fri. De forblir på papiret, som navn på forfatterens egne argumenttrekker, enda antallet seksuelle forhold de skal ha vært involvert i tilsammen, er formidabelt.

Det er vanskelig å forstå hva som har fått en dyktig essayist til å velge en sånn liksom-dramatisk form på et innhold som i og for seg er et viktig grunnlag for bokens annen halvdel.

Likevel, klisjépersonene kommer med

utsagn som avdekker noe av det jeg oppfatter at forfatteren vil frem til: Kvinner har ønske om og vilje til makt og kontroll i seksuelle forhold. Det er ingen stor tradisjon i litteraturen for slike fortellinger fra kvinne-penn. Stort sett er det menn som har beskrevet også dette fenomenet. Her kommer det frem i av-erotisert form. Kanskje dette i seg selv er et studieverdig fenomen?

Boken er oversatt til et lett forståelig dansk. Den har en fyldig litteraturliste.

Marina Gambaroff

Kærlighedens billeder

Oversat fra tysk til dansk av Hanne

Lisbeth Rasmussen

Tiderne skifter

København 1988

Tankevekker om kjønn og ideologi

Ved Elin Svenneby

At store filosofer har hatt bestemte oppfatninger om kvinner, er ikke like godt kjent som at de grunnla nye tankeretninger. Else Viestad har kikket Locke, Hume, Rousseau og Kant i kortene, lest dem med et kvinnelig ørneblikk. Hennes resultater er oppsiktsvekkende: Likestillingstankene var sterkere før enn etter 1760, da det borgerlige kvinneidealet tok form.

Det hører ikke til det dagligdagse at det utkommer bøker om store filosofer i Norge. Dertil kommer at de ikke alltid skrives på et lesbart norsk. I år kan vi derfor glede oss dobbelt over at dr. philos. Else Viestads bok *Kjønn og ideologi* foreligger i bokhandelen: Den tar for seg fire av de største filosofer og er velskrevet. Års arbeid ligger bak boken, som er Viestads omarbeidede doktoravhandling.

Undertittelen: «En studie av kvinnesynet hos Locke, Hume, Rousseau og Kant» gir bud om at det er synet på kvinnen som skal dominere i den idéhistoriske fremstillingen. Ved første øyekast kan en tro at her har en feministisk skribent kastet sitt iltre blikk på disse stakkars mennene igjen, for å henge dem ut, slik vi er blitt, en masse. Men det er lite hevnlyst å spore i Viestads saklige og rolige språk. Dertil kommer at de fire filosofene slett ikke settes i samme bås. Viestads poeng har snarere tvert imot vært å vise oss at filosofihistorien ikke er entydig

«mannlig». Locke og Hume kommer langt bedre ut enn Rousseau og Kant, målt med vår tids likestillings-øyne. Kampen for likestilling har altså ikke gått pent og pyntelig fremover fra de tidligste tider, til vi nå står på toppen, i ferd med å ta av mot det fredelige tusenårsrike. En slik entydig utvikling har det nok aldri vært snakk om, selv om vi kvinnelige intellektuelle i de vestlige demokratier for tiden kan glede oss over stor tale- og trykkefrihet.

For hva leser vi ikke: I løpet av tiden fra John Lockes fødsel (1632) til Immanuel Kants død (1804) skjer følgende endring i kjønnsideologien, ifølge Viestad:

Locke hevder at *alle* mennesker fra naturens side er født like, frie, og med de samme evner. Han gjør ikke eksplisitt noe unntak for kvinnes del. Tvert om vil han trekke kvinnene frem for å finne motargumenter mot de norm- og formverk som legaliserer en paternalistisk stat. Patriarkatets autoritet har ifølge Locke verken grunnlag i en naturlig, fornuftig eller guddommelig rett (s. 28).

Hume oppfatter kvinnen som en opprinnelig ledende og kjønnsaktiv person som på forskjellig vis utfordrer mannens overherredømme. Fra naturens side er hun verken tilbakeholden eller kysk. Disse kvinneydene utspringer ifølge Hume av menns usikre farskapsstilling, og av de derav

skapte sosiale forventninger og interesser. Humes kvinnebilde står i klar kontrast til det aseksuelle og tjenende kvinneidealet som tok form innen borgerskapet i siste halvdel av 1700-tallet (s. 40).

Ifølge Rousseau er imidlertid naturlige ulikheter kjønne mellom av en så fundamental og skillende art at de utestenger kvinner fra samfunnets likehetssfære. Derfor kan heller ingen moralsk eller lovmessig likhet settes i stedet for den kjønnsbetingede ulikheten. Rousseaus hovedanliggende i «Sofie eller kvinnen» var ikke å drøfte ufriheten som problem, men ideologisk å legitimere kjønnsbetinget forskjellsbehandling (s. 65). Dette kan oppfattes som en patriarkalsk motstrategi rettet mot kvinnes tiltagende innflytelse i Rousseaus samtid (s. 42).

Kant understreker at liksom mannen har også kvinnen forstand. Men den kvinnelige forstand er *skjønn*, mens den mannlige er *dyp*. De kvalitativt forskjellige forstandsevnene er rettet mot ulike objekter. Mann og kvinne oppnår gyldig erkjennelse på to forskjellige og kjønnsespesifikke områder. For Kant innebærer det at vi også bør lede på ulike felt: Mannen leder i de sammenhenger hvor det kreves fornuftige overveielser, kvinnen der det kreves en velutviklet estetisk vurderingsevne. Hovedinnvendingen mot å la kvinner få høyere lærdom, er at det gjør oss utiltrekkende for menn (s. 117 og 119).

Landskonferansen for kommunale likestillingsutvalg er nettopp avsluttet i Tromsø. Undersøkelser viser at utvalgene gjør en svært variabel innsats. Enkelte ledere har til og med «glemt» sitt verv (ifølge forsker Beatrice Halsaa i «Nordlys» 4. juni). Det er 10 år siden vi fikk *Lov om likestilling*, men vi erfarer nok en gang avstanden mellom papir og praksis. Else Viestads bok viser at kampen for like rettigheter for alle ikke er noe nytt fenomen. Og det blir tydelig hvordan interessen ble vendt

fra kamp for samfunnsmessig likhet mellom kjønnene, til en ideologi som fremhevet naturlige ulikheter. Det borgerlige kvinneidealet inntok lederstillingen.

Hvordan det videre gikk? Også for arbeideren ble det «fint» å ha en hjemmевærende kone som bare deltok i samfunnslivet via sin mann. Etterkrigs-Norge skilte skarpt mellom privat og offentlig; det var *naturlig* at mor var hjemme. Vi møter fortsatt naturargumenter mot kvinnefrigjøringen. Viestads bok burde bli et sterkt motargument mot dem. Både menn og kvinner er fra naturen ulike med et stort mangfold av talenter. Men kvinnene møter stadig langt sterkere forventninger som kjønn (natur), enn som individ (ånd): «Skal du gifte deg eller ta eksamen?», spurte en av mine mannlige filosofilærere, på begynnelsen av 1980-tallet.

Det er viktig å trekke kvinnelige filosofer frem fra glemselen. Men det er også på sin plass å skrape i lakken på de anerkjente og viden berømte menn. Hvis jeg savner noe i Viestads fremstilling og kritikk av de fire filosofene, er det en mer inngående diskusjon om hvorvidt deres respektive kvinnesyn var avspeilinger av samtidige samfunnsforhold eller om de mente å gi anbefalinger om fremtidige forhold.

Kant og Rousseau kan overraskende leses som *reaksjoner* på frihetsstrømninger. Fra filosofihistorien er vi jo blitt kjent med Rousseau som den grønne «Tilbake til naturen!»-forkjemper. Og Kant formulerte det kategoriske imperativ om aldri å behandle et annet menneske bare som middel for ens mål, men alltid respektfullt som en person med egne mål. Else Viestads bok har gitt meg en nagende uro: Er «et annet menneske» hos Kant alltid en eiendomsbesittende *mann*? Er den naturen Rousseau vil tilbake til, den tause kvinnen? Isåfall skal jeg være mer på vakt heretter, når det *nå* snakkes om «Kvinnens natur» eller «Menneskets frihet». Ingen andre enn kvinnene selv kan

uttrykke *sin* natur. Ingen andre enn kvinnene selv kan si hva frihet betyr for oss. Det er nok en gang tale- og trykkefriheten det gjelder.

Denne boken er like solgul i sitt ytre som forstuen på Kvinneuniversitetet er i sitt indre. Måtte begge få en like god mottagel-

se som de selv gir sine lesere/besøkende. Lærere i videregående skole: Kjøp inn klassesett!

Else Viestad
Kjønn og ideologi
Solum, Oslo, 1989

The Everyday world as Problematic. A Feminist Sociology

ved Liv Mjelde

Dorothy E. Smiths bok *The Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology* er et grundig stykke arbeid som tar opp fundamentale spørsmål innen samfunnsvitenskapen, både fra et teoretisk og metodisk synspunkt, og som indikerer måter å drive samfunnsvitenskapelig forskning på som er overskridende. Hun forsøker å framstille tenkemåter og undersøkelsesmetoder som vil konstruere en kunnskap om samfunnet og om sosiale relasjoner fra kvinners synspunkt. Men hun forsøker å gjøre mer enn bare å åpne den samfunnsvitenskapelige diskurs for kvinners stemmer og områder. Hun forsøker å gjøre noe mer radikalt. Hun forsøker å framstille en sosiologi – en samfunnsvitenskapelig tenkemåte – som en undersøkelsesmåte inn i en totalitet av sosiale relasjoner, som begynner fra et sted utenfor og før de tekstuelle diskurser. Hun tar her utgangspunkt i en forståelse av politisk økonomi, som et verdensomspennende økonomisk og politisk system, som også styrer vår hverdagsverden. Hva som gjør presentasjonen utfordrende er oppfatningen av at de ytre krefter faktisk er en del av *det indres* konstruksjon og beskaffenhet i enhver kultur og at samfunnsviteres måte å tenke på må ta utgangspunkt i en slik forståelse. *The everyday*

world as problematic er en undersøkelsesstrategi som begynner hvor mennesker virkelig er, og tar opp problemet om hvordan vår hverdagsverden er satt sammen av faktorer som ikke helt kan oppdages i vår hverdagsverden. Det er derfor arbeid å gjøre for sosiologer.

Den sosiologiske strategi hun utvikler verken tilhører eller underkaster seg de tolkende prosedyrer i noen bestemt sosiologisk skole. Hennes utgangspunkt er altså å presentere måter å se på, fra hvor kvinner virkelig lever i sin hverdag, i forhold til maktstrukturer, prosesser og relasjoner som organiserer og bestemmer innholdet i denne hverdagen for så å presentere forskningsstrategier i forhold til det.

Kvinnens standpunkt blir her utforsket som spesielt overskridende ut fra det standpunkt at vi har en annen kunnskap om oss selv og samfunnet. Dorothy Smiths utgangspunkt er at vi har en sosiologi skapt av menn som er medlemmer av «The Ruling Apparatus». Ved inntredelsen i den vitenskapelige verden blir bevisstheten organisert helt skilt fra den hverdagslige arbeidende verden. Et annet utgangspunkt er at hun plasserer seg selv som vitenskapskvinner i verden og plasserer vitenskapen – sosiologien – som en del av «The Ruling

Apparatus», altså som en del av samfunnets ideologiske apparat. Måten vi tenker om oss selv og om hverandre, om vårt samfunn, er skapt og gitt form og formidlet av mennesker – i skolesystemet, på universitetet, i fjernsynet, i aviser og reklame. Denne spesielle måten å organisere samfunnet på begynte i Vest-Europa for 400-500 år siden. Det er et integrert aspekt ved utviklingen av den kapitalistiske produksjonsmåten. Kvinner har vært med på utformingen like mye som menn, skjønt deres arbeid har vært av et annet slag og et annet sted. Kvinner har stort sett vært ekskludert fra å produsere språk, bilder og symboler gjennom hvilke tanker er uttrykt og ordnet. Det har blitt besørget av menn i «The Ruling Apparatus». Smith ser på tre fellestrekk ved kvinners arbeid; først at det befri menn for nødvendigheten av å ta vare på sine kropp og for det sted de lever. Det frigjør dem så de kan leve i de abstrakte iders verden. For det andre, gjennom kvinners arbeid artikulere og former menn begreper i forhold til administrative styringsformer. Kvinners opplevelser av deres eget arbeid er uforståelig og utilgjengelig innen de fordreide abstraksjoner som menneskets begrepsmessige systemer består av. Kvinner er fremmedgjort fra sin egen erfaring og mannens begrepsmessige systemer er de herskende. Disse systemene definerer også og kategoriserer kvinners erfaring for kvinner. Et tredje punkt er at utdanning for kvinner, som det 19. århundres feminister kjempet for, fullbyrdet «invasjonen av kvinners bevissthet» av den herskende klasses mannlige eksperter. Til tross for denne «invasjonen av kvinners bevissthet» blir kvinners standpunkt her utforsket ut fra det syn at kvinner har en rikere erfaringsverden og dermed en annen kunnskap om seg selv og samfunnet enn hva menn har. Disse karakteristikkene ved kvinners aktivitet er en ressurs som en distinkt feministisk vitenskap kan bruke. Den etablerte sosiologien

som har blitt bygd opp gir oss en bevissthet som ser på samfunnet, sosiale relasjoner og menneskers liv som om vi kan stå utenfor dem, som om vi kan ignorere de spesielle lokale steder i hverdagen der vi lever våre liv. Den etablerte sosiologien gjør krav på objektivitet, ikke på grunnlag av dens kapasitet i forhold til sannhetskriterier, men i forhold til dens spesielle kapasitet til å ekskludere subjektets nærvær og erfaring. Hun argumenterer med at det er et besynderlig sammentreff mellom menns standpunkt implisitt i det som er relevant, interessant og perspektivene slik de er objektivisert i sosiologien og standpunkter i «The Relations of Ruling». «Relations of Ruling» er et begrep som inkluderer makt, organisering, styring og regulering som gjennomtrengende strukturerer hele samfunnet. Tankegangen som er utviklet i boka er opptatt av herskerrelasjonene og med det kjønnsstrukturen, ikke for å objektivisere dem, men for å ta dem opp som en organisering av en levd verden vi er aktive i og der vi befinner oss og forstår oss selv som subjekter. Men det en vitenskap med utgangspunkt i kvinner skulle fraskrive seg er ikke objektivitet og epistemologi per se, men den spesielt fordreide og virkningsløse form for objektivitet og erkjennelsesteori som er forskanset i opplysningstidens vitenskap. Smith legger vekt på at det vil bli mange forskjellige feministiske versjoner av «virkeligheten», for kvinner lever i mange forskjellige virkeligheter, men de skulle alle bli sett på som mer hele, mindre forvridde forståelser enn hva den vitenskap kan gjøre som er i allianse med den herskende klasses maskuline aktiviteter. Når vi tar utgangspunkt i kvinners standpunkt, tar vi opp et standpunkt utenfor denne vitenskapsrammen som en organisering av sosial bevissthet. Men et slikt standpunkt impliserer ikke et felles synspunkt blant kvinner. Hva vi har til felles er organiseringen av sosiale relasjoner som har ført til vår

eksklusjon. Dorothy Smith bruker Hegels herre-slave relasjon til å tolke Marx' syn på forholdet mellom den herskende klasses bevissthet som en ideologisk bevissthet og en vitenskap med utgangspunkt i politisk økonomi, en vitenskap som er grunnlagt i og utgår fra arbeiderklassens standpunkt. Grunnlaget for en politisk økonomi fra arbeiderklassens standpunkt er, i henhold til Marx, akkurat at den tar utgangspunkt i levende individers arbeid og aktiviteter, som produserer sin eksistens under bestemte materielle forhold. Marx' analyse om et annet grunnlag for ideologi og kunnskap kan bli anvendt som utgangspunkt for kvinners standpunkt. Å begynne fra kvinners standpunkt lokaliserer et subjekt som en del av en materiell og historisk verden, og dette utgangspunktet gir også en forståelse av arbeidsdelingen i samfunnet. Å lokalisere sosiologisk arbeid i en slik forståelse plasserer oss også med utgangspunkt i arbeiderklassens standpunkt, fra det sted hvor Marx' politiske økonomi begynner. Smith sier at det ikke på noen måte følger direkte av å begynne fra kvinners standpunkt at man må ta utgangspunkt i arbeiderklassen, men når vi har tatt disse andre og avgjørende skritt, kan vi begynne å ta opp de relasjonelle tenkemåtene etablert av Marx. De blir tilgjengelige for oss på den måte de opprinnelig ble unnfanget, nemlig ved å ha sine premisser ikke i den begrepsmessige abstrakte verden, men i virkelige individer, i deres arbeid, i deres aktuelle produktive aktiviteter og i de materielle forhold som blir produsert ved disse aktiviteter.

Det hun gjør her er å foreslå en metode som plasserer det sosiologiske subjekt som levende individer stedfestet i hverdagsverdenen. Betegnelsen «An Everyday World as a sociological problematic» presenterer et grunnlag for en sosiologi som ikke begynner i diskursen, men i virkelige daglige sosiale hendelser mellom individer.

«The problematic» redegjør for, som grunnlag for undersøkelsen, en virkelig sosialt organisert relasjon mellom erfaringer i hverdagsverdenen og kapitalismens sosiale relasjoner. Ved å ta utgangspunkt i «the everyday world as problematic» som en måte å tenke på leder den tenkemåte oss til å se etter den «indre» organisasjon som utvikler dens allmenne trekk, orden og uorden, muligheter og betingelser og til å se det i forhold til den indre organisering i økonomiske prosessers abstrakte og eksternaliserte relasjoner og i «The Ruling Apparatus».

I den tredje del av boka konverterer hun de generelle ideene hun har presentert i forhold til forskningspraksis og diskuterer teoretiske og metodologiske problemer i forhold til denne praksis. Hun beskriver et prosjekt som undersøkte det arbeidet mødre gjør i forhold til deres barns skolegang og aspekter ved skolens organisering. Undersøkelsen utforsker hvordan kvinner selv erfarer og oppfatter herskerrelasjonene (relations of ruling) i deres arbeid som mødre i forhold til deres barns atferd i skolesystemet. Forståelsen beveger seg fra den særegne erfaringen og de særegne forhold i hvilke mødre deltar aktivt i skolens organisering, hvor de blant annet, på grunnskolenivå, er aktivt med på å produsere forskjeller mellom barn i forhold til hvilke linjer de skal gå på i videregående skole, som igjen bestemmer deres barns plass på arbeidsmarkedet. De går her fra sin særegne erfaring med skolesystemet til en allmenn forståelse av skolens seleksjonsfunksjon og arbeidsmarkedets dynamikk. Klassebegrepet er her sentralt, både når det gjelder kvinners erfaring som mødre i deres møte med skolesystemet, og deres deltagelse i deres barns atferd i skolesystemet, som igjen bestemmer barnas plass i videregående opplæring og på arbeidsmarkedet.

Klasse er naturlig nok en sentral dimensjon ved Dorothy Smiths tenkning, men

hun sier at hun ikke er tilfreds med sin forståelse av klasse og hvordan skrive om og forstå klasse fra et kvinnesynspunkt. Hun sier at begrepet klasse, som et medlem av treenigheten «kjønn, rase og klasse» gjør nyttig kritisk og politisk arbeid innen kvinnebevegelsen. Men den måten å tenke på legger også begrensninger på vår tenkemåte. Kvinner er like mye del av klasser som menn, og klasse er levd og opplevd. Vi har til nå ikke visst hvordan vi kan spesifisere og analysere klassebegrepet på en tilfredsstillende måte.

Det er vanskelig å yte en så substantiell bok rettferdighet i en bokanmeldelse. Jeg

har bare kunnet gi små glimt inn i dette store stykke arbeid. Skulle jeg gi plass for en kritisk merknad må det være at det ville styrket boka med flere praktiske eksempler fra forskerhverdagen. Boka har mye å tilføre den vitenskapelige debatt generelt og åpner veier til å komme videre i grunnlagsdebatten i kvinneforskningen. Jeg håper den vil bli lest og brukt.

Dorothy E. Smith:

*The Everyday World as Problematic
A Feminist Sociology
University of Toronto Press, 1987.*

Pamelas Døtre

Romanen og kjønn

Ved Gerd Bjørhovde

Femten års litteraturvitenskapelig kvinneforskning har i løpet av de siste årene gitt rike frukter også her i Skandinavia. Det har formelig strømmet på med avhandlinger, artikkelsamlinger og store samleverker – tenk bare på *Kvinnenes Kulturhistorie* og *Norsk kvinnelitteraturhistorie* som er laget her i Norge.

En bok som har fått mindre oppmerksomhet enn den fortjener, iallfall her i landet, er *Tania Ørums* bok om kvinner som romanforfattere fra 1700-tallet til i dag. *Pamelas døtre. Romanen og kjønn* er etter min mening et av de mest spennende av den senere tids produkter innen nordisk litteraturvitenskapelig kvinneforskning. Ikke bare på grunn av størrelsen, selv om også den, liksom hele utformingen av boka, er imponerende: Det er godt å kunne konstatere at det danske forskningsrådet har gitt publiseringssøtte til en slik bok, på over 500 rikt illustrerte sider. Det som muligens kunne virke avskrekkende på noen lesere, selve størrelsen på boka, oppveies nemlig på en spennende og leservennlig måte av den brede margen som gir rom for fotnoter, fotos og tegninger, samt av lengre innrammede «sidebemerkninger» om begreper eller problemer. Slik brytes den stort anlagte historiske og teoretiske fremstillingen opp ved disse små «sidesprangene», som både gir pusterom og forhindrer fordøyelsesbesvær!

Pamelas døtre dreier seg om den engelske romanens historie, men det skulle ikke gjøre den mindre interessant eller uaktuell for et skandinavisk publikum: For det første er det mange fellestrekk å finne i utviklingen av kvinners litterære tradisjoner på tvers av landegrensene. For det andre har det tverrfaglige og internasjonale perspektivet hele tiden vært et av kvinneforskningens mest karakteristiske trekk.

Det som etter min mening fremfor alt gjør Ørums bok så forbilledlig, er måten den kombinerer det beste i to forskjellige akademiske verdener og tradisjoner, på den ene side den europeiske/«germanske» tradisjonens vekt på grundighet og teoretisk sammenheng, og på den andre den anglo-amerikanske vektlegging av leseverdighet og underholdningsverdi. I pakt med sin feministiske grunnholdning er hun heller ikke redd for å la sin personlige stemme komme til uttrykk i de historiske og estetiske vurderingene. Ellers vil jeg spesielt fremheve den måten Ørum søker å kombinere teori og praksis på, ved det hun kaller å «indleire» (s. 15) de teoretiske og metodiske diskusjonene i konkrete historiske og litterære analyser.

Pamelas døtre er delt opp i to avdelinger: Første del, kalt «SONDERINGER», legger hovedvekten på en bred historisk sammenfatning og teoretiske diskusjoner rundt romanformen og kvinnelighetsbegrepet. I

denne delen gjør Ørum bruk av teori og forskningsresultater fra psykoanalyse såvel som familie- og mentalitetshistorie, og fra moderne tekstteori såvel som tradisjonell litteraturhistorie. Annen del, som kalles «MODELLER», konsentrerer seg i hovedsak om analyser av to enkeltstående forfatterskap og to enkeltverker i deres produksjon, nemlig Charlotte Brontës *Jane Eyre* og Virginia Woolfs *To the Lighthouse*. Men også detaljdiskusjonene og nærlesningene i denne delen settes inn i en samfunnsmessig, litteraturhistorisk og livshistorisk sammenheng, slik at det til sammen er et virkelig stort format over de linjene som trekkes opp, fra den borgerlige romanens spede begynnelse på 1700-tallet, og inn i vårt århundre. Analysen av Woolf følges forøvrig av et kapittel om utviklingstendenser fram til vår tid, representert ved forfatterne Doris Lessing, Margaret Drabble og Fay Weldon.

Blant de viktige konklusjoner Ørum trekker om kvinners romanproduksjon fra 1700-tallet til i dag, er at den «ikke kan reduseres til én bestemt æstetisk model, men spænder over mange forskjellige varianter» (s.18), og at det heller ikke er mulig å skille skarpt mellom menns og kvinners uttrykksformer i romanen. På den annen side fremholder hun at «der er nogle træk ved den kvindelige romantradition» (s.19). Noen av disse mønstrene kan uttrykkes i form av motsetningen mellom autonomi og relasjoner, eller ønsket om selvstendighet kontra kravet om å «leve for andre».

Når det gjelder «uttrykkssiden», er et av Ørums viktigste poeng at romanen, og da særlig den borgerlige «hverdagsrealistiske» romanen, i høy grad er en «kvinnelig» kunstform: «Hverdagslivets kvindelige oplevelses- og udtryksformer og den intimsfæreorientering, de udspringer af, kan altså i høj grad videreføres inden for romanens genremæssige rammer. I den forstand kan man sige, at romanen som

genre har kvindelige træk, eller at den er en kvindelig genre – uanset om den skrives af mænd eller kvinder.» (s.145) Dette er riktignok langt fra revolusjonerende nytt, men måten argumentasjonen bygges opp og settes sammen på, kan langt på vei sies å være det: Her henvises til så forskjellige teorier som psykologisk objektrelasjonsteori (Janine Chasseguet-Smirgel, se f.eks. s. 204), offentlighetsteori slik den er utformet av Jürgen Habermas (s. 34 ff.), og sosiologen Ulrike Prokops «hverdagslivsetikk», slik den ble utformet i boka *Weibliche Lebenszusammenhang* (s. 44 ff.). Og dette er bare noen av dem.

Diskusjonen av Charlotte Brontë og Virginia Woolf og de to tekstene *Jane Eyre* og *To the Lighthouse* tar over halve boka. Argumentet for å gi disse to forfatterskapene/tekstene så stor plass er bl.a. at de to ikke bare er «store» forfattere, men at de også representerer så forskjellige perioder, livshistorier og skrivemåter at diskusjonen av dem gir anledning til å «fastholde spændvidden i den kvindelige romantradition uden forenklende kortslutninger.» (s.20) Mens Brontë skriver innenfor 1800-talls-tradisjonen av borgerlig hverdagsrealisme ispedd en passende dose kjærlighet og skrekkromantikk, står Woolf i fremste rekke blant de forfatterne som rundt århundreskiftet starter det modernistiske oppbrudd fra denne romanformen. I sin analyse søker Ørum å vise kontinuiteten i disse tekstenes kretsing om spørsmål som har med identitetsfølelse og selvstendighetsbehov å gjøre, f.eks. slik den uttrykkes i motsetningen mellom behovet for kjærlighet og arbeid.

Men hun legger enda mer arbeid i å få fram kontrastene mellom de to forfatterne, f.eks. i kap. 12, som har tittelen «Feministisk tendens og æstetisk værdi: Virginia Woolfs kritik af Charlotte Brontë». Her begir Ørum seg inn i den diskusjonen som har gått livlig for seg i de senere år, ikke

minst i feministiske litteraturforskerkretser, om Woolfs kritikk av Brontë i *A Room of One's Own* og i essayet «Women and Fiction». Woolf anklager der Brontë for å la sine personlige følelser og ankepunkter komme til utbrudd i teksten, og slik skapes de estetiske brudd og mangler som skjemmer *Jane Eyre*. Mens mye nyere kvinnelitteraturforskning har gått i retning av å «ta parti» for Brontë og den romantradisjon hun representerer, går Ørum klart ut til fordel for Woolf, ikke bare hennes estetiske vurderinger, men også hennes modernistiske skrivemåte:

Den stemmeflerhet og den glidning mellom jeg'er, der kan opfattes som et uttrykk for den vanskelige balance mellom at indtræde i den mandsdominerede kultur og at fastholde «forskellen i synspunkt» – på én gang at være både forfatter og kvinde – er altså fælles for Charlotte Brontë og Virginia Woolf. Men hvor Brontë kun kan fremstille denne balancegang brudvist, som uafklarede modsætninger og modsigelser i teksten og som pludselige fald ud af fiktionsrammen, kan Woolf integrere den fortællesteknik som changeerende og mangetydige lag af betydning i selve fiktionsteksten. (s.304)

Jeg vil si meg helt enig med Ørum i at det er viktig å få diskusjonen av kvinnelitteraturen bort fra en ensidig fokusering på innhold eller tema, men nettopp en slik dreining henimot estetikk og kvinners skrivemåte har jo i stor grad skjedd i kvinnelitteraturforskningen de siste årene. Forøvrig synes jeg nok Ørum problematiserer estetikkbegrepet for lite i sin diskusjon og i for stor grad aksepterer som absolutte og eviggyldige, Woolfs modernistiske – og dermed etter min mening like klart tidspregede – definisjoner av kunstnerisk verdi.

Mine innvendinger mot boka er ellers ikke mange, men jeg har noen, bl.a. en viss irritasjon over en gjennomgående tendens til å bruke ufullstendige setninger. For det er de vel på dansk også? En mer alvorlig innvending har jeg imidlertid mot *tittelen*

på boka: Uttrykket *Pamelas døtre* er for det første gammelt nytt for de fleste som arbeider innenfor engelsk litteratur, siden det er blitt brukt som tittel på en av de klassiske studiene av forholdet mellom romanen og kvinneligheten (R.B. Utter & G.B. Needhams bok fra 1936, noe som forøvrig opplyses av Ørum selv). For det andre – og dette ser jeg som en mer alvorlig svakhet – finner jeg det uheldig at denne tittelen så definitivt henger begynnelsen av kvinners romantradisjon på en *mannlig* forfatter, nemlig Samuel Richardson, som skrev både *Pamela*, *Clarissa* og flere andre uhyre populære romaner rundt midten av 1700-tallet. Når et hovedpoeng i Ørums argumentasjon er at kvinnene har spilt en langt viktigere rolle i utformingen av den borgerlige engelske roman enn hittil antatt, virker denne tittelen som noe av en selv-motsigelse: Den antyder jo nemlig at Richardson først etablerte romanen, og deretter tok kvinnene over. (Jfr. s.135 «Richardsons roman danner altså model for den grundlæggende sammenkobling af kvinderne og privatlivet, som alle de kendte kvindebilleder i den senere romanlitteratur gentager.»)

En mangel i bibliografien vil jeg heller ikke unnlate å påpeke. Det er litt rart at ikke *Birgitta Holms* betydelige forskningsinnsats på nettopp området kvinnene og romanen ikke er henviset til noe sted, ikke minst med tanke på det ganske utstrakte samarbeid som foregår mellom skandinaviske kvinneforskere. Jeg tenker da spesielt på Holms bok om Frederika Bremer og utviklingen av den såkalte «familieromanen».

Disse innvendinger til tross: Tania Ørums *Pamelas døtre* er en intellektuelt stimulerende, men samtidig lettlest bok som burde ha appell til langt bredere krets enn de akademiske. På denne måten kan man si at Ørum lever opp til et av kvinneforskningens viktigste idealer, nemlig å gjøre forskningen mer allment tilgjengelig. Likevel

må det være tillatt med et aldri så lite hjertesukk til slutt, fra en som også arbeider med engelsk litteratur «utenfra»: Det er *synd* at dette storverket på grunn av språkdrakten bare er blitt gjort tilgjengelig for danske/skandinaviske lesere. En engelsk versjon ville nok forutsette at en del av stoffet ble omarbeidet. Men på den annen side ville en engelskspråklig utgivelse både

kunne utvide lezerskaren radikalt, og gi den anglo-amerikanske litteraturforskningen et spennende *komparativt* innslag som den ofte kunne trenge. Jeg håper den engelske utgaven kommer snart!

Tania Ørum:

Pamelas Døtre. Romanen og kønnet
Tidene Skifter, København 1985.

At prøve lykken

25 lesbiske livshistorier

ved Merethe Giertsen

At prøve lykken er skrevet av danske Karin Lützen, mag.art. i folkeminnevitenskap. Karin Lützen er tidligere presentert på det norske bokmarkedet med *Hva hjertet begjærer*, utgitt på Cappelens Forlag i 1987 (utkom først på forlaget Tiderne Skifter i 1986). Sistnevnte bok gir en historisk oversikt over kvinners kjærlighet til kvinner de siste 150 år. *At prøve lykken* har et annet utgangspunkt. I denne boken forteller 25 nålevende kvinner sine livshistorier i forbindelse med det å være lesbisk.

Boken er delt i tre deler. I den første delen blir noen sentrale trekk fra den lesbiske (sub-)kulturen presentert. Selv om det i boken tas utgangspunkt i dansk virkelighet er likhetstrekkene i forhold til norske lesbiske miljøer tydelige. Dette gjelder både språk, litteratur, roller og ikke minst, det boken tar opp om seksualteknikk. Innenfor nyere psykologisk og sosiologisk forskning har det vært viktig å understreke at det å leve lesbisk innebærer mye mer enn et avvikende seksuelt mønster. Men seksualitet er, også for lesbiske, ett viktig aspekt. Å sette ord på det, slik Lützen gjør, kan bidra til å klargjøre et myteomspunnet område ved menneskelig samkvem.

I bokens andre del, som òg er bokens hoveddel, kommer 25 kvinner til orde med sine tanker og erfaringer som lesbiske. Lützen skriver at disse kvinnene er valgt fordi de samlet representerer et mangfold av

ulike livsformer. Her møter vi «Agnete», 80 år, som forteller hvordan det var å stå fram som lesbisk i 1930-årene og vi møter «Åse», 16 år, som forteller hvordan det er i 1980-årene. De ulike livshistoriene presenteres med de yngste sist. Denne delen av boken kan også leses som en historisk beretning om endringer i den lesbiske identitet. *At prøve lykken* kan dermed sees på som en forlengelse av hennes forrige bok; *Hva hjertet begjærer*. Forskjellen er at de historiske endringene formidles ved hjelp av enkeltkvinnens personlige historier.

Boken gir ikke bare en beskrivelse av lesbiske uttrykksformer innenfor ulike historiske kontekster, men den gir også en god beskrivelse av hvordan den lesbiske identitet utformes forskjellig innenfor ulike sosiale miljøer. I boken møter vi «Mona» som er prostituert, «Jytte» som i mange år har vært aktiv i Indremisjonen, «Sofie» som har vært med å organisere lesbiske i Peru, og «Vibeke» som reflekterer over lesbisk organisering på 80-tallet.

Som lesbisk, i en patriarkalsk kultur, er en konstant «underernært» på positive identitetsbekreftelser. Karin Lützens bok er i så henseende en meget viktig bok. Men uansett hvem leseren er, så gir boken et bilde av lesbiske som frodige og kreative. Den viser hvordan lesbiske ut fra svært forskjellige muligheter og interesser skaper seg et sosialt rom å leve i.

I bokens siste del kommenterer forfatteren livshistoriene. Er en interessert i forståelsesmåter gir Lützen en komprimert, men lett tilgjengelig presentasjon av ulike innfallsvinkler i studiet av lesbiske. Samtidig presenterer Lützen sin egen posisjon. Hun tar utgangspunkt i en sosiologisk forståelse. Følgende sitat anskueliggjør noe av hva hun mener: «Personlig oppfatter jeg hverken «heteroseksualitet» eller «homoseksualitet» som tilstande men som kategorier, alle må forholde sig til, fordi vi lever i en kultur der opererer med dem» (s. 243). Under punktet «The Magic Moment» presenterer Lützen en sosiologisk årsaksforklaring på hvorfor noen kvinner organiserer sitt liv ut fra den kjærlighet og tiltrekning de føler for andre kvinner. Sosiologisk forskning på lesbiske startet på midten av 1960-tallet og vokste frem i opposisjon til de da helt dominerende forståelsesmåter som tok utgangspunkt i medisinsk og psykoanalytisk teori. To spørsmål har vært sentrale innenfor denne forskningstradisjonen. For det første; hva har gått *galt*? Og for det andre; hvordan kurere den «syke»? Lützens alternative årsaksforklaring setter ord på noe som lenge har vært et tabuområde. Spørsmålet om årsaker har vært avvist da det har vært

ensbetydende med å spørre etter hva som har gått galt. Forfatterens presentasjon av denne årsaksforklaring vil forhåpentligvis føre til at årsaker igjen kan diskuteres, men i et mer positivt lys.

Oftest gjør forfattere rede for sitt ståsted i begynnelsen av boken. Fordelen med å presentere dette på slutten er at leseren må bruke egne intellektuelle ressurser i tilegnelsen av stoffet, fordi hun ikke får presentert en «riktig» måte å lese på. Da jeg leste forfatterens forståelsesmåte måtte jeg gå i dialog med henne i forhold til egne oppfatninger av det jeg hadde lest. For de som ikke er vel bevandret i litteraturen om lesbiske tror jeg dette er en god måte å presentere stoffet på. En gis muligheten til å bli seg bevisst egne oppfatninger. Det er derfor en bok som bør få en leserkrets utover den gruppen som omtales.

For kvinneforskningen representerer denne boken et viktig bidrag fordi den viser ulike måter å skape seg en verdighet på som kvinne.

Karin Lützen:

At prøve lykken

Tiderne Skifter, København 1988

Forskning om forskning – om kvinner og menns vilkår og verdier i IT-forskning

Ved Guri Verne

En besnærende egenskap ved samfunnsvitenskapelig forskning er at den ofte avdekker noe som vi legfolk tror vi vet fra før. Slik er det i alle fall med boka *Vilkår og verdier. Om kvinner og menn i informasjonsteknologisk orientert forskning*, som er en hovedoppgave fra Senter for teknologi og samfunn ved Universitetet i Trondheim. Boka består av (vitenskapssosiologisk) teori og en empirisk studie av to «cases». I empiridelen beskrives ulike vilkår og verdier for menn og kvinner i IT-forskning slik denne anmelderen, som selv har bakgrunn i informatikkfag, lenge har hatt på følelsen at det er. I tillegg får vi i teoridelen presentert en del interessante begreper som gir en innfallsvinkel til å analysere forholdene, slik at boka gir større utbytte enn bare å støtte noe vi «vet» fra før.

Boka innfører begrepet «sosialt kjønn», for oss ikke-samfunnsvitere et spennende og litt vanskelig begrep. Sosialt kjønn dreier seg om forskjeller mellom menn og kvinner og adferdsmessige konsekvenser av dette innen vår kultur, og er knyttet til de

forestillinger og verdier vår kultur velger å definere som «maskulint» eller «feminint» (s.4). Dette står i motsetning til «biologisk kjønn», som dreier seg om medfødte forskjeller. For eksempel kan sosialt kjønn muligens gjenfinnes i de utbredte mytene og forestillingene om EDB-fag og EDB-miljø, f.eks. at arbeidet er veldig teknisk, miljøene består av hardt arbeidende fagidioter med regelmessig arbeidstid o.l. Slike forestillinger vil kunne bidra til å gjøre faget mindre tiltrekkende for kvinner.*

Utgangspunktet for boka er dermed spørsmålet om den lave kvinneandelen i IT-forskning kan forstås bedre hvis situasjonen analyseres ved hjelp av begrepet «sosialt kjønn» (s.3). For å kunne gjøre dette presenteres og drøftes ulike modeller for vitenskap, og forfatteren presenterer et relativistisk syn på forskning som gjør det mulig å betrakte forskning som påvirkbart av f.eks. sosialt kjønn. Selv om denne anmelderen arbeider innen forskning til daglig, er ikke slike teoretiske refleksjoner

* Her har jeg brukt mine egne ord, med fare for mindre presisjon i begrepsbruken. Dette i håp om å få en mindre «sosiologisk» språkdrakt.

om forskning dagligdags kost. Derfor er dette perspektivet givende lesning. Bokas gjennomgang av forskjellige vitenskapssyn er oversiktlig og greit framstilt. Dessuten, for meg fungerte denne delen av boka som en oppklaring av en del begreper i den aktuelle debatten om kvinner og forskning.

Utbytte hadde jeg også av kapitlet hvor det presenteres ulike teorier som belyser kvinners vilkår i forskning. Det er uenighet om på hvilken måte «maskulint» sosialt kjønn preger vitenskapen. I følge de minst kontroversielle teoriene vil ikke vitenskapen påvirkes av om kvinner er til stede eller ikke, men ut fra ressurs- og rettferdighets-hensyn er det ønskelig med flere kvinner i forskning. Slike problemstillinger dreier seg om former for institusjonell diskriminering av kvinner. Noe mer kontroversielle er påstander om at fraværet av kvinner i forskning fører til en skjevhet i hva det forskes på, og de mest kontroversielle teoriene stiller spørsmålsteget ved kunnskapsgrunnlaget og våre forestillinger omkring vitenskap, spesielt kravene til vitenskapelig rasjonalitet og objektivitet. Disse problemstillingene blir utdypet i boka, og fører fram til en konsentrasjon om to perspektiver for den empiriske delen av hovedoppgaven: et institusjonskritisk perspektiv og et fagkritisk perspektiv.

Forfatteren tar for seg følgende hovedproblemstillinger (s.7):

1. Hvilke institusjonelle muligheter og begrensninger har særlig betydning for kvinners tilpasning til det informasjonsteknologiske forskningsmiljø?
2. I hvilken grad har kvinner andre forskningsinteresser enn menn? Finnes det en tradisjonell arbeidsdeling innen informasjonsteknologisk forskning som gir seg utslag i utvikling av andre problemstillinger og oppgaver for kvinner?

3. I hvilken grad gir sosialt kjønn seg utslag i ulike arbeidsmåter mellom mannlige og kvinnelige forskere? I hvilken grad legger mannlige og kvinnelige forskere vekt på ulike egenskaper når det gjelder rollen som forsker?

Når kvinners vilkår i forskning i empiridelen av boka analyseres i et institusjonskritisk perspektiv, legger forfatteren vekt på å analysere de vilkår som selve arbeidsorganiseringen gir. Perspektivet er sympatisk – forklaringer på kvinners yrkesadferd søkes *ikke* i utenforliggende faktorer som kjønnsroller, kvinners usikkerhet, familiebelastning etc. Resultatene var ikke overraskende: De kvinnelige IT-forskere i undersøkelsen har generelt sett gode muligheter innen sine organisasjoner, men det kan se ut som om de har noe dårligere tilgang på faglig nettverk enn sine mannlige kollegaer. Dette kan gi dårligere muligheter for å realisere egne ideer i forskningsprosjekter.

Det fagkritiske perspektivet gir bakgrunn for spørsmål om kvinnelige og mannlige forskere er opptatt av ulike problemstillinger, om de har forskjellige arbeidsmåter, om de har forskjellige kriterier for vurdering av tekniske løsninger og om de legger vekt på forskjellige egenskaper i rollen som forsker. Forfatterens funn tyder på at så er tilfelle, kanskje med unntak av om de har forskjellige arbeidsmåter. Vi får bl.a. vite at kvinnelige IT-forskere arbeider mer med brukerrelaterte problemstillinger, og at de i mindre grad enn sine mannlige kollegaer er interessert i rent tekniske problemstillinger. Dette kan høres selvfølgelig ut (jfr. innledningen), men det som gjør det til interessant lesning er at vi også får forfatterens kriterier for funnene (ut fra begrepene som er introdusert), og får følge hennes resonnement. Mer vil jeg ikke røpe om hva som ble funnet og hvordan, i stedet vil jeg anbefale at boka blir lest!

Avslutningsvis drøftes hvorvidt familien sees som et problem eller ressurs for forskerkarrieren. Uten familie hadde mange mannlige og kvinnelige IT-forskere arbeidet mer, men spesielt kvinnene framhevet at de også lærte å prioritere og skjære gjennom ved å måtte begrense tiden til forskning. Ikke overraskende slår det sterkere ut for kvinnelige forskere å ha familie og små barn, og mange uttrykte usikkerhet omkring det å være borte fra jobben i forbindelse med fødsel og småbarnsstell. Noen menn framhevet det positive ved familien som et sted hvor de kunne hvile ut og regenerere seg selv etter en hektisk arbeidsdag. Dette står uten kommentarer fra forfatterens side. Det sier vel en del om forskjellen på mannlige og kvinnelige forskere – få eller ingen (dobbeltarbeidende) kvinner opplever familien som et *hvilested*!

Naturvitere kan få et metodisk problem: Forfatteren presenterer en antagelse fundert på vitenskapssosiologisk teori (noe slikt som «sosialt kjønn kan gjenfinnes i IT-forskning»), og gir kriterier for hvordan denne kan undersøkes kvalitativt. Å da finne data i overensstemmelse med antagelsen er et relativt svakt funn. Såvidt jeg har skjönt, er dette vanlig framgangsmåte innen kvalitativ sosiologi (og kanskje noe naturvitere gjør oftere enn man tror?).

Altså, det var få overraskelser å få ved gjennomlesning av bokas empiriske del, nettopp derfor er det så deilig å få satt ord og begreper på hva som lenge har vært antagelser basert på «troing» og «synsing»! Dessverre manglet vedlegget med intervjuguiden i mitt eksemplar. Enkelte figurer (2.1, 2.2, 2.5) var vanskelig å forstå; hva betyr piler, stiplede linjer og bokser? (Figuren med analysemodellen 8.1 (=3.1) var lettere å forstå når den ble gjentatt i oppsummeringen til slutt.) Under avsnittet om arbeidsmåtene er ulike for de to kjønn, savnet jeg en drøfting av graden av, eller ønsket om, samarbeid er forskjellig kjønnene i mellom. Boka virker gjennomarbeidet og grundig, og er etter forholdene lettlest. For en som ikke er vant til å lese sosiologiske tekster, vil nok enkelte partier kreve litt innsats – som nok vil være verdt bryet!

Vilkår og verdier. Om kvinner og menn i informasjonsteknologisk orientert forskning,

Elisabeth Piene, Hovedoppgave, Senter for teknologi og samfunn, Universitetet i Trondheim, 1988.

«Det lønner seg (også) i fiskeindustrien»

ved Rannveig Dahle

Forebyggende arbeid er blitt et honnørord i dagens helsevesen. Resonnementet er enkelt: Det er både billigere og bedre å forebygge enn å reparere oppståtte skader. En tenker seg derfor at forebygging automatisk vil gi betydelige helsegevinster. Forebyggende fysioterapi i arbeidslivet er særlig rettet mot å redusere belastningslidelser. Dette kan gjøres individuelt eller i form av kollektive tiltak. Fysioterapeut Astrid Sandaa har rettet søkelyset mot de helseproblemer hun møter blant kuttere og pakkere i fiskefiletindustrien. Dette er hovedsakelig kvinnearbeid. Fravær skyldes i stor grad belastningslidelser, stress/nervøsitet og utslitthet. Hun stiller spørsmål om hvordan omfanget av slike lidelser kan reduseres, og har et optimistisk syn på mulighetene. Gjennom en velskrevet og lett tilgjengelig rapport får vi en god oversikt over feltet.

I rapporten nærmer hun seg dette spørsmålet på flere måter. Ved siden av å intervjuer særlig kvinner om deres arbeidssituasjon, undersøker hun deler av den forsknings- og fagforeningslitteraturen som finnes på området. For bedre å føle arbeidsbelastninger på egen kropp har hun selv gått inn i rollen som filetarbeider.

Hva er det hun finner? Hun viser for det

første at forskningen på området klart dokumenterer at ensidig arbeid med høyt tempo bidrar til belastningslidelser. Variasjon er derfor nødvendig. Arbeidet i filetindustrien organiseres på to forskjellige måter – én måte for kvinner og én måte for menn. Det er kvinnearbeidet som er mest ensidig og tempopreget. For det andre er det liten vilje i ledelsen til å vurdere miljøfaktorer som kan bidra til å bedre kvinnes situasjon. Det som skjer rundt i bedriftene er at tilgjengelig kunnskap om sammenhenger ikke utnyttes – kvinnes problem *individualiseres*. Deres arbeidskraft belønnes etter bruk og kast-prinsippet. Det viser seg at menn, enten de er arbeidskamerater eller sitter i ledelsen, er fullstendig klar over at mennene har de fleste fordelene. Likevel motsetter de seg en omorganisering som kan føre til bedre arbeidsforhold for kvinnene. Det mangler altså ikke på kunnskap, men på vilje til å omfordele godene.

Ut fra en innholdsanalyse av artikler i fagforeningsblader dokumenterer forfatteren at de fleste forskningsrapportene som siteres, er skrevet av menn. Videre at også i fagforeningsarbeidet legges den mannlige forståelsen til grunn for diskusjoner om tiltak. Kvinnekunnskapen, som også finnes, fordampes på en underlig måte – den mar-

ginaliseres. Mye tyder på at den virker lite interessant – eller relevant – for fagforeningsledere som sitter med makt til å definere politiske strategier.

Jeg synes det er viktig at helsearbeidere problematiserer den sosiale virkeligheten de skal arbeide i. Det er nødvendig å stille spørsmål ved etablerte, og ofte forenklete medisinske sannheter, som tradisjonelt er individrettet. Likevel savner jeg noe i denne rapporten. Jeg hadde ønsket meg at A.S. hadde problematisert sin egen helsearbeiderrolle. Det var for eksempel lenge et yrkesetisk ideal at fysioterapeutene skulle være «nøytrale» – de skulle verken ta parti for arbeidstakere eller ledelse. Hvordan står dette idealet idag? Er det forandret, eller vurdert som helt urealistisk? Jeg har selv erfart det som et dilemma da jeg som fysioterapeut påtok meg oppdrag om forebygging i en helt annen type bedrift. Realiteten er i alle fall at fysioterapeuter går inn i et spenningsfelt av kryssende interesser. De må være seg dette bevisst. A.S. stiller spørsmål om hvorfor kunnskapen på området ikke utnyttes. Som praktisk helsearbeider stilles hun overfor et krav om å handle i forhold til den virkeligheten hun arbeider innenfor. Når hun selv forstår kvinnenes belastningslidelser, ikke som et individuelt, men som et organisatorisk, økonomisk og politisk problem, hvordan håndterer hun da situasjonen? Med sin innsikt kan hun som fysioterapeut vanskelig akseptere systemets vegring mot å endre kvinners arbeidsbetingelser, og innenfor gitte rammer gjøre det beste ut av situasjonen. Hvordan kan hun da opptre som de svakestes talerør i et system som kynisk forkaster utslitte kvinner?

Derfor vil jeg utfordre A.S. til å gå videre med en problematisering av egne erfaringer og opplevde dilemmaer. For å utvikle en bedre behandlingspraksis, trengs en kritisk refleksjon fra nettopp fysioterapeuter som har evne til å se, hente inn relevant

Foto: Victor Dimola, Samfoto

kunnskap fra flere fagfelt, og kan systematisere denne kunnskapen i forhold til egen praksis. Som bevisst kvinnelig helsearbeider avviser A.S. kjønnsnøytrale forestillinger om like behandlingstiltak for kvinner og menn, ikke minst når selve arbeidssituasjonen viser seg å være grunnleggende forskjellig. Kvinneforskere ser ofte andre ting og gir fenomenene en annen fortolkning enn mannlige forskere. Her ser jeg et felles interessegrunnlag blant kvinneforskere og kvinnelige helsearbeidere.

Astrid Sandaa:

Det lønner seg (også) i fiskeindustrien

Hovedoppgave, forebyggende fysioterapi/ergonomi.

NFF-faggruppe for ergonomi og bedriftsfysioterapi

Fysioterapihøgskolen i Oslo, 1988

Kvinnor, alkohol och behandling

En nordisk antologi

ved Brit Haver

Det finnes lite litteratur om kvinners bruk av alkohol i nordisk språkdrakt. Da Nordiska Nämnden för Alkohol- och Drogforskning (NAD) i 1986 utgav denne artikelsamlingen representerte den en nyvinning og et lenge følt savn blant behandlere og forskere. Desto mer gledelig er det at boken i år er kommet ut på engelsk – og følgelig har fått en langt større leserkrets.

Boken baserer seg på artikler skrevet av kvinner med ulik profesjonell bakgrunn: sosiologi, psykologi, pedagogikk og medisin. Alle har vært opptatt av ulike aspekter av kvinners forhold til alkohol. I innledningskapitlet tar Annika Snare for seg kontrollbetingelsene for kvinners alkoholbruk. Selv om kvinners bruk av alkohol har vært økende de siste tiår, er det fortsatt betydelige forskjeller mellom menns og kvinners drikkemønstre. Det er altså ikke sant at kvinner er begynt å drikke som menn. Snarere kan man undres hvorfor kvinner holder på sitt «feminine» drikkemønster til tross for alle endringer i kvinnerollen de siste generasjoner. Hun henviser i denne forbindelse til kriminologen Cecilie Høigård som hevder at disse endringer nærmest har karakter av krusninger på overflaten som ikke berører de grunnleggende aspekter

ved kvinnerollen: meget tidlig inngår det i pikens sosialisering en orientering mot å ivareta andre. Piken oppdras i større grad enn gutter til å utvikle «indre barrierer» eller psykologiske sperrer mot avvikende atferd. Selv i miljøer av asosial ungdom kan det påvises at jentene har sterkere bånd til samfunnet og dets normer og lar seg styre av sine relasjoner til andre.

Alkoholbruk for kvinner er syndig og upassende

De historiske forutsetninger for kvinners og menns ulike forhold til alkohol er behandlet av Karen Salmose: Kvinners alkoholproblem har først og fremst vært knyttet til deres menns drikkeri. I vår kultur har det vært satt likhetstegn mellom kvinners alkoholbruk og seksuell løsslupenhet: «Drukken kvinne er som en ulåst kiste» (Grubb 1665). Sagt på en annen måte kan de strenge normer for kvinners alkoholbruk forstås som menns forsøk på å kontrollere kvinners seksualitet. På den annen side er vår historie ikke uten beretninger om kvinners bruk og misbruk av alkohol: den norske sosiologen Eilert Sundt beskrev

i midten av forrige århundre barselskvinnes bruk av alkohol: opptil 2-4 liter brennevin og 16 liter øl måtte gjerne til for å utholde etterveene!

Det nye «feminine» drikkemønster

Margaretha Järvinen og Hildegunnur Olafsdottir behandler den moderne kvinnes drikkemønster belyst ved en nordisk spørreskjemaundersøkelse. Gjennomsnittlig årskonsum for kvinner har økt i alle de nordiske land samtidig som langt færre kvinner velger totalavhold. Kvinnene oppgir gjerne å drikke 2-3 glass vin eller brennevin et par ganger i måneden. De bruker også i en viss utstrekning øl. Dette drikkemønster er vanlig utbredt særlig i årsklassene 30-49 år og er mer vanlig blant yrkesarbeidende enn husmødre. Beruselse er derimot fortsatt sjelden blant kvinner sammenlignet med menn.

Kvinner som drikker for meget

De siste artikler tar for seg den kvinnelige misbruker og diskuterer hvorvidt kvinnen som drikker for meget er mer avvikende og

«syk» enn en tilsvarende mann. Behandlingsaspektet blir ivaretatt av Fanny Duckert. Hun drøfter blant annet de problemer som oppstår når en liten gruppe av kvinner behandles i institusjoner som er innrettet for å dekke mannlige misbrukeres behov. Hun understreker betydningen av å behandle misbruksproblemet innenfor rammen av familieterapi: ofte har kvinnens partner også et alkoholproblem.

Boken er først og fremst beregnet på fagfolk som er opptatt av forskning omkring kvinners bruk og misbruk av alkohol. Den inneholder unike bidrag om kvinnefyll og edruelighet i historisk/sosiologisk perspektiv som bringer nordisk alkoholforskning – om og av kvinner – inn på verdensarenaen.

Margaretha Järvinen og Annika Snare
(red.)

Kvinnor, alkohol och behandling
NAD-publikation nr. 13-1986
Helsingfors

LITTERATUR-

KOMMENTARER

Familien i forandring

Artikkelsamlingen bygger på en forelesningsrekke holdt ved SAMKVIND, Center for kvindeforskning og -undervisning, høsten 1988. Hensikten med forelesningene var å belyse forskjellige fags arbeide med og tilnærming til *familien*. I flere av artiklene stilles det spørsmålsteget ved det bilde av familien som vanligvis blir betraktet som universelt. Hvordan stemmer dette bilde med virkeligheten i dag?

Karen Fog Olwig ser på familien ut fra en sosialantropologisk synsvinkel. Hun påpeker at det finnes lite kunnskap om hvordan danskene opplever sin familietilknytning, og at mye tyder på at folk i dag eksperimenterer med nye familieformer.

I artikkelen «Familien i tal» viser Rita Knudsen at det er stor forskjell på familien slik den beskrives i offisielle statistikker og hva vi til daglig betegner som en familie. Forskjellige former for familiestatistikk gjennomgås med hensyn til grunnlag og begrensninger.

Kirsten Thomsens artikkel «Familiens Politikk» gjennomgår forskjellige politiske tenkeres syn på familien gjennom tidene, fra Platon til nyere feministiske teorier.

Mary McIntosh' forelesning «Racism, Ethnicity and the Politics of the Family», er referert av Kirsten Thomsen. I forelesningen ble det blant annet framhevet at teorier om hvite familiers utvikling og forandring ikke passer i forhold til asiatiske og svarte familier i England. McIntosh understreket også problemet med at stadig flere mennesker lever utenfor den tradisjonelle kjernefamilien, samtidig med at engelsk familiepolitikk er innrettet på kjernefamilien. (Referatet fra forelesningen bygger delvis på artikkelen til Barret, Michelle & Mary McIntosh: Ethnocentrism and Socialist-Feminist Theory. *Feminist Review* No. 28, June 1985.)

Søren Carlsen behandler i sin artikkel mannens rolle i familien, ut fra et historisk perspektiv og ut fra «mandighetsnitytologiens» påvirkning av menns muligheter for deltakelse i familielivet.

Ungdomsforskeren Kirsten Drotner sier i sin artikkel at ungdom er totalt fraværende i det meste av dagens familieforskning. Hun påpeker at spesielt jenter er i ferd med å utvikle nye samværsformer og at de har større muligheter for selvbestemmelse enn tidligere generasjoner.

Familien i et juridisk perspektiv blir behandlet i Kirsten Ketschers artikkel «Familierechten i oppløsning».

Familien under forandring

SAMKVIND

Skriftserie nr. 2

Det Samfundsvidenskabelige Fakultet

Københavns Universitet

Store Kannikerstræde 11

DK-1169 København K

Kvinner hjelper kvinner

En evaluering av krisesentrene

Dette er den andre rapporten fra prosjektet «Krisesenteret – i skjæringspunktet mellom veldedighet og offentlig omsorg». Den første rapporten ble utgitt i 1987 under tittelen «Vennetjeneste eller offentlig tiltak?» (NIBR-rapport 1987:10). Forsker Wenche Jonassen ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har gjennomført evalueringen som er finansiert av Sosialdepartementet.

Forfatteren konstaterer at krisesentrene er det viktigste sosialpolitiske tiltaket som er etablert for kvinner det siste tiåret. Som bakgrunn for evalueringen er det foretatt en «intensiv studie» av seks sentre med ulik organisasjons- og driftsstruktur; brukere, krisesentergrupper, daglige ledere, sosialkuratorer og folkevalgte er intervjuet.

Av rapporten framgår det at de ressursene som blir stilt til rådighet for de ulike krisesentrene varierer. Ved enkelte sentre arbeider medlemmene gratis, andre steder gis det lønn for arbeidet. Det er et ønske blant de som arbeider på sentrene at arbeidet blir lønnet. Sentre som er formelle samarbeidsorgan med kommunene, har bedre økonomi enn andre sentre – og det skapes større forståelse for arbeidet på denne måten. Flere sentre er imidlertid truet av nedleggelse pga. lavere bevilgninger og fordi medarbeiderne ikke i samme grad som tidligere er villige til å jobbe gratis.

Når det gjelder krisesentrenes betydning for brukerne, gir et flertall av disse uttrykk for at hjelpen har hatt en positiv betydning for dem. For barn på krisesentrene er situasjonen mindre gunstig. Aktivitetstilbud og avlastning for mødrene savnes. Sentre med egen barnearbeider hadde gode erfaringer med dette.

Mange brukere gir i intervjuene uttrykk for at de har negative erfaringer med ordningen med frivillige medarbeidere. De synes det blir for mange å forholde seg til, samtidig som noen var dårlig egnet for arbeidet.

Forslag fra brukerne når det gjelder forbedringer av sentrene var blant annet flere tilbud til barn, omlegging av ordningen med frivillige vakter og mer informasjon om krisesentrenes virksomhet.

Krisesentrene fungerer både som hjelpe-tiltak og kvinnepolitisk bevegelse. Over tid har de kvinnepolitiske sidene ved arbeidet kommet mer i bakgrunnen og flere kvinner er med i bevegelsen ut fra ønske om å gjøre en humanistisk innsats for kvinner.

Sentrenes formelle struktur har utviklet seg fra en flat organisasjonsstruktur til en mer hierarkisk. Dette for å sikre virksomheten økonomisk og få klarere ansvarsforhold. Det er nødvendig at krisesentrene nå gis et økonomisk grunnlag som gjør det

mulig å forbedre virksomheten slik brukerne ønsker og å utvikle organisasjonen.

Forfatteren påpeker at det framtidige innholdet i krisesentrenes hjelptilbud er svært viktig både for brukerne og for samfunnet. Det vil være behov for krisesentrene lenge ennå...

Wenche Jonassen:

Kvinner hjelper kvinner

En evaluering av krisesentrene

NIBR-rapport 1989:4

Seksuelle overgrep og omsorgssvikt

Prosjekt «Seksuelle overgrep og omsorgssvikt» er en undersøkelse ved Nordbyhagen barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk som fikk støtte fra Sosialdepartementet i 1985. Undersøkelsen handler om 29 piker som alle har vært utsatt for seksuelle overgrep, deres familier og den hjelp og behandling som har vært iverksatt, og om samarbeidet mellom Nordbyhagen BUP og sosialkontorene.

Karin Haarberg Aas:

Seksuelle overgrep og omsorgssvikt

Nordbyhagen barne- og

ungdomspsykiatriske poliklinikk

Nordbyhagav. 36

1474 Nordbyhagen

Women Analyze Women

Boka inneholder intervjuer med 19 kvinnelige psykoanalytikere i England, Frankrike og Amerika. Kvinnene er blant de fremste utfordrerne av den tradisjonelle psykoanalysens grunnleggende prinsipper.

Intervjuene er personlige, livlige og provoserende og skjærer igjennom teoretiske og nasjonale barrierer. Samtalene spenner over emner som feminisme, seksualitet, kjønnsforskjeller og psykoanalysens plass i den feministiske debatt.

Elaine Hoffmann Baruch and Lucienne J. Serrano:

Women analyze Women in France, England and The United States.

Harvester Wheatsheaf

66 Wood Lane End

Hemel Hemstead

Hertfordshire HP2 4RG

Politisk og seksuell likestilling

Boka ser kritisk på de tjue årene som har gått siden kvinnebevegelsens andre bølge startet. Den ser på hvordan feminismen har virket på kvinners og menns liv. I de to ti-årene har det skjedd store sosioøkonomiske endringer med betydning for forholdet mellom kjønnene i arbeidslivet og hjemme.

Boka analyserer kvinners økonomiske, sosiale og politiske posisjon i vestlige demokratier og stiller spørsmål om hvorfor noen samfunn har utviklet seg raskere enn andre.

Fire perspektiver lager den teoretiske rammen for boka. Liberal teoris vektlegging av gradvis sosialisering, det sosialistiske perspektivs grunntese om samfunnets rolle, det radikale perspektivs fokusering på behovet for atskilt utvikling av de to kjønn, og konservativ teori som legger vekt på biologiske og kulturelle føringer.

Bokas forfatter vurderer de fire teoriene

i lys av erfaringer fra en del vestlige land med samme politiske og økonomiske system.

Pippa Norris:

Politics and Sexual Equality.

The Comparative Position of Women in Western Democracies.

Wheatsheaf Book Ltd.

16 Ship Street, Brighton

Sussex BN1 1AD

Kvinneperspektiv på kulturminnevern

I desember 1988 avholdt Riksantikvaren et seminar om kvinneperspektivet i kulturminnevernet. Bakgrunnen for seminaret er at det er opprettet egne poster for kvinnekultur på Riksantikvarens budsjett.

Formålet med seminaret var:

- å innhente kommentarer og forslag til hvordan budsjettmidlene kan benyttes på en måte som ivaretar de politiske intensjonene bak opprettelsen av de nevnte budsjettposter
- å diskutere hvordan man kan utnytte de muligheter som bevilgningene byr på til å løse bevaringsoppgaver det ellers ikke er rom for over andre budsjettposter
- å finne frem til nye tiltak og sette disse i sammenheng med den nye vernepolitikken
- å bygge opp en argumentasjon for utvidelse av budsjettposten «kvinnekultur».

Seminaret var holdt i debatts form. En rapport sammenfatter de viktigste problemstillinger og forslag som fremkom i debatten.

Kvinneperspektivet i kulturminnevernet

Seminar, Isegran, 30.11.-1.12.88

Riksantikvaren

Dagliglivets miljøproblemer

På grunnlag av en rekke innlegg som ble holdt på et seminar med tittelen *Dagliglivets miljøproblemer*, høsten 1988, er det laget en artikkelsamling. Seminaret var et felles arrangement mellom Kvinneuniversitetet og Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo.

Hensikten med seminaret var å legge et grunnlag for å arbeide videre med miljøfaglige problemstillinger i et kvinneperspektiv. Forelesere som kunne hjelpe til med å skaffe oversikt over viktige problemstillinger, hva slags forskning som er gjort, hvem som har arbeidet med den og hva eventuelle kvinneperspektiv består eller kan bestå i var invitert som foredragsholdere.

Artiklene spenner vidt fra arkitektur til transport og fra ernæring og matproduksjon til strålingsskader.

Dagliglivets miljøproblemer

Rapport fra en seminarrekke

Arbeidsnotat 1/89

Senter for kvinneforskning

Universitetet i Oslo

Sekreteraren bakom allt

Det yrke som har flest utövare i Sverige idag är sekreterarens. Kvinnor som arbetar som sekreterare hävdar dock att det finns lika många specialiteter inom deras yrke som t.ex. på det mansdominerade dataområdet. Men för att en korrekt arbetsvärdering ska vara möjlig måste sekreterarens arbetsuppgifter bli synliga och inte döljas bakom beteckningen allmänna kontorsgöromål.

Sekreteraren bakom allt beskriver ett sätt att arbeta för att synliggöra kvinnors arbetsoppgifter og ge ett kvinnodominert yrke högre status.

Ulla Hoffman:

Sekreteraren bakom allt.

En väg till synliggörande

Arbetslivscentrum

Stockholm 1989

Kvinnelige leger, diplomingeniører og jurister

Boka tar for seg kvinner i tre mannsdominerte yrker i Finland – leger, jurister og diplomingeniører. Den er skrevet av fire kvinnelige sosiologer, Veronica Hertzberg, Elianne Riska, Harriet Silius og Katarina Wegar, og behandler viktige sosiologiske emner som eksperters og ekspertkunnskapens rolle i samfunnet og profesjonenes utvikling og sosiale forandring.

Boka gir eksempler på ulike sosiologiske metoder. Den er satt sammen av fire artikler – en om hver av de tre profesjonene, i den fjerde analyseres likheter og ulikheter mellom de tre yrkesgruppene og resultatet av tre undersøkelser sammenfattes.

Harriet Silius (red.):

Kvinnor i mansdominerade yrken.

Läkare, ingenjörer och jurister.

Publikasjon nr. 5

Institutet för kvinnoforskning

Åbo Akademi, Åbo, Finland

Ingeniørutdanning og kjønn

Annette Kolmos har gjennom en intervju- og spørreskjemaundersøkelse sett nærmere på «kvinnesynsvinkler i de teknisk-naturvitenskapelige utdanninger».

Hennes undersøkelse gjør opp med en rekke myter om kvinnelige og mannlige ingeniørstudenter. Det viser seg blant annet:

- at kvinnelige og mannlige ingeniørstudenter ikke atskiller seg i holdninger til kjønnets betydning og til studiet. Likevel velger kvinner og menn forskjellige overbyggningsstudier. Dette danner nye kjønnsarbeidsdelinger
- at mange kvinnelige og mannlige ingeniørstudenter ønsker både et teknisk og et samfunnsmessig innhold i studiene. Disse ønskene skaper dilemmaer for kvinnene fordi de samtidig møter myter om hva kvinner og menn er gode til
- at kvinner anvender en rekke forskjellige strategier i studiene. Ytterpunktene i disse strategiene er enten å akseptere eller å protestere i forhold til f.eks. den sosiale tone og studiets innhold.

Hun finner også at det internt i studiet finnes myter om kjønnene.

Anette Kolmos:

Køn og viden i ingeniørutdannelsen

Institut for Samfundsudvikling og

Planlægging

Ålborg Universitetscenter

Postboks 159

9100 Ålborg

Jenters utdanning – enveisbillett ut av utkantene?

Dette er en foreløpig rapport fra et prosjekt om kvinner, utdanning og flytting fra distriktene. Prosjektet vil fortsette fram til oktober 1990.

Agnete Wiborg har intervjuet 40 jenter i videregående skole i en kystkommune i Nordland. Jentene hun har snakket med går på studieretning for Allmennfag og Handels- og Kontorfag. I denne sammenheng ønsker hun å se hva som påvirker jenters valg av utdanning utover videregående skole. Hvilke utdannelse de tenker på, hvorfor akkurat disse utdannelsene og hva disse planene kan bety for senere valg av bosted.

I hennes intervjumateriale kommer det blant annet fram at rådgivere og foreldre står overfor et dilemma når de råder jentene til å velge videre utdanning. Erfaring viser at få av jentene velger å flytte tilbake etter endt utdanning.

Den andre delen av rapporten er refleksjoner omkring debatten om befolkningsutvikling i distriktene, særlig med fokus på de unges rolle i denne sammenheng.

Agnete Wiberg:

Jenters utdanning – enveisbillett ut av utkantene? En undersøkelse av elever ved en videregående skole i Nordland

Notat nr. 1/89

Arbeidsforskningsinstituttet, avd. Bodø

GRATIS
i
1 måned

INNSYN OG OVERSYN

Treng du ei avis som gir deg meir enn
overskrifter? Prøv Dag og Tid — kritisk og
uavhengig vekeavis med vekt på:

- Dokumentar- og bakgrunnsstoff
- Humor og gravalvor
- Bøker, musikk og teater
- Politikk og debatt

Ting avisa for eit år eller eit halvår og du får avisa
gratis i ein måned i tillegg.

Abonnementet gjeld til det blir oppsagt.

Til Dag og Tid,
Karl Johansgt. 13,
0154 Oslo 1
Eller ring tlf.:
02-11 14 55

JA eg/vi tingar Dag og Tid

☐ ½ år for kr. 387,- + 1 måned gratis

☐ ½ år for kr. 199,- + 1 måned gratis

Namn:

Adr.:

MØTER, SEMINARER

KONFERANSER

International Federation for Research in Women's history

The International Federation for Research in Women's history, /La Fédération Internationale pour la Recherche de l'Histoire des Femmes har holdt sin første konferanse i Bellagio, Italia, 3.-7. juli 1989. Det deltok representanter fra 20 av de 22 nasjonale komiteer, fra land fordelt over alle kontinenter. Støtte fra The Rockefeller Foundation gjorde det mulig å realisere konferansen.

På møtet ble det lagt fram rapporter om utviklingen av fagfeltet som viste stor aktivitet gjennom de siste 10-15 årene. Det var likevel variasjoner i hvordan kvinnehistorisk forskning ble mottatt og integrert i eksisterende vitenskapelige miljø, spennende fra omfattende aksept i land som USA til klar neglisjering i land som Japan. For Kina gjorde særlige problemer seg gjeldende. Kvinnehistorisk forskning tok der stort sett kun opp forskning utenfor

Kinas egne grenser. Den kinesiske representant var forhindret fra å møte.

Foredrag om teoretisk og begrepsmessig videreutvikling av kvinnehistorisk forskning ga anledning til inspirerende diskusjoner og belyste den ujevne utviklingen på dette feltet. Mens noen land ennå var mest opptatt av å forske fram «skjult» historie, var andre i ferd med ut fra kvinnehistoriske forskningsresultater å påvise betydningen av kjønn i alle historiske sammenhenger og drøfte konsekvensene dette får for teorier og begreper i historieforskningen generelt. En publikasjonskomite fikk i oppdrag å arbeide med publisering av de viktigste foredragene.

Fortsatt internasjonalt faglig samarbeid ble planlagt. Programkomiteen avsluttet utformingen av programmet for 1 1/2 dags sesjon med temaet «Endring i kvinners livssyklus i et sosioøkonomisk og politisk perspektiv» i forbindelse med verdenshistorisk konferansen i Madrid i august/september 1990. De beste av innkomne 86 forslag til foredrag ble valgt ut og gruppert i tema-grupper som grunnlag for tematiske rap-

porter. Lederen av komiteen for lokale arrangementer rapporterte om enorm forhåndsinteresse blant kvinner i Spania, langt utover faghistorikernes rekke.

En konferansekomite fikk i oppdrag å arbeide videre med tema, tid og sted for framtidige konferanser, og en rekke organisatoriske spørsmål ble avklart og forberedt til generalforsamlingen som skal holdes i Madrid i 1990.

Dette var første gang representanter for de nasjonale komiteer av IFRWH – FIRFH møttes. Den begeistring og samarbeidsevne som kvinner med svært ulik kulturell og politisk bakgrunn la for dagen var en sterk inspirasjon for det videre faglige samarbeid på tvers av kulturer og landegrenser.

Ida Blom

Sjølstyre for urbefolkninger i Norge og Nicaragua

I begynnelsen av september avholdt Finnmark DH i samarbeid med Latin-Amerikagrappa i Alta, Nordisk Samisk Institutt, Norsk Sameråd og Norske Samers Riksforbund et seminar om urbefolkninger i Nicaragua og Norge. Ulike temaer knyttet til utvikling av sjølstyre, urbefolkningenes situasjon i et historisk perspektiv, dagligliv og lokalsamfunn i etnisk sammensatte områder, kvinner og menn mellom to kulturer, den politiske organiseringen av sjølstyre og den fjerde verden – organisering og menneskerettigheter – sto på programmet.

KOMMER

Grunnlagsproblemer i kvinneforskning

Konferanse om grunnleggende kvinneforskning i humaniora og samfunnsvitenskap.
Geilo 3.-6. desember 1989.

Konferansen markerer at NAVF i år starter opp forskningsprogram om grunnleggende kvinneforskning innen humaniora og samfunnsvitenskap.

Foredrag av *Maria Mies*, Fachhochschule Köln, *Nel Noddings*, School of education, Stanford, pluss nordiske innledere.

Diskusjon. Gruppearbeid.

Konferansen vil få ca. 60 deltakere. Utgifter til reise og opphold dekkes av arrangør.

Påmelding innen 1. november til:

NAVF, RSF/RHF, Sandakerv. 99, 0483 Oslo 4.

Nærmere opplysninger kan fås hos fagkonsulent Ingeborg Kongslie, Rådet for humanistisk forskning eller konsulent Ragnar Lie, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF, tlf. (02) 15 70 12.

European Forum of Socialist Feminists

Fifth Annual Conference
Gothenburg, 24.-26. november 1989

European Forum of Socialist Feminists has met now since 1985 in different cities and countries; in Copenhagen, Hamburg and Manchester. The initiative came from individual feminists, and the Forum now functions as a network of women which is growing every year. It draws on a wide spectrum of political interest, including women inside and outside of political parties, within and without organisations and state structures. There is no permanent committee or secretariat, women in different countries take up the conference planning year by year.

Conference program: The 1989 Forum is going to be held in the Women's School in central Gothenburg. The proposed title for the conference is:

Women in Changing Economies – Feminist Perspectives and Strategies

There are also proposals for working themes flowing from that title:

- Women's work in the restructuring of the economy; - housework, - unpaid work outside of the house, - women's paid work
- Capitalist restructuring strategies in relation to women; new technology, new forms of work, new divisions; the meaning and effects of it for lives and resistance of immigrants and other women workers; what do changes in these forms of work mean, in terms of divisions between women (class, ethnic differences etc)
- What do feminist visions about organisation of work look like, and what kind of / which strategies can we adopt to change the situation; how do women organise and struggle around the different forms of work.

More information from:

Liv Mjelde, Stensrudlia 1, 1294 Oslo 12.
Tlf. (02) 61 56 75.

The Caring Society in a Threatened Economy

Salzburg 11.-15. juli 1990

Konferansen innkaller papers og forslag til workshop-programmer innen følgende emner:

- grenser for internasjonal velferd - manglende evne til finansiering
- regjeringens ansvar
- den enkeltes ansvar
- samfunnets ansvar

Ytterligere opplysninger kan fås hos Institute for Study in Salzburg, Johannes Filzerstrasse 26, a - 5020 Salzburg, Østerrike.

Women in the Labour Force,

Comparative Studies on Labour Market and Organisation of Work

1850-1940: Tenth International Economic History Congress
Belgia 19.-24. august 1990

Konferansen er under planlegging og p.t. innkalles papers om «the labour market» og «organisation of work».

Ytterligere opplysninger kan fås hos Kvinno, Nyhavn 22, 1051 København K.
Tlf.: 33-13 50 88.

Crossing Boundaries in Feminist History

Douglass College, Rutgers, USA
7.-10. juni 1990

Arrangørgruppen av den 8. Berkshire Conference innkaller papers som behandler emnene:

- relasjonen mellom kvinners historie og deres sosiale og politiske praksis
- anvendelse av historisk metode i forhold til andre kvinnestudie-disipliner
- anvendelse av sammenlignende studier i forhold til nasjonale, kulturelle, rasemessige og etniske problemstillinger.

Flere opplysninger fås ved henvendelse til Jane Caplan, Department of History, Bryn Mawr College, Bryn Mawr, PA 19010, USA.

Feminisme mot fundamentalisme

«Av-sløring» av bevisstheten

Besøk hos Nawal El Sadawi i den arabiske kvinnesolidaritetsorganisasjonen *The Arab Women's Solidarity Association (AWSA)*.

Sentralt plassert i sentrum av Cairo finner vi lokalene til Arabiske kvinners solidaritetsorganisasjon. Organisasjonen ble opprettet i 1982 og har idag over 1000 medlemmer; for det meste kvinner fra arabiske land. Men organisasjonen er også åpen for «sympatiserende» menn og kvinner i andre verdensdeler.

Organisasjonen er ledet av Nawal El Sadawi, velkjent her hjemme fra sine feministiske bøker og sine besøk i Norge. Hun deler sin tid likelig mellom organisasjonen og egen skriving.

Akkurat nå er hun i hovedstaden etter å ha vært ute i «landsbyen sin» med et nederlandsk filmteam for å forberede filmatiseringen av hennes roman «God dies by the Nile». Det er også ut til landsbyen hun søker når hun skriver på egne ting.

På landsbynivå blir hun også sterkere enn noe annet sted konfrontert med den intellektuelle feminists fremste dilemma: Hvordan nå ut til medsøstre som ikke kan lese og

heller ikke skrive. For det er nettopp på landsbygda i fattige land, og spesielt blant kvinner, at analfabetismen er størst.

Men verken Nawal eller hennes medsøstre kan vie all sin oppmerksomhet til å finne strategier for hvordan en kan nå kvinner for å forbedre deres situasjon i arabiske land. De må også aktivt arbeide for å trenge igjennom en annen form for analfabetisme, nemlig den manglende forståelse hos de menn som sitter med makten.

På Sadats liberale 70-tall mistet Nawal sin lederstilling i Sosial- og helsedepartementet, bøkene hennes ble forbudt og systematisk feministisk arbeid vanskeliggjort. Nawal selv ble fengslet sammen med mange andre intellektuelle. Dette var en periode hvor religionen fikk et oppsving. Stadig flere egyptiske kvinner begynte å dekke til hodene sine igjen – om enn ikke ansiktene – som i mange andre muslimske land.

Mubarak støtter ikke organisasjonen idag, men han hindrer heller ikke dens arbeid. Det gir håp, men fundamentalistiske tendenser har lenge vært på fremgang. Nawal mener imidlertid at det er tegn som tyder på at den muslimske fundamentalismen nå er noe på retur. Hvilken effekt Khomeinis utspill overfor Rushdie kan få på litt lang sikt er imidlertid ennå uklart.

Mottoet for den arabiske kvinnesolidaritetsorganisasjonen er: «The unveiling of the mind». Mottoet henspiller både på hvordan religionen har vært brukt til å undertrykke og «tilsløre» kvinner og på det bevisstgjøringsarbeid som er nødvendig for å oppnå reell likestilling. Sløret må bort, i dobbel betydning, og så må solidaritets- og nettverksarbeidet intensiveres.

Organisasjonens kamp for å bedre arabiske kvinners livskvalitet må nødvendigvis bli politisk, rettet både mot sionistisk og neo-kolonialistisk påvirkning og mot religiøs fundamentalisme og reaksjonære holdninger i de arabiske land.

Den ser sin egen kamp for å bedre arabiske kvinners rettigheter og gi dem mer frihet i sammenheng med de arabiske lands egen utvikling. Det er nødvendig å se helhetlig på utviklingen av kvinnespørsmålene og utviklingen av de arabiske land. Det er deres overbevisning at det vil gagne de arabiske lands utvikling at det blir slutt på kvinnekriminaliseringen, at kvinner deltar mer på alle plan og at det blir en større sosial rettferdighet både i familien og i samfunnet. De mener en reaksjonær holdning til kvinnespørsmål vil stå i motsetning til reell utvikling og fremgang. De kjemper for kvinner fordi de ser kvinner som den gruppen som i første rekke får lide når reaksjonære grupper bruker religionen for å få folkelig støtte til å gå tilbake til forgagne tiders ideer, verdier og tradisjoner. Det den aktuelle situasjon fordrer er derimot større åpenhet og toleranse og et mer demokratisk og progressivt syn på kvinner og deres rolle både innen familien og i samfunnet.

Organisasjonen arrangerte sin første store konferanse i september 1986. Den tok da opp de politiske, økonomiske og sosio-kulturelle utfordringene arabiske kvinner står overfor ved inngangen til et nytt årtusen. Strategier for å motvirke den reaksjonære bølge som igjen prøvde å tilsløre kvinners situasjon sto sentralt i debatten. Rap-

Nawal El Sadawi og Ingeborg Breines på restaurant i Cairo. Foto: Julie Breines Oredane

port fra konferansen er nettopp kommet på engelsk fra Zed-books, London. Tittelen på boka er: *Women of the Arab World – the Coming Challenge*. Redaktør er Nahid Toubia. Rapporten inneholder en rekke interessante foredrag og burde være av interesse for norske kvinneforskere, for de som er interessert i muslimske innvandrere av begge kjønn.

Organisasjonen har etablert eget forlag og tar foreløpig sikte på å utgi 3-4 publikasjoner i året. Neste publikasjon blir en rapport fra konferansen som *Contemporary Arab Thought and Women* arrangerte i november 1988 med 140 deltakere fra 17 land. De har dessuten startet et eget kvartalstidsskrift *Noon* som kom med sitt første nummer like før sommerferien. Nawal El Sadawi redigerer tidsskriftet.

Arabiske kvinners solidaritetsorganisasjon gjør et betydningsfullt arbeid. De fortjener vår solidaritet og vår støtte i deres arbeid mot fundamentalismen og mot ulike typer analfabetisme.

Ingeborg Breines

Kvinneforskningsmaraton i Tromsø

Foran fra venstre ser vi: Torunn Hamran, Marit Anne Hauan, Åse Hiorth Lervik, Dagrun Grønbech, Nora Lile, Gerd Bjørhovde, Kirsti Ytrehus, Maja-Lisa Løchen, Bente Martinussen.

Andre rekke fra venstre: Marianne Foss, Synnøve des Bouvrie, Marjatta Norman, Salla Taavetti, Hege Brækhus, Reidun Andreassen.

I tredje rekke fra venstre: Inger Torhild Gram, Halldis Valestrand, Michaela Aschan, Åshild Fredriksen, Gerd Stamsø Munch, Ingebjørg Hage, Birgitta Larsson.

I fjerde rekke fra venstre: Brynhild Mørkved, Elin Svenneby, Randi Rønning Balsvik, Asbjørg Fyhn, Unni Spæren, Anne Skancke, Sissel Hansen.

I femte rekke fra venstre: Anne-Karine Sandmo, Toril Swan, Eva Munk-Madsen, Ingvild Broch og Britt Mæhlum. (Foto: Stokmo)

Nettverk for kvinner i forskning ved Universitet i Tromsø mobiliserte til forskningsmaraton 1. juni i år. Nettverket ble opprettet høsten 1987 og arbeider både internt på universitetet som miljøskaper, og eksternt med å gjøre kvinnelige forskere og arbeidet deres synlig.

Hver deltaker holdt et popularisert foredrag på 15 minutter. Slik gikk det slag i slag i 12 timer. Temaene var mangfoldige og publikum strømmet til. Flere hundre personer var innom verdensteateret i løpet av dagen.

Nettverk for kvinner i fysikk

Ideen om å danne et nettverk for kvinner i fysikk ble tatt opp av Annik Magerholm Fet under årsmøtet i Norsk Fysisk Selskap (NFS) i juni 1988. NFS var villig til å hjelpe til med økonomi til porto og sekretærhjelp. Det ble dannet en foreløpig arbeidsgruppe som kom til å bestå av Annik Magerholm Fet, Åshild Fredriksen og Inga Stener Olsen.

Arbeidet startet med å samle inn navnelister over kvinnelige kandidater som hadde avlagt graden cand.real., cand.scient. eller siv.ing. i 1970 eller senere. Vi begrenset oss til denne tidsperioden både for å avgrense arbeidet med å finne oppdaterte adresser, og fordi vi antok at med unntak for Universitetet i Oslo, var nesten alle utdannet etter 1970. Dette viste seg å stemme. Før 1970 ble bare 5-6 kandidater utdannet ved UNIT/AVH og NTH. Universitetet i Tromsø var ikke startet opp ennå, og første kvinnelige fysiker i Bergen tok eksamen i 1972. Hvor mange det er fra Oslo før 1970, har vi ikke oversikt over ennå, men vi har etter hvert fått tak i noen navn herfra også. I alt fant vi at ca. 165 kvinner har tatt eksamen i fysikk etter 1970, over halvparten er sivilingeniører fra NTH (ca. 90). Figuren viser den totale kandidatfordeling av kvinner på NTH og universitetene etter 1970. (Her bør tilføyes at UiTø ikke utdannet kandidater før fra og med 1975.)

Deretter kom arbeidet med å finne oppdaterte adresser på alle. Med utgangspunkt i noen eldre og noen nyere adresser, bekjentskaper, telefonkatalog og Televerkets nummeropplysning kom vi langt. Vi mangler fremdeles adresser på 15-20 navn.

Etter en god del «fritidsforskning» kunne vi, i begynnelsen av april -89 sende ut brev til over 150 kvinnelige fysikere med tilbud om å registrere seg i nettverket. På registre-

ringsskjemaet ba vi om opplysninger om fordypning, navn på hoved-/diplomoppgave og hva slags arbeid de hadde hatt etter avlagt eksamen. Hittil har 59 av disse registrert seg. Det er en foreløpig svarprosent på over 38, noe vi er godt fornøyd med.

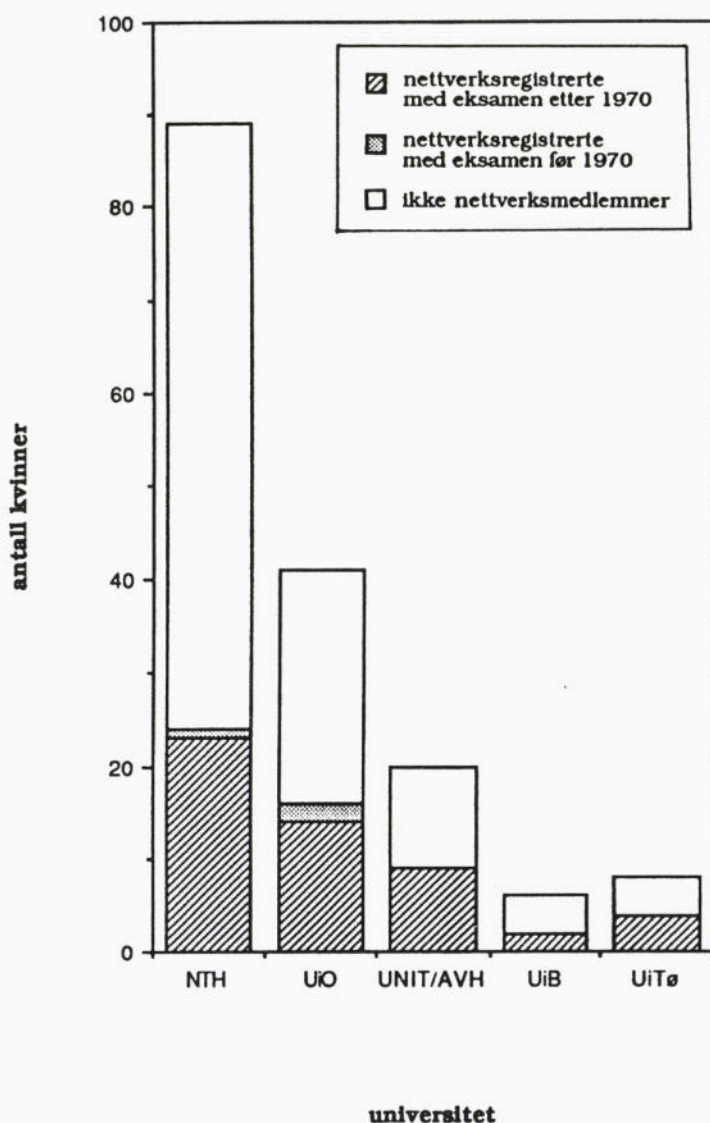
Vi presenterte noen resultater på Fysikermøtet i Bergen 19.-22. juni i sommer. Det viser seg at svært mange av de registrerte har tatt biofysikk (over 30%). Også innen fysikk vil vi kvinner gjerne ha litt kontakt med den levende natur. Økningen av kvinnelige kandidater (igjen nettverksregistrerte) har vært spesielt sterk i 80-årene. Vi vil prøve å få tak i de totale tallene også når det gjelder hovedfagsretninger og fordeling i tid, slik at vi får et mer helhetlig bilde. Blant de yrkesaktive har andelen av dem som går ut i skoleverket sunket for kandidater utdannet i 1980 og senere. Ser vi på gruppen med 10 års yrkeserfaring eller mer, er over 50% av årsverkene innenfor skoleverket, mot under 10% for gruppen med mindre enn 10 års yrkeserfaring. Svært få ferdigutdannede fysikere går idag til skoleverket.

Ganske mange av de nettverksregistrerte finnes innen forskning og utvikling. Her har andelen årsverk økt, spesielt innen instituttsektoren og i industriell forskning. Flere av disse kvinnene har også avlagt (minst 5) eller begynt på (minst 8) en dr.grad. Vi spurte imidlertid ikke om dette i registreringen. Tallene er derfor ikke sikre.

Under Fysikermøtet dannet vi Nettverket på mer formell basis. Den eksisterende arbeidsgruppen ble valgt til å sitte som styre i et år til. Det var også enighet om å fortsette å ha tilknytning til NFS som egen faggruppe med årsmelding til NFS. Det blir ikke stilt krav om medlemskap i NFS for å kunne registrere seg i Nettverket.

Vi ble også enige om at rekruttering må ses som det viktigste og mest konkrete formålet med nettverket. Vi kan f.eks. bruke

Kvinner m/hovedfag etter 1970

vår oversiktsliste med nettverksregistrerte til å fremme faglige kontakter og kontakter på tvers av yrkesgrensene. Dermed kan vi i større grad utnytte hverandre som faglige ressurspersoner, til foredrag, temadager i skolen og andre tiltak som kan øke jenters motivasjon til å velge naturvitenskap generelt og fysikk spesielt.

Nettverket kan også fungere som gjensidig støtte og inspirasjon. Spesielt på arbeidsplasser hvor en er enslig som kvinnelig fysiker tror vi det kan være godt å vite om andre i lignende situasjoner. Nettverket bør videre kunne brukes av medlemmene for å informere/få informasjon om møter, seminarer, ledige jobber o.l. Sist, men ikke

minst har det vært svært interessant å få oversikt over hva slags arbeid kvinnelige fysikere går ut i etter endt utdanning.

Til slutt vil vi gjerne takke Gerd Jarrett for bistand i arbeidet med adresselistene og Norsk Fysisk Selskap for velvilje og økonomisk støtte.

Åshild Fredriksen

De første kvinner i fysikk

Universitetet i Oslo:

Første embetseksamen:

Caroline Leegaard, 6/12-1916

«Om legemernes forhold ved den kritiske temperatur»

Første Dr.grad:

Dr. Philos. Ellen Hisdal, 2/6-1971

«Information in a photon beam»

Universitetet i Bergen:

Første hovedfag:

Laila Løseth, 20/10-1972

Kjernefysikk

Ingen Dr. grader

Universitetet i Trondheim:

Første hovedfag:

Eli Nygård Johnsen, 1969

Teoretisk kjernefysikk

Første Dr.grad:

Dr. philos. Berit Kjelstad, september 1987

Biofysikk

Universitetet i Tromsø:

Første hovedfag:

Monika Kristensen, 1975

Plasmafysikk

Første Dr.grad:

Dr. Scient. Ruth Esser, 16/12-1986

«Alfvén waves in the solar wind. Parameter study and application to observations.»

NTH:

Første siv.ing:

Brynhild Mestvedt, 1956

Biofysikk

Første Dr.grad:

Dr.ing. Ester Hasle, 26/2-1981

Optikk

Université des Femmes

L'Université des Femmes, begun in 1979, is a general service of permanent education recognised by the Ministry for the French Community in Belgium.

Following the example of Women's Studies established in North America and in most European countries, L'Université des Femmes strives to introduce the issue of gender relations in academic circles which ignore it most often.

L'Université des Femmes has carried out for some years now:

- research for the European Commission on «The sharing of responsibilities, in the professions, in the home, in society»
- an enquiry into the professional and home situations of women who have completed 3rd-level studies in «hard» sciences
- research into new reproductive technology
- a collection of oral accounts (life-stories) with a view to research on the history of women born before 1914
- research into mixed education and discrimination against young women in education
- research into individual social security rights
- research into women and the audio-visual world

Recently, L'Université des Femmes has organised study seminars on new reproductive technology, new modes of filiation, the history of women's struggles in 19th Century Belgium, the State, the family. The approach is multi-disciplined.

«Chronique Féministe» is a bi-monthly publication which:

- publishes the activities of L'Université des Femmes
- publishes leading articles and documents from a feminist perspective

- gives news of events and women's struggles weekly and monthly, here and elsewhere
- reacts to current events
- shows enthusiasm for women's achievements
- enquiries into the thoughts and work of women active in the political, trade union and social spheres
- reviews books and articles
- welcomes articles and reactions from readers - female and male.

*Université des Femmes
La Place Quetelet
1030 Bruxelles
Belgium*

USA - kvinner i naturvitenskap og teknologi

Siden 1970 har andelen kvinner med doktorgrad i naturvitenskap og teknologi i USA økt. I 1987 snudde utviklingen. The National Research Council for the National Science Foundation og The National Endowment of the Humanities har gjennom en undersøkelse forsøkt å finne noen av årsakene til tilbakegangen.

Undersøkelsen viser at kvinnelige forskere betales dårligere enn sine mannlige kolleger innen samme fagområde. Kvinner med doktorgrader i naturvitenskap og teknologi tjente 75-85 % av det menn gjorde i 1987. Deres begynnerlønn var lavere, og lønnsforskjellen økte med antall års praksis.

Mens kvinnes lønnsøkning stagnerte etter 25 års arbeid, fortsatte mennenes å øke.

En større andel av de mannlige forskerne innen naturvitenskap og teknologi hadde faste stillinger. Kvinnelige Ph.d.-ere har større problemer enn sine mannlige kolleger med å finne seg arbeid. Dette gjelder særlig i fulltidsstillinger.

En av seks forskere med doktorgrad innen naturvitenskap og teknologi i USA er i dag kvinner.

Kilde:
Betty Vetter
AAAS, USA

Rekruttering av kvinner til FNs industriorganisasjon (UNIDO)

United Nations Industrial Development Organization ønsker å rekruttere flere kvinner til sitt arbeid. NAVFs sekretariat for kvinneforskning vil i den forbindelse motta stillingskunngjøringer fra UNIDO. Mer informasjon om UNIDO og de ledige stillingene fås ved henvendelse til Sekretariatet.

Filosofi for planerare

Norplan, Stockholm, anordnar våren 1990 en kurs *Filosofi for planerare*.

Kursen rettar seg till både erfarna praktiker och forskarstuderande från hela Norden. Den passar både som komplement till annan planerarutbildning och som introduktion till NORDPLANs forskarutbildning.

Senaste ansökningsdag er 15. november 1989.

Nordiska institutet för samhällsplanering. Box 1658, S-11186 Stockholm.

Voice of Eritrean women

Tidsskriftet kommer ut fire ganger i året og er det offisielle organ for National Union of Eritrean Women (NUEWmn).

I vårutgaven, 1989, finner vi artikler om kvinner i Eritrea, deres utdanningsmuligheter, om eritreiske tradisjoner som undertrykker kvinner og om NUEWmn's aktiviteter.

NUEWmn har sine hovedkvarter i de frigitte områdene i Eritrea. Regionale kontorer finnes i Sudan, Syria, Vest-Tyskland og USA.

Korrespondanse til organisasjonen sendes NUEWmn, P.O. Box 631, New York, N.Y. 10025, USA.

Kontorplasser ved Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo 1990.

Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Oslo er et tverrfakultært tiltak som skal fremme kvinneforskning og øke rekrutteringen av kvinner til forskning. Det er opprettet for en prøveperiode fram til 31.12. 1990. I løpet av 1989 vil det bli avgjort hvorvidt Senteret skal bli permanent fra 1991.

Senteret disponerer lokaler i Ullevålsveien 105 og tilbyr kontorplasser for forskere og studenter som arbeider med kvinneforskning. Plass tildeles normalt etter skriftlig søknad for et halvt til to år ad gangen. Det hender imidlertid at vi på kort varsel får ledige kontorer for kortere tid. Har

du behov for et «fristed» noen uker, ring og spør om vi kan hjelpe.

Både forskere, forskerrekutter og hovedfagsstudenter ved og utenfor Universitetet i Oslo kan søke. Studentene må som regel dele kontor med en eller to andre, det er derfor en fordel å være en prosjektgruppe som søker plass sammen. Det er en forutsetning at de som tildeles plass skal ta del i virksomheten ved Senteret etter nærmere retningslinjer.

Senteret har nå ledige plasser fra 1. januar 1990. Søknadsfrist 15. november 1989.

Søknad med kortfattet prosjektbeskrivelse, faglig bakgrunn og ønsket tidsrom for tildeling av plass sendes til Senter for kvinneforskning v/daglig leder, postboks 1040 Blindern, 0315 Oslo 3.

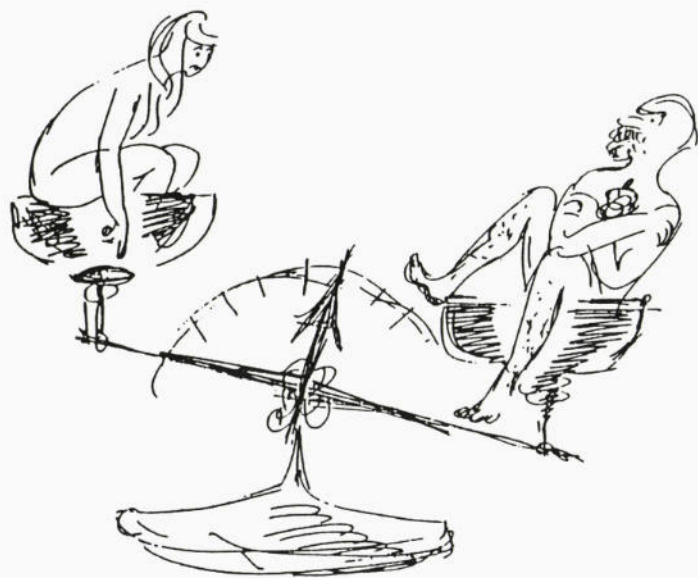
Ytterligere opplysninger fås ved henvendelse til daglig leder Fride Eeg-Henriksen tlf. (02) 45 43 70 eller 45 43 71.

Helga og Aasta Stenes Forskningsfond

Stipend for 1989

Årets stipend, kr 21.000,-, er delt likt mellom avdelingssykepleier *Toril Goksøyr*, for prosjektet «Verdien av strukturerte selvhjelpsgrupper for kvinner med spiseforstyrrelser», og cand.philol. *Sidsel Vøgt*, for bokprosjektet «Innføring i kvinnehistorie, 1650-1920».

Nytt om kvinneforskning gratulerer!

Tegning: Sverre Kalmar

Nytt fra likestillings- utvalgene

Handlingsplan for likestilling i NAVF

Utarbeidet av NAVFs likestillingsutvalg

NAVF har i nærmere 15 år arbeidet med å rekruttere kvinner til forskning. Likevel har forskningsrådet sett behovet for å arbeide mer systematisk på flere felter for å øke kvinneandelen. På NAVFs styremøte i mai 1989 ble det vedtatt å utarbeide en Handlingsplan for likestilling som omfatter hele NAVFs organisasjon. Før styrebehandling var Handlingsplanen ute til høring, blant annet ved universitetene.

Bakgrunnen for planen er at kvinneandelen i forskningsverdenen ikke er tilfredsstillende. Fra 1985 til 1988 økte kvinneandelen blant det vitenskapelige personalet ved universitetene i Norge fra 15,3 til 16,3%. En høyere kvinneandel blant forskerne er et spørsmål om rettferdighet og om å utnytte de ressurser kvinner har. Dette er imidlertid ikke de eneste grunnene til å øke kvinneandelen. Spesielt innenfor samfunnsvitenskap og humaniora drives kvinneforskning, en forskning som i mange tilfeller stiller andre problemer og ser andre sammenhenger enn det den tradisjonelle forskningen har gjort. Også innen medisin og delvis naturvitenskap og teknologi arbeides det med slike problemstillinger.

Kvinneforskning er et nødvendig korrektiv til den tradisjonelle forskningen, som stort sett har vært drevet av menn. Det er derfor behov for å iverksette tiltak for å styrke kvinneforskningen og å gi kvinneforskere bedre muligheter til å kvalifisere seg til toppstillinger ved universitetene.

Handlingsplan for likestilling i NAVF inneholder en rekke tiltak som skal bidra til å styrke kvinners posisjon i forskning. Av tiltakene kan vi nevne at jenter i videregående skole skal informeres om forskeryrket som mulig karrierevei. Dagens ordning med studentstipend til kvinner skal utvides innen fagområder der kvinneandelen i rekrutteringsstillinger er lav. Spesielle tiltak skal iverksettes under de åtte hovedinnsatsområdene i norsk forskning. På universitetene skal veilederne gjøres oppmerksomme på betydningen av å rekruttere kvinner til forskning. NAVF vil fortsette sin praksis med å favorisere kvinner ved tildeeling av forskningsmidler.

For at kvinner som allerede er ansatt i universitets- og høgskolesystemet, skal få bedre anledning til å kvalifisere seg til toppstillinger, blir fagrådene i NAVF bedt om å vurdere og opprette kvalifiseringsstipend for kvinner. NAVF vil også vurdere om og hvordan det er mulig å ta økonomisk ansvar for nyopprettede mellom- eller toppstillinger til kvinner for en tidsbegrenset periode. Fagrådene skal sette av reisemidler til kvinnelige forskere for at de skal kunne utvikle eller vedlikeholde nasjonale og internasjonale kontakter. Kvinner med omsorgsoppgaver vil bli prioritert med teknisk assistanse.

Det går fram av Handlingsplanen at NAVF fortsatt skal støtte kvinneforskningen, både ved at slike perspektiver skal vurderes og begrunnes ved utarbeiding av forskningsprogrammer innenfor NAVF, og ved fortsatt støtte til kvinneforskningsmiljøer ved universiteter og distriktshøgskoler.

Nytt i Handlingsplanen er at NAVF ser utbygging av barnehager som en del av Forskningsrådets ansvar. Barnehagespørsmålet var det enkeltpunktet som ble omtalt av flest høringsinstanser. Kanskje er det en indikasjon på at også andre nå ønsker å sette fart i barnehageutbyggingen?

Handlingsplanen kan fås ved henvendelse til Randi Isaksen i NAVF, tlf. (02) 15 70 12.

Handlingsplan for likestilling i NAVF
Oslo, juni 1989.

Universitetet i Oslo

Resultatene fra barnehagebehovsundersøkelsen er ennå ikke ferdig analysert og derfor ikke oversendt Universitetsdirektøren og Barnehagens råd. LUs medlemmer er forøvrig meget godt fornøyd med at organisering av en egen barnehage for universitetet nå er på dagsorden. Et notat om barnehagesaken fra en arbeidsgruppe er sendt LU for uttalelse.

LU er blitt bedt om å ta opp saken om bortfall av studentbarnehager. Imidlertid er LUs påvirkningsmulighet liten, den består i å be universitetets administrasjon om å henvende seg til rette vedkommende for å be dem sikre midler til driften av barnehagene.

Foreløpig forslag til aksjonsplan for likestilling ved Universitetet i Oslo 1989-91 ble delt ut på møte 5. april. Tiltakene er tilpasset punktene i handlingsplan for likestilling og omfatter tiltak som forskjellige instanser innenfor universitetet skal ha ansvar for. Planen tas opp til diskusjon på neste møte i LU.

Sekretæren i LU har analysert ansienniteten hos menn og kvinner i Likestillingsutvalgets materiale om tekniske stillinger fra 1987. Menn har gjennomgående noe lenger

ansiennitet enn kvinner i samme type stillinger. Dette endrer imidlertid ikke skjevfordelingen mellom menn og kvinner med hensyn til lønn totalt sett i disse stillingene. YS har beregnet «mannstillegget» for ansatte i Staten til 12,3 %.

Undersøkelsen bekrefter behovet for et aktivt stillingsstrukturarbeid innen universitetets enheter, samt å vurdere hvordan justerings- og normeringsforhandlinger kan påvirkes. Likestillingsutvalget kommer tilbake til saken i forbindelse med gjennomføring av aksjonsplanen for likestilling.

Møre og Romsdal distriktshøgskole, Molde

Det ble 26. april i år arrangert et seminar om kvinners og menns utdannings- og

yrkesvalg (jobb-søkings-seminar), på initiativ fra likestillingsutvalget ved skolen. På møtet ble det blant annet framlagt statistikk over kjønnsfordelingen på de ulike studieretningene, hvordan tidligere kandidater fikk kjennskap til sin første og nåværende stilling, hvor lenge kandidatene måtte vente for å få jobb etter endt studium osv.

Kontorsjef hos Likestillingsombudet, Sigrun Hoel, holdt foredrag under tittelen «Kjønnsdiskriminering i utdanning og arbeidsliv». Studentene følte at spørsmålet om likestilling ble overdrevent problematisert. En årsak til dette kan være at så lenge en er i en skolesituasjon, oppleves ikke «problemet» med å være kvinne!

LU har utarbeidet en oversikt over «Kvinneperspektiv og kvinners medvirkning i undervisning, faglige konferanser m.v. ved DH Molde». Dette for at målene i handlingsplan for likestilling lettere skal kunne gjennomføres ved skolen.

Pasteurlegatet

Av Pasteurlegatet skal det den 27. desember d.å. utdeles stipendium til norske vitenskapskvinner og -menn som akter å studere et emne vedrørende smittestoffene, kjemien eller gjæringsindustrien.

Søknaden må inneholde opplysninger om fødselsår, eksamener, fortegnelse over litterære arbeider og ledsages av uttalelser fra fagfolk på området, samt opplysninger om tidligere mottatte stipendier.

Søknad sendes innen 20. oktober 1989 til sekretæren, Ellen Pettersen, Den norske Lægeforening, Fjellveien 5, 1325 Lysaker.

The American Association of University Women Educational Foundation

Følgende stipend er utlyst for NKAL-medlemmer i Norge fra AAUW:

The American Association of University Women Educational Foundation is pleased to announce its 1990-91 International Fellowships for women who are not citizens or

permanent residents of the United States for graduate study of research in the United States. Each International Fellowship carries a stipend of \$ 13,000. Strong preference will be given to women whose credentials prove prior commitment to the amelioration of the lives of other women and girls through civic, community, or professional work and whose study of research proposals show a continued interest in the advancement of women. Upon completion of studies, fellowship recipients must return to their home countries to pursue a professional career; preference will be given to applicants who can verify that there is a definite position to which they will return. Applicants are judged on their professional potential and on the importance of their projects to their countries of origin. Previous and current recipients of AAUW fellowships are not eligible to apply.

Søknadsfrist: 1. november 1989.

Nærmere opplysninger og søknadsskjemaer hos:

Beatrice Sandberg, Germanistisk institutt, eller Anne Holden Rønning, Engelsk institutt, Sydnesplass 9, 5007 Bergen.

Stipend for opphold ved kanadiske universiteter

The Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada utlyser stipender for perioden 1990-91 for ikke-kanadiere som skal tjenestegjøre ved kanadiske læresteder. Stipendene kan søkes av nyutdannede doktorander fra universiteter utenfor Canada for forskning innen naturvitenskap og ingeniørfag, og er på \$ 28 000 pr. år, samt at reiseutgifter blir dekket. *Søknadsfristen er satt til 1. desember 1989.* For nærmere informasjon og søknads skjema, kontakt:

International Fellowships
Scholarships and International Programs
Directorate
Natural Sciences and Engineering
Research Council of Canada
200 Kent Street, Ottawa, Ontario,
Canada K1A 1H5

ZONTA Amelia Earhart Fellowship Awards

Established in honor of Amelia Earhart, Zonta member from 1928-1937, the Fellowships recognize excellence; encourage and support women in science and engineering; and improve the status of women.

ZONTA Amelia Earhart Fellowships Awards, annual grants to women for graduate study in aerospace-related science or engineering, are offered annually by Zonta International, the worldwide classified service organization of executives in business and the professions. Qualifications for the Fellowships are:

- an undergraduate degree preparatory for advanced study and research in a qualifying area of science or engineering;

- a superior academic record and evidence of potential;
- an acceptance by an institution offering fully accredited graduate courses and degrees in aerospace-related sciences and engineering.

All applications must be postmarked by December 31 and received by January 5 to be considered.

Application materials and information about the Fellowships are available from:

ZONTA International
557 W. Randolph Street
Chicago, IL 60606-2284 USA
Tel. (312) 930-5848
Telex: 190200 UT
Fax: (312) 930-0951

Nytt om kvinneforskning oppfordrer kvinner til å søke.

Stipend til utlandet 1990-1991

NAVFs sekretariat for kulturavtaleprogrammet har ansvar for personutvekslingen i tilknytning til de bilaterale kulturavtalene og en del særavtaler om stipendutveksling. Utvekslingen omfatter spesialister og stipendiater (forsker-/studentnivå) til og fra Norge, og en del andre norske stipend til utenlandske statsborgere.

En katalog med oversikt over stipendtilbudet for 1990-1991 kan fås fra

Kulturavtalesekretariatet i NAVF
Sandakerveien 99
0483 Oslo 4
Tlf. (02) 15 70 12

PUBLIKASJONER

Bøker

Annick Prieur og Arnhild Taksdal:
Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex.

Pax Forlag AS, Oslo 1989.

Turid Løvskar (red.):
Hvem er hun?
J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo 1989.

Elaine Hoffman Baruch, Lucienne J. Serrano (red.):
Women Analyze Women. In France, England, and the United States.
Harvester-Wheatsheaf, New York 1988.

Pippa Norris:
Politics & Sexual Equality.
The Comparative Position of Women in Western Democracies.
Wheatsheaf Books Ltd., Brighton 1987.

Astri Hauge:
Vidunderlige nye barn. Fra livmor til laboratorium.
Kirkelig kulturverksted, Oslo 1988.

Nils Ringdal:
Fibromyalgi. Kjent smerte – ny diagnose.
Cappelen/Norsk Fibrositt Forbund 1989.

Else Marie Kjerkegaard, Ingerlise Kofoed, Birgit Petersson (red.):
Livet begynner ved befrugtningen.
Om nødvendigheden af fri abort.
Tiderne Skifter, København 1989.

Dympna Callaghan:
Women and Gender in Renaissance Tragedy.
A Study of King Lear, Othello, The Duchess of Malfi and The White Devil.
Harvester-Wheatsheaf, New York 1989.

Hanne Sundby, Gro Guttormsen:
Infertilitet. En bok om ufrivillig barnløshet.
TANO 1989.

Ingeborg R. Kongslien:
Draumen om fridom og jord. En studie i skandinaviske emigrantromaner.
Det Norske Samlaget 1989.

Gunnela Westlander og Jeanne Mager
Stellman (red.):
*Women Living Longer and Better. Ideas
and Ideals from Swedish Health Care.*
Harrington Park Press 1988.

Marianne Gullestad:
Kultur og hverdagsliv.
Det Blå Bibliotek, Universitetsforlaget
1989.

Lene Koch:
*Ønskebørn, Kvinder & reagensglas-
befrugtning.*
Forlaget Rosinante, Charlottenlund 1989.

Else Skjønberg:
*Change in an African Village. Kefa
Speaks.*
Kumarian Press 1989, West Hartford, CT
06110-1505 USA.

Tidsskrifter

Atlantis. A Women's Studies Journal,
Vol. 14, No. 1, Fall 1988

Acca, Aktuell kvinnolitteratur och kultur,
nr. 2-3, 1989

Gender & History, Vol. 1, No. 1, Spring
1989

Häftan för kritiska studier, nr. 2, 1989

SIGNS. Journal of Women in Culture and
Society, Volume 14, No. 3. The
University of Chicago Press, Spring 1989

Syn og Segn, nr. 2, 1989

Forum for kvindeforskning, Kvinfo, nr.
1/89. Tema: «Kvindes venskaber og
fjendskaber». Nr. 2/89. Tema: «Barnløs
eller bare fri for børn».

Women of Europe, No. 58,
January/February/March 1989

Women's Studies International Forum,
Volume 12, No. 2 1989

Women's Studies International Forum,
Volume 12, No. 3 1989

Atlantis. A Women's Studies Journal,
Volume 14, No. 1, Fall 1988

Landbruksøkonomisk Forum – tidsskrift
for landbruksøkonomi, Nr. 1/1989

Materialisten, nr. 2 1989

Naistutkimus, nr. 2, 1989

Resources for Feminist Research, Vol. 17,
No. 4, Dec. 1988

«New Feminist Research», Vol. 18, No. 1,
Mars 1989, «The Review Issue 1989»

Nytt Norsk Tidsskrift, nr. 2, 1989

INSTRAW News, No. 11, Winter 1988

K.A.N.-bladet. Kvinner i arkeologi i
Norge, mai 1989

Kvess klørne! Nr. 2/89 – Nr. 3/89

Kvinnovetenskaplig tidsskrift, nr. 2 1989.
Tema: «Feministisk teologi»

Kvinnobulletin nr. 2 1989. Tema:
«Kvinnornas 30-tal»

The Women's Review of Books. Vol. VI,
No. 9, June 1989, Nos. 10–11, July 1989

Utposten, nr. 4 1989. Hovedtema: «Hud»

Utposten, nr. 5 1989. Hovedtema: «Kreft»

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

Arbeidsforskningsinstituttet, Årsmelding 1988

Likestillingsombudet, Klagenemnda for likestilling.

Likestillingsrådet, Årsmelding 1988

Senter for teknologi og samfunn. Årsmelding 1988

Cathrine Oftedal og Hanne Skui: Juridisk rådgivning for kvinner. Årsrapport 1988

Marit Kjærnsli: «Skoleelevers oppfatning av forskere og forskning». Hovedfagsoppgave i realfagdidaktikk. Det mat.nat. fakultet, UiO, april 1988

Evy Kollberg: «Omstridda mödrar». En studie av mödrar som förtecknats som förståndshandikappade. Nordiska hälsovårdshögskolan, Göteborg. NHV-Rapport 1989/6

Beatrice Halsaa, Gerd Brantenberg og Paul Grøtvedt: Tre innlegg ved Alternativ Framtids workshop under Nordisk Forum 31.7.-7.8.1988. Prosjekt Alternativ Framtid, Oslo 1989

Kari Storhaug: «Disability and Oral Health». A Study of Living Conditions, Oral Health and Consumption of Social and Dental Services in a Group of Disabled Norwegians. Doktoravhandling, UiO 1989

Wenche Jonassen: «Kvinner hjelper kvinner. En evaluering av krisesentrene.» NIBR-rapport 1989:4. Kommuneforlaget 1989

«Kvinneperspektivet i kulturminnevernet». Rapport fra Riksantikvarens seminar. Isegran nov./des. 1988

Ulla Hoffman: «Sekretæren bakom allt. En väg till synliggörande». Arbetslivscentrum, Informationsskrift nr. 24, Stockholm 1989

Karen Davies og Johanna Esseveld: «Kvalitativ kvinnoforskning». Arbetslivscentrum, Stockholm 1989

Solveig Bergman (ed.): «Women's Worlds. Finnish Contributions to the Third International Interdisciplinary Congress on Women, Dublin 1987». Institute of Women's Studies at Åbo Akademi University, No. 4, 1989

Harriet Silius (ed.): «Kvinnor i mansdominerade yrken. Läkare, ingenjörer, jurister». Institutet för kvinnoforskning, Åbo Akademi, nr. 5, 1989

«Rapport fra konferanse om likestilling og lærebøker», oktober 1988
Likestillingssekretariatet, Kirke- og undervisningsdepartementet

«Rapport fra lederkonferanse i likestillingsperspektiv», august 1988
Likestillingssekretariatet, Kirke- og undervisningsdepartementet

«Familier under forandring». Forelesningsrekke. Samkvind, skriftserie nr. 2, 1989

«Forskerutdanning i Norge. Dr.ing. – Dr.scient. Forslag til effektivisering». NTNFs komité for teknologisk utdanning, desember 1987

Gunnar Richardson: «Den forskningspolitiske paradoxen. Central planering och lokal profilering i 1980-talets högskoleforskning». UHÄ/FOU, projektrapport 1989:1

Tomas Kroksmark: «Didaktiken i grundskollärrutbildningen». UHÄ/FOU, projektrapport 1989:2

«Barn». Nytt fra forskning om barn i Norge. Norsk senter for barneforskning, nr. 1–2, 1989

Agnete Wiborg: «Jenters utdanning – enveisbillett ut av utkantene? En undersøkelse av elever ved en videregående skole i Nordland». Arbeidsforskningsinstituttet, avd. Bodø, notat nr. 1/89

Birgit H. Jevnaker: «Kvinner og regional utvikling – kunnskaps- og forskningsbehov sett med norske øyne». Næringsøkonomisk institutt, særtrykk nr. 4/89

Werner Christie Mathisen: «Mellom akademia og marked. Styring av forskning i instituttsektoren». NAVFs utredningsinstitutt, melding 1989:2

Ole-Jacob Skodvin: «Den store utfordringen! Rekruttering til de humanistiske vitenskapene fram mot år 2010». NAVFs utredningsinstitutt, Notat 5/89

Kirsten Voje: «Norsk samfunnsvitenskap mot 2010. En analyse av forskerpersonalet, mobilitet, rekruttering og behov for rekrutteringsstillinger». NAVFs utredningsinstitutt, Notat 12/88

«Dagliglivets miljøproblemer». Rapport fra en seminarrekke. Arbeidsnotat 1/89, Senter for kvinneforskning, UiO

«Ny litteratur om kvinner». En bibliografi. Göteborgs Universitetsbibliotek, 1989:2

«Arbeidsuke for 8. klasse-jenter. Gjennomføring og erfaringer». NTH, februar 1989. Likestillingsutvalget, NTH, Trondheim

Bente Stig: «Det lønner sig – om kvinder i mandefag». Arbejdsnotat nr. 21/1989. Arbejdsdirektoratet, København 1989

«Med liv och lust». Om barnkultur i Norden. Norsk senter for barneforskning, UNIT, 7055 Dragvoll

EGNE

PUBLIKASJONER

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 1/83:

Humanistisk konferanse om kvinneforskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:

Kvinneforskning for samfunnsplanlegging. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 3/83:

Kvinner og arbeid 1750–1914 i England og Frankrike. En oversikt over kvinnehistorisk forskning.

Arbeidsnotat nr. 1/84:

Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo 20.–23. februar 1983. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/84:

Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 5/85:

NAVFs støtte til kvinnelige forskere og kvinneforskningen. Oppgaver og organisering etter 1986. *Opptrykk*.

Arbeidsnotat nr. 3/86:

Framtidas Norge – på kvinners vilkår? Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/87:

1. norske seminar i medisinsk kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 1/88:

Rekruttering av kvinner til forskning innen informasjonsteknologi og informatikk. Rapport fra arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 3/88:

Oversikt over samfunnsvitenskapelig forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 4/88:

Oversikt over humanistisk forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 5/88:

Kvinner i forskning, medisin, naturvitenskap og teknologi. Personoversikt. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 6/88:

Rekruttering av kvinner til forskning innen matematikk og fysikk. Rapport fra arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 1/89:
Makt og medvirkning.
Kvinneperspektiver i forskning om ledelse, organisasjon og styring (LOS).
Rapport fra en konferanse.

Arbeidsnotat nr. 2/89:
Kjellrun Baalsrud:
Jenter og data. En situasjonsrapport.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i kvinneforskningen.
Av Mie Berg.

Elisabeth Fürst: *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* 1988.
Kr 85,-

Tamar Bermann, Harriet Holter, Bjørg Aase Sørensen, Gro Hanne Aas:
På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken.
1988. Kr 85,-

Aasta Hansteen. Tyve aars kamp. Tilbakeblikk og fremsyn. Red. Elisabeth Aasen.

Informasjonshefter
Generell del
Medisinske fag
Realfag
Humanistiske fag
Samfunnsfag
(Oppgi fagområde ved bestilling.)

Brosjyre om NAVFs sekretariat for kvinneforskning på engelsk. Brosjyren sier litt om kvinneforskning i Norge, om Sekretariatet og om NAVFs arbeid for likestilling.

Interesserte som skal på forskningsreise i utlandet, må gjerne ta brosjyren med.

Kontaktmøte om Sentre for kvinneforskning og kvinnestudier ved universitetene. Høvikodden, mars 1986. *Rapport.*

Informasjonsbrosjyre for medisinerere
fra Sekretariatet, utarbeidet i samarbeid med Rådet for medisinsk forskning (RMF), NAVF. Innhold:

- oversikt over RMFs stipendordninger
- publikasjoner fra Kvinneforskningssekretariatet
- litt om nettverk av kvinner i medisinsk forskning.

Informasjonsbrosjyren Kvinner og forskning. Naturvitenskap og teknologi

Samtlige publikasjoner kan fås ved henvendelse til NAVFs sekretariat for kvinneforskning.

NAVF

Sandakervelen 99
0483 Oslo 4
Tlf (02) 15 70 12
Telefax: (02) 22 55 71

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) skal fremme forskning innen humanistiske fag, medisin, naturvitenskap og samfunnsvitenskap. Det skjer ved at NAVF

- tar initiativ
- planlegger
- prioriterer forskningsområder
- samarbeider nasjonalt og internasjonalt
- finansierer prosjekter
- deler ut stipend
- evaluerer
- informerer

NAVF har i 1989 et budsjett på ca 600 millioner kroner.

pressemelding

TL 21.09.89

Nordisk evalueringsgruppe: Kvinneforskningssekretariatet har hatt stor betydning

NAVFs sekretariat for kvinneforskning er en interessant nyskaping og har hatt stor forskningspolitisk betydning, til tross for at sekretariatet er et lite organ i forskningssystemet. Dette går fram av rapporten fra det nordiske utvalget som har hatt som oppgave å evaluere kvinneforskningssekretariatets virksomhet.

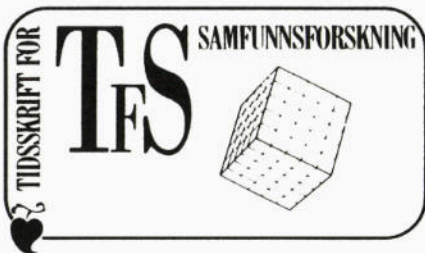
Sekretariatet har satt høye standarder for forskning, utredningsarbeid og seminararrangementet, og det har skapt respekt for kvinneforskning generelt. Den utadrettede formidlingsvirksomheten har vært forbilledlig. Her er det nedlagt et betydelig arbeid både i omfang og i kvalitet på et felt som ellers er forsmømt innen forskningen.

Resultatene av Kvinneforskningssekretariatets veiledningsvirksomhet blir også trukket fram som imponerende. Utvalget mener at det ikke kan herske tvil om at NAVFs sekretariat for kvinneforskning har hatt en vesentlig betydning for den rivende vekst og utvikling norsk kvinneforskning har hatt de siste ti åra.

Å skape kontakt og å utveksle informasjon bør fortsatt være en hovedoppgave for sekretariatet, mener utvalget. I det videre arbeidet bør det legges vekt på å rekruttere yngre forskere og forskere i distriktene. Det er også viktig at norsk kvinneforskning viser seg mer internasjonalt. Utvalget ser forøvrig gjerne at NAVFs kvinneforskningssekretariat fra tid til annen også tar mer provoserende initiativer til rapporter og debattbøker, som kan sette fart i den forskningspolitiske debatt. Men samtidig må det være klart hvilke synspunkter Sekretariatet stiller seg bak, og hvilke utspill som står for enkeltforfatteres egen regning.

Utvalget anbefaler at NAVFs sekretariat for kvinneforskning fortsetter sitt arbeid omtrent som nå, men at det i framtida også bør bistå de andre forskningsrådene med å fremme kvinneforskning og å rekruttere kvinner til forskning. Utvalget foreslår at sekretariatet utvides med en konsulentstilling til rekrutteringsarbeid innen medisin, naturvitenskap og teknologi.

Utvalget som ble nedsatt av NAVFs styre i juni 1988 for å evaluere Kvinneforskningssekretariatet har bestått av: Forskningsdir. Elisabeth Helander, Finlands Akademi, Helsingfors, leder forsker Johanna Esseveld, Sociologiska institutionen, Lunds Universitet, professor Ottar Hellevik, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, professor Søren Kjølrup, Institutt for medieforskning, utdanningsforskning og videnskaps-teori, Roskilde Universitetscenter, tidligere likestillingsombud Eva Kolstad, Oslo, sjefpsykolog Alice Theilgaard, Rigshospitalet, København. NAVFs utredningsinstitutt ved professor Nils Roll-Hansen og utredningskonsulent Vera Schwach har fungert som sekretariat for utvalget.

30 år!

Tidsskrift for samfunnsforskning er et kvalitetstidsskrift med lang tradisjon i å formidle tverrfaglig stoff innen samfunnsvitenskap.

Ved å tegne abonnement på *Tidsskrift for samfunnsforskning* vil man:

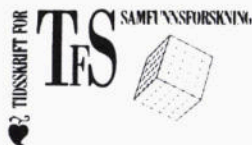
- bli orientert om de siste resultater innen norsk samfunnsforskning
- bli orientert om de sentrale nye bøker innen sosiologi, statsvitenskap og sosialantropologi
- få fagfolks vurderinger av de nyutkomne bøkene
- få kunnskapsoversikter med de siste resultater fra forskningsfronten
- kunne lese debattstoff og forskningspolitiske innlegg
- få tilsendt 6 nummer i året, hvert på ca. 100 sider.

TEGN ABONNEMENT NÅ!

Universitetsforlaget, Postboks 2959 Tøyen, 0608 Oslo 6. Tlf. (02) 67 76 00.

JA, takk, jeg ønsker abonnement
for 1989 (6 nummer).

- ☐ Privat abonnement kr. 290,-
- ☐ Institusjonsabonnement kr. 415,-

Navn:

Adresse:

Postnr.: Sted:

☐ Send regning ☐ Sjekk vedlagt

89/126bcde

BIDRAGSYTERE

Gerd Bjørhovde, førsteamanuensis, dr.philos., koordinator i humanistisk kvinneforskning ved Universitetet i Tromsø, Institutt for språk og litteratur, Postboks 1090, 9001 Tromsø. Tlf. (083) 44 000.

Berit Brandth, forsker, Industriell miljøforskning, SINTEF, 7034 Trondheim. Tlf. (07) 59 25 61.

Rannveig Dahle, forsker, Institutt for sosialt arbeid, AVH, 7055 Dragvoll. Tlf. (07) 92 04 11.

Anne Lise Ellingsæter, forsker, Institutt for samfunnsforskning, Munthes gt. 31, 0260 Oslo 2. Tlf. (02) 55 45 10.

Merethe Giertsen, stud.polit, Steinkjellergt. 2, 5003 Bergen. Tlf. (05) 31 36 58.

Brit Haver, overlege, dr.med., Psykiatrisk klinikk, 5021 Haukeland sykehus. Tlf. (05) 29 80 60.

Berit Heløe, dr.odont., forskningsleder, NAVFs sekretariat for kvinneforskning, Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4. Tlf. (02) 15 70 12.

Elin Kvande, forsker, Industriell miljøforskning, SINTEF, 7034 Trondheim. Tlf. (07) 59 25 54.

Liv Mjelde, forsker, Stensrudlia 1, 1294 Oslo 12. Tlf. (02) 61 56 75.

Gunnar Ringheim, journalist, Kongsbakkåsen 26, 3250 Larvik. Tlf. (034) 24 642.

Jorun Solheim, forsker, Arbeidsforskningsinstituttet, Postboks 8171 Dep., 0034 Oslo 1. Tlf. (02) 46 16 70.

Elin Svenneby, universitetsstipendiat, ISV filosofiseksjonen, Boks 1040, Universitetet i Tromsø, 9001 Tromsø. Tlf. (083) 44 330.

Knut Holtan Sørensen, forsker, Senter for teknologi og samfunn, Universitetet i Trondheim, 7055 Dragvoll. Tlf. (07) 92 04 11.

Ottill Tharaldsen, forskningskoordinator, Norges råd for anvendt samfunnsforskning, Postboks 8195 Dep., 0034 Oslo 1. Tlf. (02) 33 57 60.

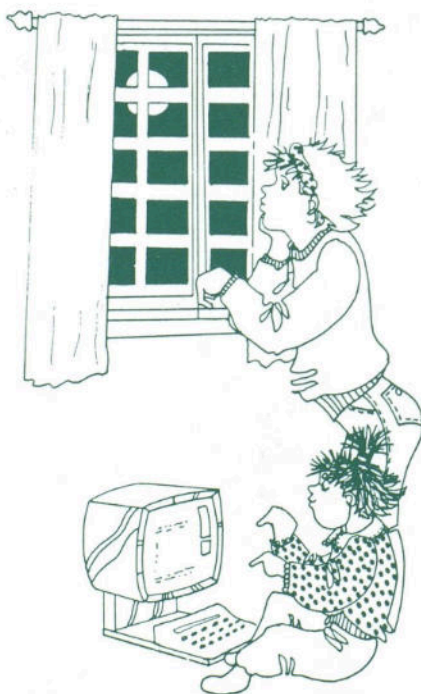
Guri Verne, stipendiat, Matematisk institutt, Universitetet i Oslo, Boks 1053 Blindern, 0316 Oslo 3. Tlf. (02) 45 59 39.

Agnete Wiborg, forsker, Arbeidsforskningsinstituttet avd. Bodø, Boks 6003, 8016 Mørkved. Tlf. (081) 17 472/17 200.

Kjellrun Baalsrud

JENTER OG DATA

En situasjonsrapport

Skrift nr. 1
Senter for lærerutdanning
og skoletjeneste
Universitetet i Oslo

Arbeidsnotat 2/89
NAVF's sekretariat for
kvinneforskning

Nytt om kvinneforskning nr. 3/89